y u M» r, ✗ '.a.

VLADISLAV VANÛURA
PEKAÈ JAN MARHOUL
Ceskoslovenskÿ spisovatel
Praha, 1957

Toate drepturile asupra acestei versiuni
sînt rezervate Editurii UNIVERS

GL
OB
US

VLADISLAVVANCURA

BAOlDâ LUI JAM

Traducere de
Ileana Ionescu

EDITURA UNIVERS
București
1977

Ilustrația copertei *Ştefan Călţea*
Coperta colecţiei *Ion State*

CARTEA ÎNTÎI

IMENSITATEA NOPŢII e tăcută, nicăieri nu se aude vreun glas, şi universul şuieră prin ger şi întuneric. Oamenii dorm pe la casele lor, asemenea unei tainice însămînţări. Dacă sărăcia şi durerea ar avea glas, coloana vaietelor ar ţîşni pînă sus de tot, pînă acolo unde se înalţă întunericul. Dacă moartea nu ar fi vlăguită, clipa măreaţă şi îngrozitoare ar tuna în miez de noapte cu fiecare bătaie a timpului.

Insă gura deschisă doar horcăie, capul ridicat cade la loc, iar mîna mortului nu ameninţă. Fiecare se mistuie de unul singur ; pînă acum mereu tot singur i-a fost dat să fie mistuit, singur de durere şi disperare, şi singur să piară pe cîmpurile de bătaie, prin mine şi în aşternuturi. Unde s-a dus tovărăşia celor vii ?

Unde este împărăţia lumii ?

Deasupra fiecărui cadavru se bolteşte mereu o altă cămăruţă, şi om lingă om zace întotdeauna străin, căci ce a fost, este, şi faptele rămîn. Gheara strîmbătăţii sfîşîie lumea întreagă, iar miile de mizerii arzătoare sclipesc ca nişte stele sfărîmate.

Nemărginite pot fi tulburarea şi frica, iar universul celui care trage să moară se prăbuşeşte. Cei patru pereţi nu mai ţin, încep să atîrne de sus în jos, şi suprafaţa lor creşte pe muchea ce conturează o cruce. Lampa este întunecată, întunecată este şi fereastra, iar privirea

muribundului e înecată în întuneric. Lucrurile sale zac acolo, şi mîna lui e goală. Rămas bun tuturor, rămas bun la toate cele văzute în acea clipă : cuptorului încins şi pîinii, colţului de pădure care foşneşte, bătrînului muzicant cu flaşneta lui cîntătoare şi lăcaşului alinării — circiuma de pe coastă, „Hlinanka“.

Dar tu, Jane Josefe, tu care asculţi cu mîna inima slăbită a tatălui, fii sănătos !

Paisprezece ani au străbătut oraşul precum cireada potecile de munte. In mijlocul pieţii au crescut teii, casele s-au înălţat şi s-au şi coşcovit, iar timpul a troienit acea zi, ziua tinereţii lui taica Marhoul. Casa lui se afla în partea de miazăzi a pieţii, iar firma ce privea trecătorii, răsuna acolo pe zid, asemenea clopotului din turnul bisericii.

Pîine, pîine, pîine.

Focul din cuptor ardea în vîlvătăi, caii sprinteni muşcau zăbalele. Tumultul bucuriei se asemăna flăcării şi apelor izvorînde din inima stîncilor şi triumfalului car înaripat ce poartă zeul veseliei. Prin uşile deschise se revărsa mirosul de pîine caldă, iar coşurile erau pline de turte, franzeluţe şi colaci.

Era ora unsprezece şi era vară ; strălucirea cobora în goană, răsunînd în piaţă. Marhoul stătea în prag, cu mîinile sub şorţ, şi asculta glasul vetrei.

La catul de sus, nevasta lui fredona un cîn- tec ; brutăria răsuna de rîsete, iar în curte, suduia cineva, fireşte, nicidecum pentru a ocări. Marhoul avea un fiu şi-şi aduse aminte de el cum frămîntase ieri aluatul. Lingă valţul mare, acest băieţaş de şase ani părea un înger ce pritoceşte marea. „Va fi brutar“ şi-a spus, „şi această casă va fi a lui“. Atunci ceasul bătu de unsprezece şi soarele cu razele sale îmbră- ţişă ferestrele. Marhoul rămase locului. Oamenii treceau pe lingă el şi-i dădeau bineţe.

— Bună ziua.

— Bună ziua.

Cantonierul surd se opri ca să asculte liniştea ce va pune stăpînire pe brutărie atunci cînd meşterul va începe să povestească. îşi zîmbiră unul celuilalt cu un subînţeles, căci la amîndoi le era dat să se bucure.

— Acesta este cîinele meu, spuse cantonierul arătînd spre un animal hidos care sărea în trei picioare. Şi meşterul brutar uită de prăvălie, iar cantonierul uită de bătrîneţea sa amară şi o luară la goană după animal şi începură să-l alerge, incit cîinele care ieşise din casă fără să şchioapăte, şchiopăta acum.

— E bolnav, spuse brutarul, dar bătrînul Deyl avea teamă ca nu cumva să fi fost bătut.

De fericire brutarul era orbit şi toate lucrurile le aprecia la fel. Meşteşugul mergea, negoţul mergea şi el, iar pasărea care cînta pe creanga de sus îl ademenea pe meşter să nu se mai gîndească la altceva decît la ea. Cîinele vagabond l-a scos din prăvălie cînd uşile fură larg deschise ; plin de compătimire o luă pe urmele lui strigîndu-i lui Deyl :

— Stai, vino încoa ! Aşteaptă să nu-1 sperii !

Se întoarse acasă şi povesti totul, pe îndelete şi cu deamănuntul. Josefina Marhoul îşi privi bărbatul şi se gîndi că este foarte greu să vorbeşti altfel decît vorbeşte el. Faptul că se deosebea de ceilalţi oameni era mai mult decît un folos, era un dar ceresc. îngrădea mî- nia şi umplea ungherele casei cu bucurie şi dragoste.

Intrară în prăvălie şi în strachină găsiră un bănuţ rotund de douăzeci de haleri. Cine l-o fi pus printre bănuţii de doi şi trei haleri, şi ce şi-o fi luat ? Nimeni nu ştia, căci de la ieşirea meşterului trecuse o oră bună.. Se poate ca unul să fi cumpărat şi altul să fi furat.

Marhoul băgă mîna în strachină de unde luă ceva bănuţi, şi zise :

— Aştia sînt pentru pîine, iar cu aceştia, pe care îi ţin,

du-te şi cumpără flăcăilor nişte carne pentru treaba pe care au făcut-o.

Dădea fără să se gîndească că banii ar însemna ceva. Caritatea tînguitoare, cu ochii înlăcrimaţi şi nasul răpciugos, inima hodorogită, care se moleşea de emoţie de la o casă la alta, îşi strecura prin uşile brutarului laba îngheţată. Meşterul i-o strîngea, aşa cum ai strînge mîna vecinului, şi tot dădea.

— De ce nu, spunea el punînd în coş cîte o pîine rumenită, colaci şi cîte un galben, luaţi cît timp pot să vă dau.

Doamna Josefina credea că cine împarte este şi bogat. Cînd îl vedea pe micul meşter că împarte calfelor scurte ţigări de foi, că se repede spre brutărie să mătură făina, îşi spunea : „E vrednic şi înţelept; ceea ce împarte se va întoarce asupră-ne din nou. Tot ce face înseamnă pentru mine şi Jan Josef un stăruitor simţămînt de siguranţă.

Odată, pe la mijlocul primăverii, într-o zi de duminecă, ce abia se tîra prin piaţă, un potlogar, un bărbat cu o faţă de om ciudat, a venit la Marhoul ca să-l escrocheze de o mie de galbeni. Brutarul nu l-a primit altfel, de- cît obişnuieşte să-şi întîmpine de obicei oaspeţii. Intrînd în încăpere, şarlatanul se opri izbit parcă de pacea care domnea acolo. Doi cintezoi îmblînziţi se zbenguiau în colivia deschisă, iar jucăriile copilului erau împrăştiate prin toată casa. „Unde mă aflu ? se întrebă şarlatanul, gata-gata să-şi trădeze meseria sa. Doamna îi dădu de mîncare şi Marhoul îi aduse bere. Cînd se sătură, îşi povesti istorioara.

— Sînt emigrant şi cincisprezece ani am trăit în Cleveland ; înfiinţînd o fabrică de săpun, am produs marfă pe cinci ani.

— N-aţi avut noroc ? întrebă doamna Marhoul. Şi atunci ticălosul, presupunînd că soţii cred în Dumnezeu, începu să negocieze cu cerul.

■—■ Tu, care vezi totul, fii martorul meu !

— Ce ţi s-a întîmplat ? întrebă meşterul brutar.

— Faliment, răspunse. Fără să am vreo vină am devenit un cerşetor.

— Ei, spuse Jan, de ce să mai vorbeşti acum despre asta şi să te amărăşti din nou ? Nu eşti doar aşa de bătrîn, iar lucrurile astea nu înseamnă nimic.

Aici faţa de pisică îşi zbîrli mustăţile. „A fost tot ceea ce am avut“, mărturisi şi se tîn- gui mai departe despre nenorocirea sa.

Marhoul stînd în faţa lui, îşi dădu seama cu cine are de-a face ; simţi totuşi o milă pentru acest mincinos pe care nici măcar nu-1 credea. li dădu de trei ori la rînd cîte trei sute de galbeni. Imprumutîndu-i banii agonisiţi cu atîta trudă, Marhoul nu mai credea că-i va mai vedea vreodată. Incăpăţînarea bunătăţii, această prostie care-1 silea mereu să împartă din puţinul agonisit de el, se asemăna unei neîntrerupte beţii.

— la de-aici ! Dădea, şi iar dădea. Chiar otrepelor şi prostituatelor. Uita, crezînd că în spaţiul existenţei nu e posibil să fie condamnat nici el, nici altul. Spunea : „.Josefino, lucrurile nu sînt tainice, şi totul în viaţă e pre- destinat. Duminica noastră este una, iar duminica ucigaşului este alta. Dacă clipa durează o veşnicie, iar veşnicia trece repede, ce mai poate însemna temniţa judecătorilor ? Ce poate să mai însemne noianul de legi atunci cînd se naşte nelegiuirea ?

Marhoul avea douăzeci şi nouă de ani, iar nevasta lui era de aceeaşi vîrstă. Dar mai bine să nu-i măsurăm vîrsta lui Jan ; a fost tînăr şi a rămas tînăr chiar şi atunci cînd era deja bătrîn şi se tîra sprijinit în toiagul de cerşetor. întotdeauna fusese vesel acest flăcău cu părul bălai, ochii albaştri şi mustăcioara moale, cu barbă şi cu şanţuri pe faţă care-1 făceau să semene celorlalţi oameni. Din zori şi pînă seara nu se oprea o clipă ; acum îl vedeai cum lucrează în brutărie, apoi în prăvălie, ori în casă. Muncea în grădină şi la stupă- rie, ţesăla caii în

grajd şi nu se grăbea niciodată ; zilele lui erau lungi şi avea întotdeauna destul timp ca să mai şi iasă. Se ducea în cîrciumi şi pe la dughenele evreieşti cu rachiu şi, stînd în piaţă, asculta lungile povestiri ale bătrînelor.

Vara a inundat piaţa care acum arde şi străluceşte ; pe rugul soarelui căsuţele albe se ghemuiesc, iar în fîntîna din mijlocul pieţii susură un firicel de apă. La catul de sus al unei case ferestrele sînt larg deschise şi în lumina soarelui ard — chinuite de zădărnicie — patru luminări. Aici a murit un copilaş. Tatăl nu plînge, iar mama a murit mai dinainte. Casa este tăcută, doar jos stă o cerşetoare şi cron- căne : „Slăvită să fie Fecioara Maria cea plină de milă“.

Oaspeţii invitaţi la înmormîntare n-au venit, iar ceasul bate de ora trei. Soseşte preotul şi patru oameni ridică sicriul. Corul cîntă şi cortegiul fără de vlagă se urneşte. In urma rudelor merge meşterul brutar cu un mic ucenic şi cu Jan Josef. A zărit această procesiune pe fereastră şi aruncînd şorţul şi-a pus haina de sărbătoare. „Haideţi“, le-a spus celor doi băieţi, „oare voi nu l-aţi cunoscut pe mort ?“

Păşea în urma sicrielor sărmanilor şi disperaţilor, cîteodată chiar nepregătit, ascunzîn- du-şi şorţul strîns la brîu, nu ca să-i plîngă pe dispăruţi, ci pentru că şi el se asemăna cu aceşti oameni şi toţi aceşti oameni erau o mică parte din el însuşi.

Deasupra mormintelor se dezvăluie un colţ dintr-o taină, dar Marhoul nu se înspăimînta. Neantul i se părea îngeresc.

Drumul spre cimitir e un drum frumos, de-a lungul rîului, iar deasupra apei, pe mal, se ridică un han. La înapoierea de la cimitir cîţiva oameni se opresc aici, şi alături de ei e şi Marhoul. Lasă morţii să odihnească în pace şi încep a vorbi despre treburile lor. Era aici o răcoare, pe care Jan o trăgea în piept, aşa cum cel adormit trage în piept noaptea. Era toropit, iar vorbele veneau

înspre el ca din depărtări. Se vorbea despre primărie.

— Calul din dreapta, spunea pensionarul încălţat în pantofii de paracliser cu cataramă, tuşeşte încă din iarna trecută. L-am sfătuit pe intendent ca să-i pună pămînt cu oţet, are gîlci umflaţi sub falcă ; din asta boleşte.

— Da de unde, spune ţîrcovnicul, mai bine ar fi să afume grajdul, dar degeaba-1 sfătuiţi ; e un hoţ aciuiat pe aici care fură tot ce-i pică în mînă. E-un bandit care înhaţă.

Cam acestea s-au spus despre Cizek, intendentul primăriei.

Marhoul se uită, printre gene, cînd la unul cînd la altul şi nu ştia ce să zică. îl cunoştea destul de bine pe Cizek, ca să-şi dea seama că mint cu toţii.

— Nu vă supăraţi, încercă el să le explice cu şovăială.

— Cum, răspunse bărbatul ce purta faimoşii pantofi, sînt consilier.

— Dacă ar fi aici, v-ar răspunde el, spune Jan, vă pot spune doar atît, că vă înşelaţi.

în timp ce vorbeau aşa, în faţa hanului se opri o brişcă elegantă.

— Iată-1, spuse brutarul.

Intendentul Cizek intră în circiumă. Domnea liniştea, şi bineţea lui era însingurată ca un cuc.

Brutarul se sperie, însă neînţelegerea anterioară îi descleştă limba.

— Consilierul şi bătrînul Machaiek, aci de faţă, vă învinuiesc că furaţi: E-adevărat oare ? întrebă el.

Intendentul se roşi de mînie şi-l privi pe prostănac ca un taur înfuriat. Se apropie de Jan şi au stat faţă în faţă, unul înaintea celuilalt, despărţiţi doar de tăcere.

— îl vedeţi ? spuse Cizek cu un aer plin de politeţe faţă de sine şi de ceilalţi ; îl vedeţi pe ţicnitul defăimător, pe zăpăcitul care trage la măsea şi calomniază pe cei ce sînt absenţi. Tu, zăpăcitule, ieşit din minţi, ia seama ! In albia ta se află o gaură şi prăvălia ţi se va surpa, mai

’nainte să te aştepţi. N-ai să mai huzureşti mult timp în casa care nu-i a ta, şi n-ai să mai iroseşti mult timp banii, pe care cu o zi înainte i-ai căpătat cu dobîndă mare.

Marhoul asculta, părîndu-i-se că glasul bărbatului supărat răspunde vocilor şovăielnice ale conştiinţei sale. O cifră neinteligibilă răsună undeva, în adînc, iar Marhoul însuşi se afla foarte jos. Dacă intendentul şi-ar fi aruncat ochii asupra acestui băiat de douăzeci şi nouă de ani, care se înspăimîntase şi tremura, desigur că s-ar fi oprit şi n-ar mai fi spus mai mult. Dar valul mîniei creştea cu fiecare bătaie a inimii şi el începu să-l beştelească pe sărman pentru puţinii bani pe care cîndva îi împrumutase.

—• Iată datoria mea, rosti Jan întorcînd buzunarele, dar nu avea mai mult de doi galbeni. Plăti deci berea şi se ridică din uimire.

-— Plec de la dumneavoastră şi să nu vă temeţi pentru banii pe care vi-i datorez, o să vă plătesc pînă la ultimul creiţar.

Afară azurul cerului şi strălucirea soarelui căzură asupra lui. înfricoşat şi tăcut, se îndreptă spre casă ducînd cu el pe cei doi băieţi.

— Josefino, strigă urcînd scările, te rog, socoteşte toţi banii pe care-i datorăm, vreau să-i plătesc.

— Ştiu. suma pe de rost, răspunse femeia, şi ştiu că ne lipsesc o mie şi şapte sute de galbeni.

— Aşa, spuse brutarul, ne lipsesc banii !

Sărăcia, căţeaua cu ochii besmetici şi trupul rîios, care de atunci obişnuia să-şi facă culcuş printre ei, tot aşa precum şi spaima stă culcată în gropniţe, urlă în faţa brutăriei şi intră.

Marhoul îşi luă şorţul şi aşezîndu-se la masă, începu să scrie după ce mai înainte cură- ţase tocul.

— Tu nu ştii totul, spuse ridicîndu-şi privirea de la lucrul său uitîndu-se spre femeie', sînt dator pentru

rochiile tale şi pentru umbrelă. Odată am cîştigat la cărţi şi am cumpărat nişte lucruri pentru Jan Josef, altădată am pierdut şi am împrumutat de la intendentul Cizek douăzeci de galbeni.

Doamna Marhoul nu se miră.

— Asta-i tot, Jan ?

— Nu, răspunse el, mai rămîn cîţiva haleri datorie la moară şi cîţiva la săteni pentru grîne.

Jan Marhoul scria într-un anume fel, de mult ieşit din obicei, dar frumos. Punea rînd lingă rînd şi cifră lingă cifră, iar la urmă inima lui fără astîmpăr se bucura că pagina este frumoasă. Caietul se închise precum se închid porţile închisorii în urma celui eliberat. Se ridică de la rînduiala sa şi începu să flecărească cu copilul şi să asculte uguitul porumbelului sălbatic cenuşiu.

— Jane, spuse brutăriţa, nu vreau să mă gîndesc la asta, dar dacă aici treburile se vor termina cumva prost, o să ne mutăm şi tu ai să te duci la lucru.

— Am să mă duc, zise, dar dîndu-şi cu în- tîrziere seama de sensul vorbelor ei, îi răspunse — nu mi-e teamă, brutăria noastră e bună şi pîinea noastră e gustoasă.

— Şi totuşi, şi totuşi, gîndi soţia, o fi cum o fi, dar el este brutar şi ştie să muncească. Norul datoriilor care umbrise trist casa, ca nişte aripi coborîte, se destrămase şi era din nou o zi senină. Jan Josef şedea pe pămînt în faţa tatălui şi se juca.

— Aşa-i ! Aşa-i ! repetă stăpîna casei privin- du-şi bărbaţii. Mai înainte ca cocoşul să cînte a doua oară, Jan Marhoul uită de toate. Acum frămînta pîinea şi cele cinci simţuri ale sale îl transformară într-un zeu cu cinci mîini. Acum mînuieşte lopata de lemn asemănîndu-se cu vîslaşul care biruie marea sălbatecă. Departe sînt grijile băneşti, e tînăr ca toţi copiii şi nu se gîndeşte la nimic precum nici copiii nu se gîndesc la nimic altceva decît la

ceea ce au în mînă în clipa aceea. Indemînarea lui devenea minunată atunci cînd lucra, iar munca era mai mult o joacă decît o trudă ; cu atît mai bine dacă astfel îşi cîştiga pîinea.

Adesea, în mijlocul lucrului, pe Jan îl cuprindea nevoia de a auzi vorbă şi atunci, aşe- zîndu-se pe marginea covatei, cînd brutăria era tăcută, începea el însuşi să vorbească. „Acum nouă ani, flăcăi, Rudda trebuia să se însoare ; mireasa lui nu era altfel decît celelalte, dar el degeaba fusese drăguţul ei un an întreg, nu prea o înţelegea şi adesea cu greu putea să priceapă, ce însemnau pentru ea lucrurile prea deosebite despre care vorbea, aşa cum vorbesc toate femeile tinere. Fiind chinuit de o nemulţumire neîntreruptă şi neştiind ce să mai facă, se duse la un ghicitor. Rudda nu se prea omora cu credinţa, dar cică auzise şi se convinsese, că prezicătorul era un om cu totul deosebit. Slăbănogul i-a ieşit în întîm- pinare şi imediat a început să-l obosească din cale-afară pe oaspete cu vorbăria sa. Neguri de cuvinte se rostogoleau din gura lui şi de cîte ori pronunţa o prezicere, era aşa de încîl- cită, amăgitoare şi înspăimîntătoare, că dacă aş fi ţinut minte vreuna din ele, vă asigur că şi azi v-ar face praf. Scoase o înjurătură şi lă- sînd pînă la urmă prezicerile, începu să vorbească ca un preot. Despărţindu-se de Rudda, i-a spus : Mai vizitaţi-mă, doamnă, şi aduceţi-mi apă. Atunci, gîndesc, că şi-a dat seama că Rudda este sifonar.

Ajutoarele brutarului îl ascultau pe meşter fără să se oprească din lucru ; participau la toate îndeletnicirile acestei case. Lucrau cu Jan, flecăreau cu el şi nici unul din ei nu avea nimic de ascuns faţă de celălalt. Bătăuşul cu mîinile roşii, cu faţa brăzdată de o cicatrice ca o grimasă, acest om care avea tatuat pe braţul sting un pumnal şi încă ceva neclar şi care, la urma urmelor, şi în papuci şi în praful de făină pare o brută, povesteşte despre încăierările sale.

Dacă Marhoul ar purta asupra lui un cuţit, bineînţeles că ar fi un cosor de pomicultor. L-ar strînge în mînă cînd ar fi faţă în faţă cu bărbatul care i-ar lua-o pe Josefina, şi atunci cosorul ar fi strălucit ca simbolul păcii. Căci sufletul acestui om bun era împărţit printre oamenii acestei lumi şi fiecare mînie şi fiecare lovitură îl răneau pe el însuşi. Prostia îngerească, acest nor sublim se sprijinea pe el, iar el îl purta.

Era seară şi brutarul nu se culcase, fiind puţin cherchelit de bere, stătea lîngă cuptor, gustînd din bucuriile care se năşteau neîntrerupt în el.

Prezentul şi copilăria se îngemănau într-un fel de timp absurd care foşnea şi făcea să-i vîjîie capul. Conul umbrei de sub masă seamănă cu un scrin plin de taine, din care ies fiinţe aidoma celor pe care le cunoscuse : băieţi pe jumătate plăsmuiţi şi unchiaşi ce se asemănau vrăjitorilor. Pe masă se află un urcior, iar rotunjimea pîntecului şi curba val- ţului sînt atît de frumoase ! Tăblia mesei desparte lumina de întuneric. „Bătrîneţea şi tine-reţea“, gîndi brutarul Jan şi voia bună îl împinge să repete aceste două cuvinte pînă La nesfîrşit. Şi în clipa următoare cînd totul devine mai viu şi mai strălucitor, şi peticul de umbră se ghemuieşte la călcîiul lucrurilor, ca în timpul amiezii, Marhoul pune mîinile în poală şi adoarme.

Dacă ar fi o taină, Marhoul ar fi putut s-o apuce de coarne, dar acum doarme şi va trăi în nebunia sa, pînă la deşteptare ca, sculîn- du-se, să facă din nou la fel: să îngrămădească lucru peste lucru, folosul şi paguba, cunoaşterea şi sfatul; acesta este traiul brutarului.

Cam pe la unsprezece, cînd un fel de lumină străluceşte în întuneric, se scoală de la locul său şi neobservînd nimic ciudat, Jan scăpă o vorbă lipsită de duh. Merge să se culce lîngă Josefina şi Jan Josef.

Acum doarme avîndu-i aproape pe amîndoi. Este

noapte, iar în grădină cîntă o privighetoare. Liniştea picură încet şi noaptea picură încet, iar acest glas susură ca un izvor. O, tu care dormi ! Bucuriile sînt întunecate, bucurii cărora li s-a dat pradă inima ta. Josefina e femeie, iar Jan Josef e doar un copil. Priveşti în inima lumii repetîndu-ţi cuvintele : bătrî- neţe şi tinereţe. Dar aceea ce durează, dăinuieşte mai puţin decît clipa zdrobită între pietrele de moară ale infinitului.

Şi dacă Jan era nebun, dar nu un nebun furios, Josefina rămăsese muncitoare ; inteligenţa ei era dreaptă şi îngustă ca şi drumul pe care îi fusese hărăzit să meargă. Pentru ea nici o faptă nu depăşea ziua în care se întîmplase, şi fiecare dimineaţă începea cu o nouă muncă. Josef ina nu privea nici zorile nici amurgul ; zilele se scurgeau şi în ele zăcea puterea de muncă ca sămînţa în pămîntul desţelenit. Cine ştie, cum va încolţi ? Doamna Marhoul nu era obişnuită cu huzurul şi avea încredere în ciudata înţelepciune a lui Jan. Credinţa şi munca sînt cele două braţe ale muncitorului şi astfel mergea înainte, sprijinindu-şi de ele soarta. Era mică de statură şi cu o înfăţişare hotărîtă, sprîncenele ei se îmbinau dînd feţei sale un aer de mîhnire continuă. Cînta şi rî- dea, îndeplinindu-le şi pe acestea ca pe o muncă.

Sosise la optsprezece ani în casa lui Marhoul şi uitase repede de ogorul său de vreo douăsprezece pogoane.

Un car tras de boi fusese încărcat cu ustensilele de bucătărie şi în timp ce şi le aşeza, nu încercase nici un sentiment de sărbătoare, precum ar fi trebuit să-l aibă o mireasă. Preotul a oficiat căsătoria aproape în tăcere ; atunci doar a stat lîngă Jan : cu mănuşi şi coroniţă pe cap, pentru o singură clipă, altfel decît în zilele obişnuite. Josefina a pronunţat jurămîn- tul cu o vpce speriată căci pe atunci i se părea că vorba este mai puternică decît fapta. Pe urmă se trezise cu amîndouă picioarele tî- rîtă în lumea veche.

Orăşelul Beneăov îşi sprijină partea dinspre

miazănoapte de rîu ; este mic, jigărit şi foarte vechi. Ştrengari veseli scot chiote pe la colţuri, iar babele, molfăind cu falca atrofiată ziua de mult trecută, se tîrăsc pe cele patru străduţe care se întretaie în piaţă. Uneori, pe cîte o uliţă, zdrăngăne pe cîte o piatră ieşită, brişcă măcelarului; străduţa de dincolo priveşte în jur şi suspină cu înjurătura naţională. Alteori trece căruţa cu bere minată de vizitiu, apoi o companie de soldaţi se revarsă ca o luntre iute de pe coastă şi în faţa ei se vîntură fantoma unui ofiţer.

Asul de treflă de deasupra prăvăliei lui PejSanek atrage atenţia că, acolo, se pot cumpăra cărţi de joc ; acest diavol stăpîneşte străduţa cu privirea-i de jucător şi totuşi păleşte, ca şi cum ar pieri, pentru că patimile oraşului nu sînt mari. Ici şi colo pe la tîrgurile de vite cîte un ţăran mai pierde la joc caii şi căruţa, şi bătrînul Rejcek înşfacă bani frumoşi. Ici, colo îl pălmuiesc pe trişor, iar beţivanul se prăbuşeşte de pe scaunul care scîrţîie, într-o ploaie de scuipat.

Poate numai la Capek sau la Svârovna au loc astfel de încăierări, şi atunci numai vag, prin fumul abia mînios, sclipeşte vîrful baionetei unui soldat; ceilalţi, cu brîurile înfăşurate pe după braţ, se bat fără energie, ca şi cum ar treiera paiele.

Oraşul se aseamănă cu o cocină în care îşi duc viaţa porcii; cîte unul se agită cu nelinişte şi altul se tăvăleşte în coteţul său ; laudă guvernul şi sfintele religii. Pare că toată turma are laţ la picioare şi că e priponită de un stîlp pe care porcul, smiorcăind dureros, a cioplit cu o scriere simplă numele Benesov. Dacă vreun bătrîn tovarăş de-al lui Honza ar fi avut o bîtă, care să se ridice ca un tunet iute ! Dacă cerşetorul Kaspar ar putea întoarce batjocura şi loviturile ! Dar nimeni nu a protestat şi Kaspar a rămas săracul comunei şi idiot. Din acele timpuri cînd un oarecare om neruşinat, porc

destrăbălat şi puturos (al cărui nume nu este un cuvînt ci o gaură în vorba omenească) l-a pus să alerge dintr-un rămăşag, treizeci şi trei de kilometri, în urma trăsurii sale, acest alergător de neegalat a devenit şi schilod. Pare-se că în oraş o soartă cumplită ameninţă mintea sărmanilor, ca apoi să-i lase pradă__ tuturor nenorocirilor.

împroşcat cu salivă, micul trotuar din faţa dughenelor de negustori se animă seară de seară. Domnişoarele evreilor şi ofiţerii slăbănogi îşi tîrăsc sexurile puhave ; pe aici păşeşte preotul care-şi poartă hemoroizii precum găina îşi poartă ouăle. Este ora şapte. în cealaltă parte a pieţii şapte vlăjgani îşi scutură insectele din şapte rînduri de boarfe, iar în partea de miazănoapte, sifonarul, filozoful oraşului, un cinic care regretă că nu poate locui într-o sticlă, priveşte pînă dincolo de piaţă, la casa lui Marhoul. Brutarul îl salută milităreşte, iar sifonarul Rudda îşi face mîinile pîlnie şi-i trîmbiţează salutul de seară.

Cînd va trece de opt, sifonarul îşi va închide baraca şi-şi va transporta aparatul pentru sifon la poarta casei lui Geiss, lingă Peisânek ; nădăjduieşte ca acolo să fie în siguranţă. Şi acest om este un sărman, este un sărman evreu, spre deosebire de ceilalţi ; umblă încălţat în papuci, şi pe capul lui, orice ar fi, se află totdeauna o pălărie tare, cu calota bombată.

După ce-şi depuse marfa, Rudda se duse în piaţă, la brutar.

— Vino, îi spuse el lui Marhoul în faţa uşii. Apoi intră în prăvălie, repetă salutul şi grăi :

— Omul nu scapă de ursita lui, Jane, dar tu însuţi îţi-strici rostul. Dacă întîmplarea m-ar face pe mine stăpînul prăvăliei tale, în cinci ani aş înălţa o casă de două ori mai mare decît asta. Iţi petreci viaţa bătîndu-ţi joc de negoţ. Unde sînt cei douăzeci de mii de galbeni ai tăi ? Ce-ai făcut cu banii Josefinei ?

Nu ştii ! continuă el văzînd că brutarul nu-i răspunde.

Nu ştii ! Eşti surd şi orb. Casa ta este îngreuiată de datorii şi casa de împrumut îţi va cere banii înapoi. Am aflat că te-ai certat ieri cu intendentul. A şi început să se vorbească despre asta.

— Dacă ai fi brutar, îi răspunse Marhoul, nu ai face ceva mai mult, decît ceea ce faci acum. Ori că trîndăveşti, ori că nu te stră- duieşti îndeajuns ?

— Eu n-aş arunca banii pe fereastră, îi răspunse el.

— Tu eşti mai precaut, cuvîntă Marhoul şi începu să povestească istorioara negoţurilor lui Rudda.

Acest evreu fără confesiune se considera el însuşi un învăţat, dar oricum ar fi fost, cumpărase destul de multe cărţi proaste ca să le revîndă cu cîştig. Erau nişte fiţuici despre progresul moderat în limitele legii, cum se spune, de pe vremurile lui Hasek ; dar chiar şi dacă aceste cărţi ar fi fost bune, cei din Benesov nu le-ar fi cumpărat, căci nu-i însufleţea slova.

— Ei, şi tu ai pierdut bani ! zise Marhoul rîzînd.

— Trei sute de galbeni.

— Astea toate nu înseamnă nimic, ai să-i capeţi din nou. Tot la tine or să se întoarcă, spuse Marhoul.

Nasul sifonarului se ridicase ca un castravete între două smocuri de mustăţi. Ce putea Rudda să mai spună ? A sunat alarma, mobi- lizînd pentru atac toată înţelepciunea sa.

— Eşti un prost, grăi el, încercînd o nouă dojană, dar Jan îl întrerupse, spunînd :

— Ştiu că sînt prost.

— Ei, dacă ştii, atunci spune-o şi în faţa Josefinei ; tot clevetind aşa, progresistul înfuriat îl împinse pe Jan înaintea sa şi-l luă la goană pe scări.

— Doamnă, grăi sifonarul, înroşit de rîvnă, am venit să vă previn de un lucru rău. Băgaţi de seamă. Băgaţi de seamă, doamnă !

— Ce este ? întrebă doamna Marhoul.

— Nimic neobişnuit, răspunse Jan, casa de împrumut

cică vrea banii. E vorba de cîteva sute, ei bine, o să le plătim.

— Marhoul, cuvântă sifonarul, nu înţelege aceste lucruri. Duceţi-vă singură acolo şi întrebaţi.

Dar şi de data aceasta sfatul înţelept rămase fără ascultare şi astfel seara, burduşită cu grijile sifonarului, trecu. Turnul oraşului la răsunetul clopotului de seară îşi ridică scufia de nebun ceva mai sus ; Rudda ieşi trîntind uşa de supărare.

— Poţi să te baţi cu pumnul în piept, spuse, s-a sfîrşit cu tine. In timpul ăsta Jan se uita de la fereastră la acest iluminat care, aidoma unui cuţit şovăielnic, spinteca piaţa şi noaptea care se apropia. Pogorîse de sus în jos sau crescuse din găurile oraşului ? E aici ! Patru flăcări de lămpi ţintuiesc piaţa ca o mantie neagră de vrăjitor.

Cîte o prostituată încheiase tîrg cu bărbaţii, şi zona liniştei le servea drept culcuş. Vîs- cozitatea trivialităţii şi mocirla profitului că- mătăresc se tăvălesc în fundul acestui oraş, chiar cînd peste el se revarsă imensul ocean al nopţii. Dacă ai trece prin piaţă sau prin parcul bolnav, ai da peste femei necredincioase şi amanţi dezgustători zvîrcolindu-se în murdăria lor. De după zidul pivniţei ai auzi glasul avarului care, sugrumat de voracitatea animală a cifrelor, mototoleşte hîrtia din faţa lui şi cu mutră de damblagiu apasă zdreanţă pe inima-i îngheţată, înşelîndu-se mai amarnic decît nebunul, căci aceste pete de cerneală sînt bogăţia lui.

Dacă ai asculta pe sub ferestrele casei, al cărei triplu fronton se înalţă în noapte, fiind dintele trifurcat al administraţiei financiare comunale, ai auzi sfatul acestei adunături de rîioşi şi lindinoşi, care pun la cale cum să-l alunge pe Marhoul din casa sa.

Preşedintele casei de împrumut, de cîte ori debitează cîte o prostie, salivează, şi în jurul găurii lui de broască rîioasă se preling sfori strălucitoare care îi cad pe pîntec.

Referitor la brutar spuse :

— Pe casa lui Marhoul apasă o ipotecă de atît şi atît, apoi se adaugă creanţele ţăranilor pentru grîu, aconturi care i-au fost plătite, dar pe care nu le-a restituit, fără ca măcar să furnizeze marfa. Ţinînd seama de realitate şi anume de faptul că, prin proasta gospodărire a brutarului, sînt ameninţaţi banii instituţiei, recomand să se ceară o administrare raţională a afacerilor lui, atîta timp cît nu-1 facem să ne plătească sau pînă cînd nu vom confisca valori care să corespundă împrumutului.

— Bine ! răspunse adunarea.

Cinci nătărăi nu au înţeles de fel că prin această liberă hotărîre se lipsesc de orice fel de prietenie din partea lui Jan ; li se părea că satisfac doar greaua îndatorire de consilier şi că mîine vor putea din nou vorbi cu Marhoul, fără ca măcar să roşească. Hotărînd, ei s-au decis încă dinainte pentru tot ce este uşor, iar voinţa lor îmblînzită, care nici nu mai era voinţă, se asemăna unei guri vorace care caută să înşface tot ce se poate mînca.

— S-au revărsat din sfat cu pîntecele galbene strălucind.

Oh, tu maţ gros şi umflat, care te tîrăşti pe picioruşele înmuiate din dugheana ta la circiumă şi de-acolo acasă, putină, ce poţi fi umplută cu orice fel de lături, şi totuşi la fel ca un vas vechi de petrol duhneşti în primul rînd a petrol, aşadar tu te fuduleşti în special cu două miasme : cu o înflăcărare fără formă şi cu o bunătate prostească. Monstru care ai reuşit să-ţi scoţi burduhanul intact din toate catastrofele şi revoluţiile, iată că păşesc acei care te vor zdrobi. Ehei, de s-ar coborî făclierul senin cu mîinile înflăcărate şi cu capul arzînd ! Dacă Marhoul ar apuca să-ţi vadă în- frîngerea ar plînge pentru tine, dar cînd aceasta se va împlini el v^ fi mort.

Acum Marhoul, împreună cu casa şi prăvălioara lui sînt înşfăcaţi de labele bancherilor.

A doua zi conţopistul îşi clătina capul ros de spaimă, apucă vestitul toc şi începu să întocmească adresa în sensul deciziei de ieri ; cuvintele se revărsau din vîrful care scîrţîia ca dintr-o gură gîngavă. Terminînd de scris conţopistul îşi îndreptă spatele-i bătrîn şi după multe argumentări, prezentă opera sa la semnat. De-acum totul e gata şi scrisoarea se înalţă în tolba curierului.

Cît timp a durat judecarea sa, Jan a rămas netulburat din starea de bucurie în care se afla.

— De-acum ştiţi, spuse el adresîndu-se celor doi prieteni care-1 vizitaseră, de-acum ştiţi în ce fel au hotărît asupra datoriei mele.

— Da, răspunse unul din oaspeţi, cel care cedase averea copiilor, am auzit că ţi-au prezentat un bilet de ordin şi că tu n-ai avut bani.

— întocmai, grăi Jan, prin urmare sărăcia mea devine cunoscută, deşi eu niciodată n-am ascuns-o. Dacă vreodată m-aş fi lăudat cu bogăţia, acum aş avea de ce să mă vait, dar eu niciodată nu m-am fălit cu aşa ceva şi niciodată n-am avut nici mai mult nici mai puţin decît am acum. Am mîncat şi voi mînca şi de-aci încolo în temeiul acestei sărăcii care se aseamănă leit cu vechiul belşug. Ce s-a în- tîmplat ? Am fost sărac cît timp am avut această casă şi voi rămîne sărac şi cînd nu va mai fi a mea. Valul de zgomote, zarvă şi strigăte ce le auziţi, nu pornesc de la mine ; adevărul, atîta timp cît l-am rostit, a rămas ascuns, dar este acelaşi chiar dacă atîtea guri urlă şi bubuie.

— Jane, spuse cel de-al doilea oaspete, te cunosc, şi sînt aproape de două ori mai bătrîn decît tine. Nimeni nu ar fi fost mai mirat decît tine de această realitate nefericită. Dacă ai fi ştiut-o ? ! Neştiind asta, ai fost într- ade- văr bogat, iar acum eşti sărac şi nu ştii nimic. Nu pot vorbi cu tine despre aceste lucruri, eşti un nesocotit sau mai bine zis eşti un simplu găgăuţă şi un zăbăuc.

Săteanul proptindu-şi capul obosit în manile ce se sprijineau în baston, aşa cum fac toţi bătrînii, spuse :

— Cînd vei lucra cu plată, ai să deprinzi o altă înţelepciune. Există mai multe feluri de sărăcii, dar sărăcia muncitorului este mînie şi strîmbătate. La şaizeci de ani i-am lăsat băiatului gospodăria, o ştii.

— Da, zise Marhoul, oprindu-1 pe sătean să-şi povestească nefericirea sa. Insă bătrînul continuă să spună mai departe.

— Un pămînt verde pe povîrnişul coastei Lhota care coboară domol; casa cu acoperişuri noi, cîmp irigat şi livadă. Pînă atunci fusesem eu gospodarul care se teme doar de stihii, dar am învăţat ce-i teama ! In căscioara dată de fecioru-meu în schimb, am îngheţat şi am flămînzit şi totuşi am rămas mîndru. Intr-una din zile fiul meu mi-a arătat uşa, spunînd :

— Şterge-o, sînt sătul să-i tot gătesc gurii tale şi să-ţi răzui buboaiele.

Atunci am ieşit pe poartă luînd-o spre sat şi de acolo la Chynice. Am păzit aleile, dar nu întotdeauna am căpătat de lucru ca paznic, am cărat bălegarul şi am dus vitele la păscut, am mers la cules hamei. Am lucrat pe la meşteri zidari şi ultima dată la construcţia căii ferate ; mâinile mele se mişcau ca o lopată roasă de rugină. Eram bătrîn, iar de pe urma acestei munci grele nu cîştigam nici măcar cît să mă pot sătura. Ah, de-ai şti ce înseamnă să fii într-un şanţ unde să poţi tăia în bucăţi
pîinea ta de salahor ! Ce înseamnă să veghezi într-o noapte de iarnă sub un pod !

— Unchiule, grăi Marhoul, acum o duci mult mai bine, ai dumitale s-au căit şi acum trăiţi într-o unire.

— Nicidecum, răspunse el, aş vrea să fur şi să iau din ceea ce le-am dat, atît, cît ar fi de ajuns ca să pot

trăi din cartofii şi din pîinea mea. Ştii, Jane, viaţa nu-i o bucurie, dar nici durere, nu-i nici un Dumnezeu, şi nici mare filozofie, ci doar hrană şi casă.

Marhoul ascultă în tăcere, iar într-un tîr- ziu grăi :

— Toate astea sînt doar nechibzuinţă şi o tortură a sufletului. Soarele şi vîntul se întorc la locurile lor, se ridică generaţii după generaţii şi apoi dispar, stejarii de mii de ani se prăbuşesc la pămînt ca din trupurile lor moarte să se ridice alţi copaci.

Săteanul s-a sculat de plecare, iar tovarăşul lui, supărat pe Marhoul, o porni după el. Jan rămase în mijlocul camerei şi ascultă vocea nebună şi consolatoare a timpului, ori poate clocotul infinitului ce ar fi poate în[1] stare să-l aline pe acela care le aude. Şi în timp ce mai vorbeau mărturisindu-şi credinţa în unitatea lumii şi a nimicniciei cînd poate că mai vorbeau doar pentru a-1 convinge, Jan Marhoul părăsi în grabă acest desiş al grijilor şi consolărilor, şi alergînd spre Josefina, îi spuse :

— Un bob de grabă, un altul de zăbavă şi iată că, începe o zi frumoasă, draga mea. Atunci ne vom urca în căruţe, tu, Jan Josef şi eu. Sîntem trei şi vom avea trei căruţe şi
patru cai. Tu vei pleca într-o căruţă trasă de doi cai, Josefino, şi oraşul cu brutăria fume- gîndă şi cu casa încovoiată vor rămîne departe. Unii de pe aici se tem şi se vaită că sîntem săraci, dar nu-i chiar aşa.

— Jane, răspunse Josefina, mă tem că eşti beat, ce tot îndrugi acolo ? De ce să ne mutăm cu mult mai devreme decît e nevoie, ce nebunie îţi naşte astfel de gînduri ?

Era pentru prima oară cînd Josefina i se împotrivea lui Jan şi pentru prima oară de cînd erau împreună şi-a dat seama ce fel de om este el.

— Dă-mi făină, spuse ea în cele din urmă, ca să gătesc ! Apoi cu oala pe jumătate plină se îndreptă spre bucătărie, obsedată de sărăcia în care se aflau. Vorba lui

Jan rostită ca de o vijelie a nebuniei, n-a reuşit s-o mai convingă.

Faliment! Nume incandescent ce luminează în întunecimea părăsirii; ruşine expusă asemenea unui stîlp colţuros al infamiei în mijlocul pieţii în văzul omenirii. La acea oră pă- mîntul e gol de oameni, iar brutăreasa mai vede doar un pustiu în locul unde fusese oraşul blajin.

— Ah, rosti ea, unde s-a ascuns nădejdea şi cît de departe este ora uitării ?

Poate că se simte minunat omul care nu pune preţ pe sfatul celor precauţi şi nu stă în drumul judecătorilor, dar gustă cu plăcere din întîmplările care curg ca o ploaie din hambarele fericirii. Nu este a lui înţelepciunea, nu este a lui legea, nu este a lui puterea.
învăţătura nesăbuiţilor este nesăbuinţa, deci Jean este prostănac iar prostia îl înfăşoară ca o mantie şi flutură pe buzele lui. Şi totuşi, Jane Marhoul, chiar dacă drumul acesta nu este drept şi nici prea omenos, pe tine te duce spre o bucurie neîntreruptă.

Meşterul intră în brutărie să vorbească cu argaţii; poate că-i pentru ultima oară, şi i-a găsit aproape plîngînd. Calfa cea mare, a cărui faţă roşea ca o cicatrice haiducească, îşi scutura căpăţîna asemenea cîinelui care încearcă să-şi smulgă lanţul.

— Ah, meştere, i se adresă, eşti furat, prădat de toţi !

— Vă înşelaţi, vă înşelaţi, le răspunse, dar în cele din urmă înţărîtat fiind de prea multe vorbe şi tînjind după povestirile sale, începu să-i înjure la nimereală şi ei i-o întoarseră.

Intre timp afară oraşul bîzîia din rărunchi şi părăsea colţurile sale îndepărtate şi cădea din nou în ele, la fel ca. şi maiul din mîinile babei care bate un bulgăraş de unt. Dacă Benesovul ar putea să miorlăie, ar miorlăi, dacă ar putea să urle ar urla, dacă ar putea să cînte ca cocoşul, ar cucurigi, s-ar da de-a tuimba şi s-ar apuca chiar şi de mustăţi apoi ar chicoti cu o bucurie groaznică,

pînă ar face pe el ca să se afle că în această căldare se întîmplă ceva !

Oamenii oficiali intrară în prăvălia lui Marhoul şi de parcă ar fi vrut să aţîţe mînia brutarului, făcură mult zgomot şi aici, şi în bucătărie, şi în curte, şi în grajd, precum şi în casă. Primul dintre ei, un lungan obez şi obosit, cînd începea să vorbească se scurta la fel ca o pompă cu piston. Se zorea, îndeplinin- du-şi cu patimă slujba.

— Unde ţii proviziile ? îl întrebă pe Mar- houl.

— Le-aţi văzut ! răspunse brutarul.

— Asta a fost tot ?

— Da.

Ceilalţi doi scotoceau prin brutărie şi în jurul lor se iscă puţin vînt care ridică praful de făină ; semănau cu acele haimanale care se tîrăsc prin lunci.

-—• Aşteptaţi olecuţă, mai zăboviţi olecuţă, domnilor, spuse Marhoul şi, după obiceiul său, ieşi după o sticlă de bere. Afară întîrzie mult, timp în care se gîndi la Josefina, regretînd că în această zi n-a trimis-o cu copilul de-acasă. Apoi o luă pe scări spre pivniţă şi pe treapta cea mai de jos se opri în faţa uşilor de-acum pecetluite ; îşi strînse mîinile goale, şi abia în acea clipă pricepu că această forfotă pestriţă nu-i o aiureală de iarmaroc. Prinse zăvorul şi, zgîlţîindu-1, dori să-l sucească cu putere, ca toată clădirea să se prăvale. Nu se mai întoarse în bucătărie, ci merse la Josefina. Ea plîngea. Oraşul devine o stepă iar casa un loc al pustietăţii. Meseriaşul e slab, şi femeia e femeie ; tot ce şi-au rostit, a fost numai vaiet şi plînset.

în cele din urmă cei trei amploaiaţi păroşi, satisfăcuţi de serviciul lor, bălăbănindu-se, au ieşit din casă şi s-au tîrît spre oraş. Apoi veni sifonarul şi, împreună cu bătrînul Deyl, se aşezară la voroave ca pe vremurile de odini-

oară, dar discuţia lîncezea şi astfel această în- tîlnire,

puţin zgomotoasă la început, se linişti tot mai mult şi mai mult, pînă cînd deveni tăcere. Rudda îşi afundă nasul în prăpastia care se căsca în locul vechii case, iar surzenia cantonierului îşi flutura urechile ciuruite în semn de rămas bun.

Zilele care veneau curgeau alene fără să se grăbească. Jan Josef încerca să deschidă încăpere după încăpere, dar zăvoarele erau puternice şi nu cedau deloc. Cuptorul negru se strîmba ca o gură rece de broască rîioasă. Totul arăta ca şi cum în casă s-ar fi aflat un mort. Copilul se temea.

— Tăticule, întrebă băiatul, de ce e totul altfel acum faţă de cum a fost înainte ?

— De aceea ! De aceea ! De aceea ! răspundea brutarul, arătîndu-se şi de data asta nevrednic de toate dojenile.

Nu deveni mai înţelept şi toate pierderile fură zadarnice. Şi poate că preţul nu ar fi fost prea mare, dacă l-ar fi plătit ca să se schimbe, să ţină capul drept, să-şi strîngă în pumn palma veşnic deschisă. Dar nimic din toate acestea nu s-a întîmplat; departe era muntele Tabor[1], adică muntele adunării, iar Marhoul nu împărţea lumea în strîmbă şi dreaptă.

Timpul a mistuit întîmplarea cu executorii judecătoreşti şi pînă la urmă Marhoul uită de ea de tot. Casa stătea în picioare pe acelaşi loc şi rămăseseră cu toţii în ea pînă acum ; Jan se lungea. în vechiul loc şi cu răbdare aştepta ploile ; Josefinei îi revenea să se îngrijească de multe treburi şi lucra zile întregi. Creditorii nu stăteau în faţa uşii şi nu băteau cu pumnul în poartă, ei bine, Jan nu se mai gîn- dea la ei şi inima lui se îmbărbătă de bucuria călătoriei ce se apropia. Cele două perechi de cai de-aeum nu mai erau ale lui, şi totuşi

---

I Pe muntele Tabor s-au adunat husiţii unde şi-au instituit prima comunitate (1420) cu membrii egali din punct de vedere social (n. tr.).

parcă se vedea cum va sta în căruţa sa şi se vedea cum va pocni din bici, iar căruţa era încărcată cu vîrf, şi deasupra printre mobile stătea Josefina cu Jan Josef. Caii se încordau şi de sub copite ţîşneau scîntei luminoase ; Jan sărbătorea un fel de victorie grăbită, de neînţeles ; ştersese zapisul şi înveşmîntat fiind în umilinţă şi blîndeţe trăia clipe fără tulburare.

— Asinule, îi spunea Rudda, asinule, nu vezi că ai fost tras pe sfoară. Oare n-ai să te desparţi niciodată de credulitatea ta ? Unde crezi că vei găsi pîinea pe care va trebui s-o mănînci, încotro te vei îndrepta ?

— Aş merge mai bucuros la Nadelhoty, răspunse Marhoul.

Sifonarul cutremurat de răspuns îi zise supărat :

— De nu imi-ar fi greu să te bat pentru uşurinţa ta ! Dacă există undeva mîngîiere şi milă, caută-le şi roagă-te să-ţi fie dăruite sau altfel te vei prăpădi de foame.

Spunînd aceasta, îi întoarse lui Jan spatele şi plecă să-l caute pe Deyl şi pe ceilalţi prieteni ai lui Marhoul, ca să le împărtăşească planul lui.

Jan nu-şi va cîştiga pîinea la Nadelhotjr, rosti Deyl şi ceilalţi fură de aceeaşi părere. Se jurară cu toţii să-l convingă pe brutar să nu se mute în acel sat, dar atît era de bogată nebunia lui Jan, că nu-i luă în seamă.

A doua zi de dimineaţă porni din casă, ho- tărît să nu se întoarcă mai înainte de a fi închiriat o locuinţă şi o brutărie la Nadelhoty. Cunoştea bine aceste locuri. Frumosul sat de la marginea pădurilor pe care micul rîu le atinge precum secera lunii atinge norul nopţii. Il vedea cum străluceşte alb în întuneric.

Cînd a pornit, ceasurile arătau şase. Şi acum trecuse de opt. Se îndrepta intr-acolo, pe şosea şi nu cobora pe drumeag ; neştiind de ce se tot clătina ca un marinar, şi trecînd de borne, le atingea cu buricul degetelor. Intr-un loc se opri să cheme o babă care tîra o legăturică de verdeţuri, iar într-altul stătu de vorbă cu păstorul de

capre. Cînd ajunse în sat era aproape nouă ; la circiumă l-au primit cu bucurie, însă nimeni nu l-a sfătuit ca să-şi ridice cuptor şi să coacă pîine.

— Ţăranii au pîinea lor, iar argaţilor le-o dă gospodarul. Atunci ce să vinzi ?

— închiriază moara, spuse primarul din Nadelhoty.

— Desigur, răspunse Jan, dar nu am bani.

Atunci l-au asigurat cu toţii că la moară se pot cîştiga bani mai mulţi decît şi-ar putea închipui, iar Jan îi crezu şi de data aceasta. Atunci făuri un plan nou şi solid clădit pe muntele nebuniei sale. Toate vasele le va vinde, va vinde şi tot ceea ce îi va rămîne după licitaţie, şi cu banii cîştigaţi va închiria moara din Nadelhoty. Este hotărît !

In cinstea lui, sătenii dădură peste cap paharele, dar Jan se ridică ca să meargă la moară înainte de a se îmbăta.

Apa iazului reflecta cerul vesel; era iunie.

Acesta este locul acela lipsit de tristeţe şi greutăţi. Aici va avea destulă apă şi destulă pîine. Intră în moară, încercă să învîrtească roata, şi văzînd că scările ce duc spre catul de sus sînt rupte, se apucă să le repare.

In drum spre oraş se şi vedea morar. Mergea şi împrăştia gingăşia imaginilor sale pe drum de parcă ar fi fost un sac cu fundul rupt din care curgea făina. Poate că şi cei din Nadelhoty rîdeau de el, dar pe toţi aceşti săteni el îi purta în suflet încît batjocura lor nu-1 putea atinge. Poate că se găsea cîte unul care nu-1 socotea prostănac, dar Marhoul cunoştea toate aceste porecle pe care oamenii le folosesc aşa că nu se supăra. Se sprijinea in bîtă continuîndu-şi drumul despicînd vîntul ce venea în rafale de la miazănoapte ; conştient de cele întîmplate, îşi ţinea capul sus şi se părea că şi fredonează.

Josefina ascultă cu bucurie propunerea şi hotărîrea lui Jan. De douăzeci de zile tot aştepta cu acea speranţă plină de nerăbdare, că Marhoul va zdrobi destinul

năprasnic, că-i va lua pe ea şi pe fiul lor şi îi va duce de aici, după cum a promis. Acum nu mai avea ce să mai agonisească. Cloştile nu mai cloncăneau în coteţe, bibilicile nu mai umblau prin curte. Josefina dorea să plece ; i se făcuse lehamite de toate colţurile Benesovului. Brutarul înota ca un răţoi prin heleşteul neudat de nefericire şi doamna îl crezu din nou înţelept şi stăpîn adevărat al destinului său.

— Trăsnetul ceresc să se prăvale peste acest colţ trîndav, spuse el ; să ne mutăm cît mai repede ! Legă într-o boccea plăpumile, care nu erau prea mari, dădu jos toate crătiţile şi toate tigăile sale, iar cînd veni timpul cinei şi timpul odihnei, le puse din nou la locul lor. Le era dat să mai aştepte încă cinci zile pînă la licitaţie.

Atunci întreaga casă s-a transformat intr-un bilei, zgomotul paşilor răsuna pe scări şi vreo cincizeci de necioplţi se îndreptară spre grajd. Hei ! flacăra chemărilor ţîşni deasupra acoperişului şi animalele izbeau cu picioarele. Un pumn lovi în masa lui Marhoul, cu puterea unui ciocan şi o mină rîioasă co- trobăia prin lucrurile doamnei, io timp ce crainicul urla :

— Zece galbeni o dată !

— Luaţi totul, rosti brutăriţa către o babă ştirbă, din a cărei gură te aşteptai ca în loc de limbă să iasă un şarpe, nici eu, nici Marhoul nu vă vom păimui.

— Ce, strigă baba, nemernico, tu care te tăvăleşti în ruşinea pierzaniei, pe cine să loveşti ? Sînt sărmană, dar nu mă voi atinge de aceste murdării, chiar dacă mi le-ar da de pomană. Slavă Domnului, sînt oameni cinstiţi care au scîrbă faţă de tot ce a fost în acest bîrlog de faliţi. Nu-mi stă în obicei să mă îmbuib pe la ospeţele tîlhăreşti. Cumpăr totul pe bani, plătesc ! Dacă aş jindui la boarfele tale aş putea să le am, dacă aş jindui după vălul tău de mireasă, ar fi al meu, dar nu mă ating de el, doar dacă aş face din el o sperietoare de ciori.

In timpul acestor croncănituri de corb, Josefina făcea feţe-feţe la fiecare minut ce se scurgea, iar cînd baba începu să urle despre tîlhărie, o apucă de încheietura mîinii şi-i dădu un brînci afară ; aici dădu de Jan, şi liniştea lui netulburată îi dădu destulă chibzuinţă ca să mai fie în stare şi de o mică glumă. Ligheanul ce era plin de apă, îl împinse în aşa fel incit baba se pomeni în băltoacă.

Jane Josefe, urlă şi tu de bucurie ! Mar- houle, dă-ţi drumul la rîsete la fel ca mulţimea din cea mai mare piaţă a Berlinului cînd l-a izbit pe Stinnes [1].

1 Stinnes Hugo (1870—1924) unul din marii industriaşi germani devenit renumit prin ascensiunea extraordinară a concernului său în timpul inflaţiei. A luat parte activă la înfrîngerea revoluţiei burghezo- democratice germane din luna noiembrie 1918. Autorul se referă la mişcarea din Berlin unde muncitorilor li s-au alăturat şi soldaţii (n.t.).

In timpul acesta negustorii s-au împrăştiat prin toată casa ca lăcustele pe vreme de secetă. Totul a fost răscolit, toate purtau amprentele neruşinării. Sifonarul a cumpărat pe cît a putut lucrurile de trebuinţă, ca să i le restituie apoi lui Jan, la fel ca el au procedat şi cîţiva prieteni.

Sfîrşitul acestui iarmaroc se apropia cu paşi domoli, îl mai vedeai pe cîte unul că o întinde, dorind să ajungă cît mai repede acasă să cîn- tărească şi să socotească prada sa. Cu toate astea haita era încă destul de mare. îşi arătau fiecare ce a luat, şi icnind de fericire tîrau povara din colţ în colţ.

Jan şi cu Josefina au plecat ; urma ca Deyl şi ceilalţi prieteni să-i izgonească pe tîrgoveţi din casă.

— Licitaţia s-a terminat ! Licitaţia s-a terminat ! strigau ei, în timp ce Rudda ajuta la scosul din casă al lucrurilor ce erau pierdute pentru Marhoul. Dacă trebuie să muncim pe bani, nu se poate să nu-i slujim pe bogaţi, şi Rudda a obţinut aici un cîştig, epuizîndu-şi toate resursele ce le-a mai avut cu care a cumpărat pentru Marhoul obiectele licitate.

—- Gata, spuse Deyl în timp ce închidea uşile, azi nimeni nu mai fură nici un pai de-aici.

Marhoul şi Josefina s-au întors ceva mai tîrziu, iar copilul nu a dormit acasă în ziua aceea. încăperile erau pustii, Josefina plîngea şi Jan se gîndea la morăritul său ; aşa a co- borît noaptea, cea care acoperă piscurile nebuniei şi valea jafului.

CARTEA A DOUA

SIFONARUL RUDDA îşi rodea pumnii. Murdăria ce inunda podeaua locuinţei sale, se scurgea printr-un şănţuleţ pînă sub soba întunecoasă ; mirosea a fum înnecăcios, şi a un fel de zoaie de cerşetor pe jumătate fierte şi răsturnate în oale. Un păianjen cu cruce se tîra prin spaţiul triunghiular din colţul camerei, iar la picioarele lui Rudda, căţeaua scheuna în somn.

Flaşnetarul strunea din cutia sa cîntătoare melodii lumeşti cum ar scoate argatul apă din fîntînă. Prin multele crăpături, cîntecul îşi croia drum în cameră.

Băieţi veseli sîntem,
Ne place să jucăm Şi
rostuim mardei Din nasturi
de plumb.

Piciorul gol al lui Rudda bătea tactul în podea ; se împleticea ca şi gura beţivului.

Acest evreu fără confesiune avea în jurul a patruzeci de ani. Se putea să fie băiatul vreunui neguţător şi al vreunei prostituate, care-i concepuseră această viaţă mizeră pe undeva prin vreun gang, pesemne înainte ca femeia desfrînatului să găsească ereiţarul pe care să-l dea tîrfei de la poarta sa sau poate era băiatul vreunui tocilar ce ascuţea cuţite şi foarfece, care se nimerise să pice taman în clipa în care bătrînul evreu îşi dădea duhul în patul conjugal, iar nevastă-sa, ca o scroafă, îşi ridicase fustele-i împuţite şi slinoase, sprijinin- du-se de uşa în dosul căreia horcăia bărbatu-său.

Şi totuşi pur-sîngele evreiesc ce nu-i fusese transmis îl însemnase pe Rudda cu un nas destul de mare şi cu foarte mult păr. Ma- mă-sa, care a rămas o necunoscută înainte ca el să fi împlinit zece zile, l-a dat unei babe ce era pe jumătate nebună.

Deci cine fusese el ? Un copilaş plîngăreţ, un adolescent bubos, un bărbat cinic, cu tragere de inimă pentru buchia cărţii, om fără Dumnezeu, care credea doar într-un fel de lumină asemenea orbului din naştere.

Acum şedea aici, bătînd întruna din picior şi gîndindu-se la Marhoul, căci Jan îi era prieten.

Dacă ar obţine un moratoriu[1] şi ar începe să facă negoţ cu grîu şi ar coace iarăşi pîine, şi-ar putea plăti cel puţin dobînzile şi ar războ din nou. Pierderea suferită de brutar i se părea din cale afară de grea. Număra miile care se risipiseră din mîinile lui. Douăzeci, treizeci ! Dacă ar fi făcut asta şi asta, dacă s-ar fi îngrijit de negoţ !

[1] Moratoriu — amînarea plăţii unei datorii acordată de instanţele judecătoreşti (în economia capitalistă), în anumite împrejurări unui comerciant aflaţ jn dificultăţi financiare, (n. t.)

a

Toate sfaturile sifonarului se refereau la posibilităţile de-acum pierdute. Dar ce-ar fi trebuit să facă Marhoul acum, Rudda nu putea şti, planurile lui erau de domeniul visului şi nu serveau la nimic. Obişnuia să stea la sfat cu săracii, care aleargă după prostescul „dacă“. Ah, cu astfel de vorbe desigur că este uşor să-l pui pe sărac la respect chiar cînd e zdrobit şi-i şiroieşte sîngele.

Rudda bătea în continuare tactul în podea şi visa la formele înşelătoare ale fericirii ; atunci uşa se deschise şi intră bătrînul muzicant Letâk.

— Cum o duci, Rudda ? i se adresă el în loc de salut.

— Bine, răspunse acesta.

— Ei, rosti Letâk, ai s-o duci şi mai bine. L-am văzut pe Marhoul cînd intra la evreul Koterâk ; Rudda, Jan pleacă din oraş şi mi-am zis, că s-ar cădea să încropim la circiumă o despărţire cum i se cuvine. Ia-ţi trompeta şi hai cu mine.

— Nu vreau, răspunse Rudda, sînt sătul de beţii şi de veşnicele voastre chefuri.

Cu toate acestea, neputînd rezista stăruinţelor lui Letâk s-a ridicat ca să-l urmeze.

Din cauza celor doi se iscase în oraş mult tămbălău. Trompeta lui Rudda şi armonica lui Letâk răsunau adesea în birturi, dar nu erau niciodată singure ; Hula ce cînta din trombon şi Borovicka, care suna din cornul de vînătoa- re erau cu ei mereu. Atunci cei patru luau cu şsait toate cîntecele şi le ţîrau după ei prin toate cârciumile, precum măcelarul ce tîrăşte animalele la tăiere.

— Sîntem doar noi doi, spuse Rudda, dacă e să cîntăm, să ne oprim şi pe la ceilalţi.

— L-am văzut pe Borovicka, grăi armoms- tul, a spus că vine, iar trombonistul nostru de-acuma cîntă.

Rudda se minună căci e greu să cînţi solo la acest

instrument.

Cînd intrară în birt, Jan ajuns în pragul beţiei, zbiera în gura mare :

— Beţi, spuse el celor care sosiseră.

— Trîntorul a murit, Mînă-spartă a venit ! Cine va plăti ? întrebă Koterâk.

•— Eu, spuse Marhoul, iar oamenii se puseră pe rîs.

— Eu, sau el sau taica Tuneţel. Hai îmbă- taţi-vă odată şi înteţiţi zarva. Suflaţi în instrumentele voastre. Să răsune măcar în faţa puternicului rachiu !

Sîngele sărmanilor este un ocean nesfîrşit, iar veninul şi mizeria sînt furtunile ce îl agită, în această bodegă mîna împietrită încearcă să lovească în gol, iar beţivul se repede spre umbra lui, şi cu toate că este doar un cavaler al tristei figuri, cu toate că este doar un nebun beat, totuşi îşi foloseşte pumnii săi cu care se bate şi îi înspăimîntă pe toţi.

Prudenţa beţivilor este paralizată de venin, păcat că săracii numai atunci ridică pumnul, păcat că îşi azvîrlă în canal nefericirea şi mînia.

Pe la orele unsprezece culoarea beţiei din circiumă se îngroaşă, acoperind cu purpura să nouă calici ce îşi înălţau urletele. Conţinutul sticlei străluceşte asemenea inimii universului, restul e zădărnicie, şi totul, totul se duce, iar nădejdea rămîne deşartă. îşi vor purta paşii legănaţi spre casă şi se vor tîrî cu greu pe la bîrlogurile lor, ca dimineaţa să se trezească cu un sentiment de şi mai mare umilinţă. Trombonul şi trompeta rămăseseră la Koterâk căci voia să intre în posesia banilor săi.

Noaptea devine mai neagră ; cîntaţi din instrumentele voastre ; ora două se strecoară în sunetul orologiului din turn, cîntaţi, dar înainte de ora patru, înainte de a se lumina ; tîrîţi-vă acasă poverile voastre dezgustătoare căci nici acum nu aţi încetat să vă ruşinaţi.

Dimineaţa, Marhoul cînd s-a trezit era în odaia lui Rudda, se simţea vlăguit de chefui din ajun şi nu se sculă

din pat. Sifonarul zăcea acoperit cu un cojoc şi sforăia. Poate era ora nouă, ziua păşea în stradă părăsind încăperea ce rămase învăluită în întuneric. Brutarul îşi revenea încet; îşi aminti de orgia de astă-noapte, se vedea cum se clătiua în- dreptîndu-se spre tejghea, şi pe cei patru muzicanţi împleticindu-se înaintea lui. Zdrenţele şi frînturile nopţii trecute răbufneau din plămînii săi şi Jan încerca să le scuipe. Se sculă să caute apă, dar toate vasele erau goale : atunci ieşi afară şi îşi scoase din fîntînă. Apoi dezlegă cîinele şi se întoarse cu animalul. Una din oalele împrăştiate pe podea se rostogoli izbită de căţeaua înfometată. Rudda se aşeză pe marginea patului şi Jan fu bucuros că liniştea insuportabilă a luat sfîrşit.

— Ieri, i se adresă el, a intrat în tine un duh al necuratului, ai plîns şi ai căzut cu nasu-n jos şi n-ai mai fost în stare nici să sufli la trompetă şi n-ai mai putut nici să cînţi. Am luat trompeta şi am cîntat eu în locul tău.

— Da de unde, răspunse Rudda, tu ai fost • ăla care s-a văicărit în gura mare, iar eu am cîntat din trompetă.

Jan îşi dezbrăcă haina şi cămaşa şi turnînd în lighean multă apă, se spălă, stropind cu tot ce se prelingea din căuşul palmelor în jurul său, nările lui pompau şuvoaie de aer şi se întorcea din nou la viaţă, simţindu-se de la şale în sus aproape însănătoşit. Insă Rudda zăcea de parcă ar fi fost băut, iar sănătatea şi prospeţimea lui Jan, expuse spre admiraţie, îi deveneau mai mult decît de nesuportat. Se întoarse bolborosind o înjurătură şi nu mai dădu nici o atenţie vorbelor lui Jan. Acum în el era doar boală şi mînie. Dar Jan nu se supără pe Rudda nu-i mai răspunse ; ci ieşi, mergînd după obiceiul său şi ducînd cu el şi cîinele.

Afară soarele strălucea. Locuitorii Benesov- ului

umblau prin soare şi umbră împrăştiind plictisul ce-i caracteriza.

Jan se purta la fel ca şi înainte, îi saluta pe toţi, iar oamenii îi răspundeau cu puţină batjocură în glas, pentru că acest brutar de fapt ţiu mai era brutar.

— Azi, îi spuse un ins oarecare, nu mai sîn- tem pe vremea cînd se mergea cu mîinile în buzunare prin oraş.

Altul îi spuse :

— Grăbeşte-te, domnule, în faţa prăvăliei dumitale e o mare de oameni şi cere pîine proaspătă ; grăbeşte-te, să-i mai poţi prinde

* înainte de a se răspîndi care încotro.

Marhoul în loc să le răspundă rîse. înconjură piaţa şi amintindu-şi de Josefina, grăbi pasul.

— Unde ai fost, spuse ea, te-am aşteptat de cu seară.

Atunci, împletind adevărul cu minciuna, începu să povestească despre cheful din noaptea trecută.

Josefina se mînie.

— Am crezut că ai înţeles situaţia ta, am crezut că te vei îngriji mai mult de Jan Jo- sef ; tot avutul nostru este în bocceaua asta, şi toţi banii pe care-i avem nu sînt mai mult de douăzeci de galbeni !

— Douăzeci de galbeni, repetă Marhoul proptindu-şi mîinile, cum făcea şi înainte de parcă ar mai fi purtat şi acum şorţul său.

In momentul acesta sosi căţeaua lui Rudda şi atinse cu botul ei rece mîna lui Jan. Brutarul era omul pe care-1 căuta, şi acum el deveni ocrotitor de cîini ; mingile căţeaua, je- luindu-i slăbiciunea, iar liniştea lui o tulbură pe Josefina din meditaţii.

— Uite m-am întors, spuse el, dar acum dacă tot am adus această căţea, mă gîndesc că ar fi bine să o luăm totuşi cu noi. După cum

arata pare să fie un cîine bun şi nicidecum bătrîn ; Don al nostru e din acelaşi soi şi în- trucît vom distribui pîine, ne-ar prinde bine să-i avem pe amîndoi.

— Fă cum crezi, răspunse Josefina, dar ştii că nu avem căruţ.

— O să-l fac, răspunse Jan.

Josefina ştia prea bine cit de bun meseriaş este Jan. Nu-i multă vreme de cînd a ridicat cuptorul, a reparat acoperişul şi a construit un cărucior de copil pentru Jan Josef. Doamna Marhoul se gîndea că de-abia la moara din Nadelhoty soţul ei va avea posibilitatea să-şi pună în valoare iscusinţa, acea iscusinţă care i-a adus atît de puţin cîştig în oraş.

Era ora zece. La amiază trebuia să sosească un argat ca să-i ducă lucrurile brutarului la noua sa locuinţă ; deşi mai era timp suficient, totuşi ajutoarele veniseră ca să-i ajute lui Jan la încărcat.

Rak, flăcăul cu cicatricea adîncă pe faţă se sprijini de loitrele căruţei goale, iar voinicul Tobias îşi frîngea mîinile.

— Vă mutaţi, meştere ?

— Desigur, nici nu pot altfel, răspunse Jan.

— Mai bine v-aş ajuta să constiuiţi o casă nouă, zise flăcăul, socotind că în clipa asta orice discuţie e mai sănătoasă decît plînsul.

In curte zăceau risipite uneltele de brutărie, masa, scaunele, dulapul, ceva lemne, hainele strînse în boccele, plăpumele şi vasele de bucătărie ale doamnei. Tobias se apucă cel dinţii de lucru, apoi îl urmă Marhoul şi Rak fu ultimul. Luînd boccelele în mînă, Jan le găsi
că nu erau grele, îşi aminti că nu fusese acasă cînd Josefina le-a făcut ; se hotărî ca la Na- delhoty să nu mai umble prin cîrciumi şi să nu mai pună în gură rachiu.

In cele din urmă cei trei brutari făcură singuri treaba :

aranjară mobila, încărcară şi lemnele, iar cînd totul fu gata, legară căruţa în cruce, în aşa fel ca semnul acesta să fie deasupra, aşa cum au dricurile.

Vizitiul vru să-i pomenească lui Jan despre beţia de ieri, dar văzînd în meşterul de-acum pe vechiul său stăpîn, nu mai spuse nimic.

— Aşa, grăi Jan, acum să ne luăm rămas bun ; ce rost are să-l mai aşteptaţi pe argatul care zăboveşte.

— Da, răspunseră ei. Plecăm. Ei, să fiţi sănătoşi. Rămîneţi cu bine !

— Să ne vedem cu bine !

Plecară, iar Marhoul îi însoţi, ca toată cinstea să fie de partea lor.

— Eu am fost întotdeauna sărac, îşi zise el, şi nu pierd nimic ; după cîte văd azi sau mîine se va schimba această vreme frumoasă iar la cositul finului mă tem că va fi timp ploios.

— Frantisek, grăi Rak către Tobias, n-o să mai avem norocul să lucrăm la un asemenea meşter, cum a fost Marhoul. Şi totuşi a ajuns cerşetor. Se spune că a fost înşelat din cauza bunătăţii sale şi asta aşa-i, ţi-aduci aminte cit împărţea pe la toţi ?

— Da, răspunse celălalt flăcău, ţi-aduci aminte cit i-au luat ?

Cînd vorbeşte bogatul, ceilalţi tac cu toţii, iar cuvîntul lui răsună şi pătrunde, dar glasul

sărmanului, parc-ar fi mut, şi nu se face auzit. Jan a cerut o păsuire a datoriilor, dar i s-a răspuns : plăteşte ! Cînd i-a rugat să i se dea din nou un mic credit ca, de bine de rău, să-şi încropească negoţul nici măcar nu i-au mai răspuns. Marhoul îşi luă atunci toiagul şi se duse la administratorul moşiilor din acel ţinut ; părea un zmeu uriaş acel ţinut şi cînd ajunse la castel, destul de repede, i se păru că era capul dihăniei. Patru turnuri se înalţă deasupra navei monumentale, iar sus, deasupra lor, se umflă în pene, cupolele. De-a lungul a trei rînduri de ferestre strălucesc reflexele curcubeului, iar de jur împrejur se zăresc numai grădini de trandafiri şi dumbrăvi.

Marhoul a intrat pe poarta triumfală împodobită cu însemnele victoriilor trecînd şi pe lîngă statuile celor nouă muze. Toată această bogăţie îi păru lui Jan un fulger fără tunet.

In sfîrşit a ajuns în faţa bătrînului care stă- pînea acest ţinut. Faţa administratorului era acoperită de smocurile mustăţilor, scăldată de un fel de demnitate şi străpunsă de doi ochi.

— Domnule, spuse Jan, sînt brutarul Marhoul şi am locuit în Benesov, dar mi-au vîn- dut casa şi-aşa că nu-mi mai rămîne, decît să vă rog să-mi închiriaţi moara din Nadelhoty, dar în nişte condiţii oarecum mai neobişnuite.

Administratorul ducelui îl privi din străfundul privirilor sale.

— Nu am bani de ajuns, dar dacă mă veţi păsui cu chiria, am să mă pun cu siguranţă pe picioare şi am să vă plătesc.

— Doar atit ai venit să-mi spui ? întrebă administratorul.

Uîtîndu-se în ochii lui hrăpăreţi, Jan îi răspunse :

— Nicidecum, domnule, am venit pentru moara din Nadelhoty. Ştiu că e dărăpănată, dar va fi renovată, o

voi alimenta cu apă, îi voi pune în funcţiune roata, scripeţii şi pietrele.

Dintru început se părea că bătrînul administrator nu se va gîndi deloc la rugămintea brutarului şi că nu-i va răspunde, dar se în- tîmplă ca nesăbuinţa lui Jan să fie mai puternică decît chibzuinţă prudentului.

Alăturîndu-se nebuniei lui Jan, bătrînul ramolit îşi slăbi frîurile ochilor, rîse şi rîzînd ridică glasul său precum Marhoul.

— Ei, bine, spuse, de astăzi în şase luni îmi vei aduce două sute de galbeni. Rămînem înţeleşi că vei plăti această sumă la fiecare jumătate de an, după termen şi nu înainte.

Oare administratorul, care nu fără prici:ă era cunoscut ca om rău, îi satisfăcuse cererea lui Marhoul doar dintr-un capriciu, sau îi cunoştea povestea ? Poate că inima-i anchilozată s-a înveselit, auzind şi văzînd pe acest nebun vesel, sau poate şi-a amintit că moara e aproape o ruină şi că nu face nici măcar două sute de galbeni.

Jan nu a mulţumit prea mult providenţei ; i se părea că se împlineşte un imperativ simplu, acela de a avea moara. Se întorcea mer- gînd agale, căscînd gura la toate cuiburile păsărilor, în timp ce Josefina, îl aştepta stînd ca pe jeratic.

Cînd intră, suspină plină de îngrijorare :

— Ei, veste bună, Jan ?

Dar Jan nici nu mai ştia de ce aşteaptă ne-răbdătoare şi despre ce trebuie să-i spună.

Din acea zi şi pînă la mutare au trecut douăzeci şi cinci de zile.

Acum în sfîrşit căruţa e încărcată şi totul pregătit.

— Uite-1 că-i aici, strigă Jan, văzîndu-1 pe argat mergînd pe lîngă cai. Au înhămat caii şi căruţa se urni. Doamna Josefina nu plînse, şi Jan, în care de ieri ardea mocnit focul beţiei, se purta prea gălăgios şi

vesel. O porniră la drum ; căruţa hurui pe caldarîmul ce o lua în jos spre o străduţă îngustă dincolo de vechiul drum.

— Cu bine ! strigă copilul. Josefina repetă şi ea acest ultim salut. Cîţiva oameni se opriră arătînd spre vehicul, iar cînd au ajuns la marginea oraşului, cînd au sosit, cerşetorul obişnuit să binecuvînteze, nu şi-a întins mîinile spre ei.

Acum mergeau pe sub copaci. Bolta verde se înclina deasupra capului, chiar în căruţă, de fapt în casă, căci salteaua de paie şi dulapul şi masa— întoarsă cu picioarele în sus — sînt de fapt lucrurile din odaie care îi întovărăşeau. Copilul de şase ani era numai bucurie şi extaz. Cetatea lui acum se înălţa pînă în vîrful copacilor, merii îşi aruncau peste el nuiele verzi, iar crengile, pe care le apleca fructul încă micuţ, ating mîinile băieţaşului. Călătoreau prin timp şi peste creştetele grădini- lpjr,

La capătul drumului puteai vedea o mulţime de ziduri, acoperite cu şindrilă, şi totuşi aceste construcţii nu semănau deloc a case. Erau zdrenţuite ca şi mantaua cerşetorului, acoperişurile erau învineţite de ploaie, iar sub un înveliş străluceau reparaţiile albe făcute de Jan. Roata morii era încovoiată de apă. Pe fronton se vedea ceasul solar cu cinci stele şi cu inscripţia care nu a devenit celebră : „Ora şi ziua sînt bătaia Domnului“.

De jur împrejurul clădirii şi al morii se afla o grădină sălbatică cu zidul ruinat. Desigur că de vreo cinci ani nimeni nu a mai altoit grădina, erau acolo pomi aproape sălbatici şi nu mai dădeau roade.

Marhoulii erau deja acasă. Jan se puse pe muncă, nu se mai gîndea nici la mîncat, nici la dormit. Josefina îi urma exemplul ; nu s-a oprit nici ea din lucru o zi întreagă, totuşi ordinea sporea domol. Prin toată moara se întindea paragina, pădurea şi pustietatea, grădina sălbatică aproape că pătrundea în odaie, dar pentru că trecuseră lunile de grădinărit, Jan nu se atinse de ea şi pe afară moara nu prea se schimbă. Dar înăuntrul casei duşumeaua era de-acum dreasă şi pereţii albi. Ca o izbîndă Jan puse ferestrele, şi aşează masa în cameră. Aici era mijlocul casei.

Păsările într-o goană neliniştită zburau pe deasupra pădurilor din Nadelhoty, apa se prăvălea cu zgomot pe lîngă roată, iar lupta lui Marhoul era asemenea unui joc ce-ţi face plăcere. Trebuia să fie sprijinită grinda putrezită, schimbată scîndura, înfipt pilonul ; Jan făcu totul în timp de opt zile ; treburile se adunau mereu şi se părea că groaznicele neajunsuri nu se mai sfîrşesc. După trei săptămîni Jan se hotărî să lase treburile morii şi să pună la punct staulul pentru capre, dar înainte de a-1 ridica, sosi Josefina şi spuse :

— Nu mai avem nici un haler, Jane, nu ştiu ce-o să mîncăm mîine.

Lăsă deci lucrul şi merse în oraş să întrebe cine ar

putea să-l împrumute. Nici sifonarul, nici Deyl nu aveau bani.

— Ce ne facem ? spuse cantonierul. Am un ceas, Jane, dar nu pot să ţi-1 dau pentru că acasă s-ar sfădi cu mine.

Acest ceas de perete era mîndria familiei ; seara, cînd stăteau în faţa colibei, şi Deyl îşi dădea peste cap halba de bere cantoniera pe jumătate adormită întreba :

— Ai putea să-mi spui, moşule, cit e ceasul ?

Ii răspundea rostind cu greutate o oră oarecare, căci timpul de seară le era amîndurora indiferent. Dimineaţa se sculau odată cu cin- tatul cocoşilor şi nici atunci nici unul din ei nu se uita la ceas.

Cu toate acestea în faţa tuturor nepoţilor cantonierul întorcea pendula cu cea mai mare grijă, număra învîrtiturile cheii, apoi, bătînd în capac, spunea :

— Oh, este o maşină solidă ; lucru de mînă ; asemenea ceasuri nu se mai fac.

Jan nici pe departe nu dorea un asemenea zălog.

-— Păstrează-ţi ceasul, spuse, voiam doar cîţiva. galbeni.

La sfîrşit, nu le râmase decît să se ducă în grabă, în aceeaşi seară, la Koterăk şi să-l roage.

— Domnule, îi spuse Rudda, ştiţi că slujesc în sinagogă în timpul serviciului religios şi cunoaşteţi plata ce-o primesc. V-o ofer Dumneavoastră pe un timp îndelungat, dar acum ajutaţi-ne.

Spunînd acestea progresistul se înroşi şi pe sărmana sa frunte se adăugă crestătura ruşinii.

Evreul numără în tăcere zece galbeni ; asta înseamnă că-i rămîne o treime din salariul lui Rudda.

— Zece galbeni, spuse, asta înseamnă mineare pe douăzeci de zile.

— Aşa este, întări Deyl, după trei săptă- mîni poate voi putea să-ţi împrumut din banii mei.

Jan se duse şi cumpără cuie, scoabe de dul- gherie şi o tocilă, apoi punînd restul de bani în buzunarul cel mai adine, se întoarse acasă.

Noaptea, cu frumuseţea sa nefolositoare, noaptea cu flamura ei' înstelată, strălucea deasupra lui ; el însuşi strălucea. Ajuns acasă puse banii pe masă şi spuse :

— Aceşti cîţiva galbeni, Josefino, sînt salariul lui Rudda pentru slujba de la templu.

— Cred că n-ar trebui să primim banii lui Rudda, pentru că el însuşi e sărac şi cu greu face rost de cele trebuincioase pentru trai.

A doua zi era vineri, brutarul se sculă dis- de-dimineaţă şi începu să bage grinda cioplită în ghizdul care, reparat, trebuia să slujească de hambar. O ridică cu un scripete fixat pe o bîrnă destul de mare, a acoperişului, ca lucrul să fie sigur. Cînd ridică capătul grinzii, astfel că unghiul ce se forma era de aproape nouăzeci de grade, fixă frînghia şi se căţără sus de tot ca să rezeme partea ridicată de capul suportului transversal.

Treaba i-a reuşit. Jan cu şapca pe ceafă şi frînghia înfăşurată în jurul braţului, sprijini bîrna de capră, iar sus o întări cu piroane, bă- tîndu-le imprudent cu o secure mare. Atunci clipa nefastă, fulgerul care loveşte în muncitori, s-a abătut prin lovitura securei de dulgher care a greşit ţinta. Grinda slăbită se le- gănă şi mai înainte de a aluneca, Jan a căzut cu capul înainte, ţinînd în mînă barda.

Clipa fulgerătoare şi întunecată şi dogoarea căderii l-au cuprins iar din întreaga lume nu a rămas decît spaţiul şuierător, iar din timp nimic decît secunda prăvălirii. Căzu în genunchi cu mîna stingă întinsă şi

nelăsînd din mînă securea. Nu a scos nici un geamăt şi nu a auzit bubuitul bîrnei care i-a lovit picioarele.

Primul s-a făcut auzit glasul timpului ca un vuiet de torent ; Jan era în viaţă, a vrut să se scoale şi atunci a simţit o durere surdă în picioare şi a văzut rana din care se prelingea sîngele. A strigat-o pe Josefina, dar nimeni nu sosea ; şi în timpul acesta din venele deschise se scurgea sîngele.

În cele din urmă Jan Josef a auzit chemarea tînguitoare a rănitului şi lăsîndu-şi jocul, alergă într-acolo. Insă cînd copilul zări sîn- gele, se porni pe plîns şi alergă la maică-sa ; cuprins de spaimă şi de tremur, nu reuşi să-i spună nici un cuvînt.

Intre timp, liniştea trimisă de cea mai îndepărtată stea, se lăsă asupra lui Marhoul ; neputînd altfel îşi astupă rana de la mîna stingă cu buzele, se tîrî pe genunchi. Ajuns în prag leşină. Peste o clipă, cînd Josefina ieşi din casă îl zări zăcînd pe prag ca lov. L-a luat în braţe şi l-a tîrît pînă în pat, apoi i-a legat rana.

Toate camerele bolnavilor se aseamănă între ele. O, grădini ce împodobiţi pereţii, flori de lotus şi hărţi ale lumii largi ! Splendoarea îngrozitoare a zidurilor scorojite şi a petelor se conturează, creşte şi supurează în faţa ochelarilor febrei şi a aşteptării nesfîrşite. Iată, un nor gigantic şi un foc care pîlpîie, în mijlocul lor apar apoi formele a patru animale. Uite cît de măreţ a devenit drumul neînsemnat al insectelor. Spitale, aziluri, închisori, celule, bîrloguri de sărmani sînt descrise ca fiind nişte grozăvii mult prea macabre ca să poată fi numite frumuseţi.

Varul este alb şi totuşi cămăruţa lui Jan străluceşte ca un curcubeu. Granulele de var din tencuială i se par bolnavului uriaşe, mai înalte decît munţii. Josefina plînge şi glasul ei străbate cu greu prin linişte ca şi zgomotul carilor care rod o mobilă veche. Ora fatală l-a ţintuit pe bolnav la pat. Primul sfert, sl doj- lea, al

treilea trece şi nu soseşte nici doctorul, nici moartea. Jan îşi pierde cunoştinţa, zace cu braţul înfăşurat cu o batistă pe care Jose- fina răsucind-o de cîteva ori cu un cîrlig de rufe, a strîns-o cît mai tare. Dar mîna totuşi sîngerează şi valuri noi o înroşesc. Au trecut cinci ore pînă s-a deschis uşa şi a intrat doctorul. Un bărbat ce poartă pantaloni de piele şi eu o şapcă înaltă prevăzută eu o ciudată aerisire, pe care el însuşi şi-o meşterise ingenios toată iarna ; un om evident amărît, care se îndreptă spre patul celui rănit şi-i zîmbi, meseria nu-i permitea nici să-i fie milă, nici să gîndească mai mult decît ar fi necesar pentru un sfat. Il trecură nişte fiori de jucător ghicind natura rănii mai înainte de a-i scoate bandajul. îşi trînti instrumentele într-o oală cu apă clocotindă ce se afla pe plită şi se întoarse spre Jan ca să-i vîre mîna rănită într-o faşă albă la piept. Spălîndu-i rana, i-o cusu în două rînduri, şi în adîncime şi la suprafaţă.

Marhoul nu se văita şi deoarece era prea multă linişte, doctorul începu să vorbească despre gospodărie, lungind silabele aşa cum obişnuia să facă şi Jan cînd îşi cînta în timp ce lucra în brutărie. Fiind gata, consolatorul cel dur îşi îndreptă spinarea ţărănească şi vru să plece.

Jan îi arătă picioarele zdrobite.

— Drace, spuse doctorul, grozav te-ai mai aranjat meştere şi totul într-o clipă şi fără nici un ajuţor.

-— Am călărit pe acoperiş, pe caprele de tîmplărie şi pe bîrnă, spuse Marhoul.

Atunci doctorul cu mîinile încă pline de sînge ridică piciorul lui Jan mişcînd frînturile de oase care pîrîiră, iar Marhoul urlă, şi zise :

— Asta miroase a spital, Jane.

Totuşi după ce mai întîi meşteri atelele, le aplică şi le întări cu feşe înmuiate în amidon.

— Destul, spuse, sînt gata şi nu vreau să aştept să-şi frîngă Josefina mîinile de supărare, că şi aşa şi le frînge. Somn uşor, Jane !

Porni la drum ieşind din norul de durere şi moarte, care îi învălui întreaga zi.

Bolile sînt scumpe şi Marhoul cu spaimă socotea :

-— Drumul acesta costă cinci galbeni şi cinci galbeni costă fierberea instrumentelor şi atelele.

Rămîn din nou dator zece galbeni ; ăsta-i preţul a trei săptămîni de existenţă. Acum timpul schilodit se tîra cu greu. Josefina se trezi din spaima prin care trecuse iar acum era obsedată de lipsa pîinii.

Jan zăcea, zăcea. Tavanul lăsat presăra asupra lui minunile sale, o otravă a nebuniei. Din banii împrumutaţi mai rămăseseră doar puţini. Faţa schimonosită a mizeriei îşi pironea din ferestre şi din sobă şi din toate colţurile privirea asupra lui Marhoul. Asemenea potopului îmbrăţişă totul iar la urmă adormi în moara din Nadelhoty cu glasul său tînguitor întinzîndu-şi mina dreaptă costelivă. Josefina căuta în zadar de lucru, doamnele leneşe erau departe, în Nadelhoty nimeni nu avea trebuinţă de slujnică sau de spălătoreasă. Aici era pădure şi cîmp.

— Jane, spuse femeia, cum vrei să macini, cînd nu ai nici curele, nici celelalte obiecte trebuincioase morăritului ? Cum vrei să coci pîine, cînd nu ai nici lemne, nici făină ? Ce-am făcut, cum de ne-am mutat în această moară blestemată ! Dacă ai fi rămas

muncitor în oraş, ai fi fost sănătos, poate şi eu aş fi găsit de lucru.

— Ah, răspunse el, să fii muncitor ! Meşterii le plătesc leafa în fiecare sîmbătă şi oricît de mică ar fi, totuşi ajunge pentru o pîine şi cartofi.

Să fii muncitor. Jan Marhoul nu va fi niciodată muncitor, nu are tăria acestei stări.' Jan se joacă şi neastîmpărul său continuu este departe de a fi disciplină. Plămădit dintr-un fel de bunătate prostească face sute de fapte fără ca măcar să fie în stare să deosebească una de alta. Este un copil aiurit, un cerşetor care neavînd ce să mai împartă, se împarte pe sine. Nu va reuşi să fie muncitor nici un singur ceas, căci cel care-1 va angaja, va face din el propriul său slujitor.

Mizeria pîlpîia în casă asemenea lampei ce luminează cripta, dar la urmă deveni o obişnuinţă.

— Prăpastia, îşi spuse Marhoul, nu este mai înspăimîntătoare ca munţii. Ne vom obişnui.

Intre timp osul nou s-a sudat împreună cu cele două frînturi şi Jan şontecăind într-un baston, a ieşit afară.

In ziua aceea Josefinâ lucra pe moşia boierului. Luna august era fierbinte ca şi răsuflarea febrei, în fag răsuna mierla, pădurea adăsta de jur împrejur. Jan ajunse pînă la ghizd şi ciocăni cu bastonul în lemnul care mai zăcea şi acum la pămînt, aşa cum căzuse. Privi în sus spre grinda unde stătea prinsă scoaba de tîmplar şi îşi aminti cu această ocazie de catastrofa de la carieră. Atunci zăcuseră două cadavre ce erau noroi şi sînge, iar sirena ţiuitoare răsuna deasupra lor.

Jan gonise atunci o oră pe drumul ce ducea la locul nenorocirii şi tot el, împreună cu cantonierul Deyl fuseseră aceia care îi duseseră pe morţi la morgă.

Oprindu-se la numele cantonierului, Jan îl repeta iarăşi şi iarăşi, şi, ciudat, ca şi cum ar fi fost chemat,

cantonierul sosi.

Jan putea să fie fiul cel mai mic al acestui bărbat de şaizeci şi cinci de ani, şi totuşi era prietenul lui. Se întîlniseră cândva în piaţă, Jan era un tînăr căruia îi mijeau tuleiele, iar Deyl îşi ducea meseria de cantonier de cîţiva ani. Nici unul din ei nu-şi aduceau aminte care din ei l-a şfichiuit pe celălalt cu nuiaua peste pantalonii prăfuiţi. Acelaşi nor s-a ridicat din ambele perechi, căci pantalonii de pînză ai brutarului erau plini de făină iar cantonierul umblase pe drumuri prăfuite. Să- vîrşiseră aceleaşi nesăbuinţe şi se amuzară din toată inima.

Sosind la moara din Nadelhoty cantonierul îşi scoase şapca după care puteai să-i deduci profesia ; se împodobea fălos cu ea, deşi acest serviciu îi aducea doar robotealâ şi o mîncare de mizerie. Păşea legănîndu-se, îşi sufleca şorţul, cîndva verde, iar un colţ şi-l băga în cingătoare, în aşa fel incit genunchiul drept, ros tot de atîta îngenunchere, îşi făcea loc afară precum actorul amator în faţa cortinei.

— Jane ! strigă, apropiindu-se de zid.

— Sînt aici, sînt aici, răspunse brutarul lovind cu beţele sale în ghizd.

Se întîlniră la fel ca şi îndrăgostiţii, precum fata cu soldatul care se întoarce după treisprezece ani.

— Jane, spuse Deyl, ştiu ce fel de jugănar eşti şi că te amesteci în meseria muierilor, dar niciodată nu mi-aş fi închipuit că ai să te retezi cu securea pe vîrful acoperişului.

— Bine, grăi Marhoul, o s-o fac deci altădată, dacă crezi că aşa ar fi mai nimerit.

Tot drumul spre Nadelhoty, Deyl ¡moşmolise în buzunarul hainei patru ţigări de foi, acum nemaiputînd aştepta, se repezi asemenea fierarului care scoate un dinte, şi le scoase ca să-i ofere şi lui Jan trei din ele.

— Aceste ţigări de foi sînt din ţara ovreiască.

— Cum adică, ereticul Koterâk încă se mai împotriveşte bisericii şi nu s-a lăsat botezat ?

Pălăvrăgiră şi din nou rîseră pînă cînd Deyl scoase banii pe care-i luase de pe urma vestitului ceas.

— Aici sînt, spuse, şi văzînd că Jan şovăie, îl grăbi :

— Ia-i şi nu gîndi că am venit în vizită, mă duc în sat,

Ce daruri măreţe poate oferi săracul ! Prietenia ! In numele ei îi este permis să primească orice fără să roşească !

Deyl se uită la rănile lui Jan neîncetînd să glumească ; pe vremea lui era o datină să nu se compătimească durerea.

■—- Cu bine Jane, spuse, văd că te-ai înzdră- venit şi că moara ta învie din morţi. Dar ar fi mai bine să laşi baltă morăritul şi să coci pîine ; doar eşti brutar.

— M-am gîndit şi eu la asta, răspunse Jan, înfiinţez brutăria şi abia mai tîrziu moara.

— Ei, cu bine !

—• Cu bine.

Deyl iuţi pasul, iar Jan, sprijinit de zidul ce era gata să se prăvale, se uită după el, pînă nu se mai văzu.

O găină alergă prin curte cotcodăcind nebuneşte şi toate celelalte fugiră după ea ; în staul behăia capra şi se părea că moara se trezeşte din somn ca şi castelul Frumoasei din Pădurea adormită. Jan scuipă în palme a ho- tărîre şi fără să-i pese de durerea care se tîra după el mai rău decît lanţul unui sclav, se porni din nou pe treabă. Ferăstrăul şi securea înfiptă pînă atunci în butuc şuierară din nou. Le vedeai cum se ridică şi cad înaintînd cu viteza unei companii de soldaţi.

Micul Josef stătea lîngă tată-său ; acest băieţel aproape de şapte ani se juca cu moara asemenea unui Dumnezeu care creează lumea. De dimineaţă pînă seara era în expediţii, pipăia muchiile lucrurilor,

frigul, dogoarea, răritura apei, înălţimea şi tăişul uneltelor.
Cunoscînd toate acestea le creă din nou ca o întruchipare a puternicului cuvînt.

Vîrsta copilăriei, abia trezită, îl alunga spre curte, spre moara pustie şi apoi spre stăvilar. Ridica braţul ca să măsoare straşnicele înălţimi ale grajdului şi streşinei, cufunda mina în juvelnicul de apă de deasupra stăvilarului şi neputînd atinge fundul, găsea acest rezervor mai adine decît marea. Nu simţea nimic din nelinişstea Josefinei, iar tatăl său, împodobit cu o cicatrice de culoarea cărnii, cu seîn- durele la picior cum nu mai văzuse la nimeni, pentru sîngele pierdut devenise pentru el erou legendar. Josefina îl lua pe Jan Josef în braţe ; şi atunci, strîns la piept cu dragoste, plîngea cu un urlet sfîşietor, deoarece şi în acea clipă dorea să guste lumea de unul singur, doar el singur.

Toate cele pe care micuţul le vede sînt o minune extraordinară, mai tare decît amăgirea bolnăvicioasă a tavanului în care şi-a înfipt Jan privirea. Acele linii ! Porumbelul planează şi apa ţîşneşte, fiecare animal dă frîu liber urletelor sale, iar eu pot spune ce vreau.

Cuvintele sînt faptele înţelepciunii ; Jan Josef desigur a vorbit şi el mult şi a bătut ampli destul.

Aici sînt vreascuri uscate şi jugastre, dar pentru că a fost creat doar numele simplu al focului şi al lemnului de foc, o să le fac creîn- du-le prin unealtă şi forţă mai bine decît un bărbat.

Tîra cît era ziua de lungă cîte un buştean care era pe rînd cal şi apoi luntre, iar seara îl zvîrlea în jgheabul morii dirijînd mersul lui cu o nuia. Tocmai atunci se întoarse Josefina şi văzîndu-1 ţinîndu-se cu mina stingă de un trunchi de arin, ca astfel să se poată pleca şi mai mult deasupra apei, îl luă de mină şi-l îndepărtă de-acolo. Se porni pe plîns şi pentru

această nedreptate vărsă lacrimi amare prin toate cotloanele casei.

O, ploi de plînsete, strigăte şi urlete atît de insuportabile, incit Jan se scoală de la masă şi se hotărăşte să-l atingă cu nuiaua pe mucos !

Dar astăzi tatăl şi fiul sînt foarte ocupaţi ; după ce tăiară lemnele, merseră la pîrîu să aducă apă şi atunci văzu că brutarul nu poate duce încă ciubărul plin, îl puseră deci în căruţ şi huruiră cu căruţul pînă în staul. Josefina îi găsi cînd umpleau jgheabul ; erau leoarcă din cap pînă-n picioare.

Pînă să-ţi dai seama bărbaţii au şi făcut cite o năzbîtie.

— De ce trageţi asta după voi, spuse Josefina, şi luînd vasul, îl aduse plin într-o clipită.

In ziua aceea Marhoulii cinară mai bine şi mai pe îndestulate decît altă dată. Jan avea două ţigări de foi şi le fumă.

-— O, doamne, grăi nevasta brutarului, vara aproape că a trecut şi eu nu m-am obişnuit încă cu această pustietate. Aş vrea să mă întorc în prăvălioara noastră.

Dar Jan clătină din cap.

— Ai răbdare, moara încă nu merge şi nu putem coace pîine.

— Şi dacă ai coace, cui ai vinde-o ?

— Aş vinde prin împrejurimi cu căruţul tras de cîini.

Insă ultimele şase luni o zdruncinaseră pe Josefina de la credinţa ei.

Munca pe cîmpul boierului se asemăna prea mult vechii roboteli şi acel care o îndeplineşte, nu poate avea speranţe deşarte.

—- Şase pogoane de pămînt şi o vacă, grăi, ar fi mult mai bine. Din păcate le-am avut şi nu le mai

avem.

— Le vom avea, zise Jan şi trăgînd în piept fumul ţigării de foi străluci de bucurie.

Din ziua aceea, deşi doctorul încă nu-i dăduse voie, Jan umbla şi făcea toată treaba. Vroia să ardă cuptorul şi deoarece avea puţine lemne, iar moara se afla lîngă pădure, ce era să facă decît să fure. Această purtare pe care cu siguranţă ar fi respins-o, dacă ar mai fi fost meşter brutar, acum îl bucura şi îl distra. Lua din plopii tremurători şi uscaţi, ba mai mult, lua lemne chiar şi din stivele aranjate şi arzînd buştenii însemnaţi, rîdea de pădurar.

— Adulmecaţi de unde este lemnul ăsta, cercetaţi pămîntul bătătorit din jurul plopului şi porniţi-i pe urme. Nu mă tem că o veţi găsi, căci nu există. Am tîrît uscătura pe stînca cenuşie pînă la mal şi de-acolo a pur- tat-o pîrîul pînă la moară.

Dar a doua zi după furtul lemnului stivuit a sosit pădurarul la moara din Nadelhoty. Jan stătea pe prag avînd piciorul încă în aţele.

— Bună seara, grăi paznicul. Ei, cum o duceţi ?

Jan răspunse : — Cînd voi putea să mă scol şi să umblu, totul va fi altfel. Paris este un pîrîu repede şi apa lui e stabilă. Ce-aş putea să-mi doresc mai mult cînd va măcina din plin moara.

Pădurarul mai zăbovi o clipă cu vorba şi smulgînd din rădăcină toată îndoiala privitoare la cinstea lui Marhoul, plecă acasă.

— Ne-am înşelat, spuse revizorului, morarii nu fură lemne ci făină şi flăcăul ăsta mai e şi beteag, nu poate trece pragul, cum ar putea merge în pădure să doboare copacul?

— Bine, spuse şeful ocolului silvic, căruia la urma urmei nu-i păsa de furturi ; probabil că-i altul. Şi paznicii, porniră în inspecţia lor nemaigîndindu-se la hoţi, ci la treburile lor. Puştile le stăteau pe spinare ca

şi cozile căţelelor sterpe. Umblau şi iar umblau, căci mer- gînd astfel, ameninţaţi în continuu de propria lor puşcă, îşi cîştigau pîinea. Nici unul din ei nu trăsese nici măcar în vreun corb, cu atît mai puţin în vreun animal în timpul sezonului de vînătoare din toamnă. Ducele citise probabil în vreo carte despre nobili că este demn de un cavaler să iubească vînătoarea şi temîn- du-se astfel să nu fie mai puţin nobil, se por- nise să îndeplinească, cu toate forţele, această crudă îndatorire. Se furişa prin pădure şi-şi croia drum prin hăţişuri, pierzîndu-şi cu preţul durerii firele de păr prin rugii de mure. Vai de pădurarul care ar fi mîncat iepurele ducelui, vai de braconieri ! dar cel pe care nu-1 interesau animalele şi le lăsa în pace şi dobora doar cîte o uscătură de arbore sau chiar cîte un pin, care ieşea din rînd, nu era urmărit cu prea multă ardoare.

Se apropia luna octombrie şi luna măcinării grînelor. Brutăria lui Jan era pregătită, numai că-i lipseau doar banii cu care să poată cumpăra făină ca să coacă pîine.

Jan întorcîndu-se de la salahorie cu greu se opri la o gospodărie unde se repara un manej. Ţăranul mînjit, văzîndu-1 pe Marhoul, lovi, înjurînd, cu cheia franceză, şi spuse :

— Gata, ajunge cu drăcia asta, am pierdut toată ziua cu treaba asta şi n-am reparat nimic, trimiteţi după lăcătuş !

— După cîte ştiu manejul este o unealtă simplă, spuse Jan.

— Pe dracu simplă, mi-a scos peri albi această simplitate ; la naiba, Jane, îţi baţi joc de mine !

Jan nu răspunse şi se puse pe lucru. Ridică roata dinţată şi, condus mai mult de un fel de instinct al meseriei decît de cunoştinţe demonta osiile pe oare le

curaţi, apoi montă la loc tot dispozitivul care îi luă mai puţin de o oră.

— Sînt gata, spuse el, încercînd oiştea.

Manejul era reparat. Iscusinţa brutarului se înălţa asemenea unei coloane ce serveşte de orientare proştilor descumpăniţi, iar ţăranul învins în pricepere lovi cu mîna peste buzunarul hainei şi spuse :

— Ştiu Jane cum stai, ştiu că ai nevoie de grîu şi sînt gata să-ţi împrumut zece chintale.

— Bine, răspunse brutarul, de aceste zece chintale am nevoie.

Se părea că Marhoul în sfîrşit s-a pus pe picioare şi că din căzătura suferită ca şi din neajunsurile sale, a tras învăţăminte ; dar nu a fost chiar aşa. Jan a rămas acelaşi neschimbat, aşa cum a fost.

Cunoşti ţărănoii pe care i-a încovoiat lăcomia şi miile de porcării ca pe o mlajă sau un jep ? Cunoşti obiceiul lor de a număra banii în fiecare zi ? Arţagul înfierbîntat care atinge fără păsuire orice furt al cîmpului ; şi fierbinţeala mîniei acestor mişei este mai întemeiată decît supunerea ta faţă de întîmplările predestinate. Vezi-ţi de interesul tău pînă nu te vor acoperi bolile şi rănile, vezi-ţi de treburile tale !

Dar această dojană nici pe departe nu a fost atît de puternică ca să-l poată urni pe Jan ; începu să coacă, iar dogoarea cuptorului încins îi înfierbîntase capul. Cîntecul brutarului se auzea din nou, din nou mirosea a pîine şi vremurile vechi se întorseseră.

— Josefino, spuse brutarul, tot ceea ce pare să fie năpastă, tot ceea ce îi striveşte pe oameni, nu este nimic altceva decît o bucurie neînţeleasă.

— Se poate, se poate, răspunse Josefina, dar hai să ne culcăm ; de-abia că îţi mai rămîn cinci ore de somn, dacă vrei să porneşti la patru dimineaţa.

Cu o singură mişcare Jan îşi scoase haina şi vesta şi se azvîrli în pat şi se scufundă în somn asemenea ucigaşului care se aruncă într-un şuvoi sălbatic. Acum doarme.

Fictivul şi realul se învălmăşesc în mintea lui Jan ca într-o băutură fermentată, iar frîn- turile de farmece din cazanul vrăjitorului fierb veşnic şi se tot umflă dar nu sînt nimic altceva decît o simplă absurditate. în loc să-şi vadă de pîinea lui, Jan se tot îngrijea de moară şi puţin îi mai trebuia ca ruinele sale să fie de-acum renovate. în loc să ceară banii pe care îi împrumutase datornicilor săi, cărora cîndva le bucşise buzunarele, şi în loc să apeleze la acei care se lăfăie în bani, Jan sala- horea şi rămînea' dator ban după ban. în mintea sa aveau loc un fel de ospeţe de veselie nemăsurată şi de rîsete ; era liniştit şi fericit. Atîta timp cît zăcuse bolnav, în acele clipe cînd tremura de nerăbdare, în acele clipe cînd privea spre plaiul întins al timpului, bolnavul Jan şi-a dat seama că în afara sufletului său nu există motive de bucurie. Pe atunci lumea îi apărea despicată ca şi furca diavolului, vedea domeniul boieresc, palma strimtă de pămînt a muncitorului şi culmile stăpînirii.

Dar îndată ce Marhoul s-a sculat şi a zărit apa curgătoare, porumbeii, cîinele care fuge spre pădure cu coada ridicată, toate acestea l-au năruit în uitare. Ziua cu toate alergăturile ei reprezenta pentru Jan raiul. I se părea că-i minunat, că poate să opună degetul cel mare celorlalte patru degete şi să atingă lucrurile ; i se părea un lucru neobişnuit că există animale, peşti şi păsări.

A doua zi, Jan se sculă într-adevăr în zori, la patru, şi îşi înhămă amîndoi cîinii la căruţ. Don lătra iar căţeaua Bosko adulmecînd un miros ce-i gîdila nările şi care, din păcate, se abate întotdeauna pe dinaintea cîinilor, şi întotdeauna se îndepărtează mai repede

decît pot ei să alerge, stătea resemnată în chingi, hotărîtă să lase să treacă această ispită. Jan se spălase în pîrîul Paris şi se încinsese cu un şorţ curat; era încă întuneric căci iarna se apropia. înainte de plecare, Jan intră în odaie să-şi ia bastonul. Josefina tocmai se îmbrăca.

— Nu te scula, mai dormi puţin, e prea devreme.

— Doar n-ai vrea să pleci fără să mănînci ? îi spuse ea.

Trebui să facă focul în sobe şi Jan aşteptă. Dincolo de ferestre, dimineaţa străpungea întunericul cu un corn incandescent, şi noaptea se retrăgea. Jan sorbi din supă şi le duse niţel şi cîinilor.

— Cu bine !

— Cu bine ! a răspuns Josefina şi atelajul ieşi pe poartă. Trecură peste un podeţ nenorocit. Apele dimineţii scînteiau şi străluceau. Noaptea pălea ; se auziră ulii ; din tufăriş răzbiră un fel de vorbe şi apoi un huruit prin mirişte. Don, cu botul plecat la pămînt, încercă să adulmece această întîmplare măreaţă, dar căruciorul sărea în urma cozii lui şi huruia atît de grosolan, bîzîia, scîrţîia şi hodorogea încît toată suflarea ţinutului se ridică de spaimă la auzul unui val de zgomot atît de mare. Căţeaua trăgea din toate puterile mătu- rînd praful cu pîntecul şi nu băga pe nimeni în seamă.

Jan împingea la căruţ şi din răstimp în răstimp, mai striga la Don ; se necăji cînd văzu că bătrînul său cîine abia că mai poate să întindă chingile, în timp ce căţeaua care nu de mult învăţase să meargă înaintea căruţului, trăgea din greu. Totuşi mergeau. Era cinci şi jumătate cînd au ajuns în primul sat. Munca îşi croia drum prin noapte şi huruiau troliuri şi găleţi de fîntînă. Argatul mina vitele la păşune ; din căsuţe ieşeau zidarii la muncă înidreptîndu-se spre oraş. Lor nu le

putea vinde pîine, căci aveau bocceluţe şi bidonaşe pline cu cafea ; Jan se opri stingherit.

— încotro mergi, Marhoule ?

— Să vînd pîine, răspunse brutarul.

Zăbovi intenţionat şi străbătu tot satul; apoi îi trecu prin minte ca să dea la o parte pînza de pe pîini, şi făcu întocmai. O luă încet pe lîngă clădiri şi se mai opri în faţa ferestrelor şi porţilor dorind ca în timpul acesta, cîinii să înceapă să latre. Atunci în faţa căruţului se ivi un om ameţit de băutură, probabil încă de ieri sau chiar mai de demult, şi, ca şi cînd şi-ar fi dat seama de stingherealа lui Marhoul, întrebîndu-1 pe Jan, începu să strige prin tot satul :

— Pîine ! Pîine proaspătă !

Două femei cumpărară cîte o pîine, apoi veni un copil. Jan primi banii şi îi dădu un colac.

— Aşa, brutarule, spuse omul beat, dumneata eşti meseriaş, iau eu sînt un vechi soldat.

Spunînd acestea se clătină mai departe, lăsîndu-1 pe Jan cu negoţul lui.

— Pîine, pîine proaspătă, repetă Jan, slobozind glasul, dar i-a fost dat să străbată toată uliţa fără să vîndă mai mult de o pîine. In sfîrşit o babă care avea la marginea satului- un fel de dugheană împuţită, ce aducea mai degrabă cu un mic iad, o dugheană în care zăreai două oale cu magiun, o funie de ceapă, un căţel de usturoi şi un pacheţel de cicoare, cumpără cinci pîini. Le tîrî precum furnica grăunţele şi suspină :

— Dacă nu te-aş cunoaşte, Marhoule, nu aş fi cumpărat nimic ; dacă pîinea n-ar fi bună mi-ar rămîne nevîndută.

— Pîinea pe care nu o vei vinde, o voi lua înapoi, spuse Jan, voi veni peste trei zile şi mă voi opri din nou la dumneata.

Tîrgul fu stabilit şi brutarul plecă.

In acest sat nu mai vîndu nimic şi trebui să-şi

continue drumul mai departe. Se opri prin două cătune şi mai vîndu şi aici cîte două pîini.

In sfîrşit, înaintă cu căruţul cu cîini pînă la iazul din Mrac ; alături se construia o şosea naţională care ajungea pînă la Karnyk de unde o lua peste valea Vltavei ; trebuia să unească apusul cu răsăritul. Ochiurile de apă abia mai umezeau groapa iazului şi de la un stăvilar la altul se rostogolea hăţişul de miasme, răs- pîndite de vînt, în lung şi în lat. Ţinutul se gîrbovea, ridicînd ici un deluşor, colo o mică stîncă. Cîmpurile încingeau movilele, se tot învîrteau în jurul lor şi nicăieri nu găseai un locşor neted. La fel ca şi băiatul ce încearcă să întindă o coardă pe o vioară gîrbovită, tot astfel şi muncitorii de drumuri întindeau acest drum încreţit; aici se întindea construcţia spre vale şi dincolo o vedeai cum se ridică asemenea unui animal zburlit.

Tovarăşii, muncitori de drumuri, copii şi bătrîni, bărbaţi de toate vîrstele şi bolile şi sub toate înfăţişările nefericirii, flăcăi arşi de soare, toţi cei pe care i-a jupuit mizeria, o bandă de burţi hămesite, de mii de ori spintecate de foame, veseli, mereu veseli, aşa cum se întîmplă la oamenii cei mai sărmani, camarazii libertăţii, la care un pantof înseamnă nordul şi celălalt sudul, beţivani, incendiatori, bătăuşi, desfrînaţi, lepădături, cum li se mai spune, sau corpul de muncă, care ar merita un nume de fală care să cuprindă marea lor de accidente şi nenorociri, marea lor de mîh- niri şi dureri ; cînd a venit Marhoul aceşti tovarăşi tocmai mîncau. Sosi în mijlocul lor, sărmanul la sărmani.

— Ehei, strigă un bărbat ai cărui pumni se colţurau la capetele braţelor ca nişte ciocane, ehei, bătrîne, încotro te tîrăşti cu atelajul de cîini ? Cîrciumarul nostru se pricepe desigur mai bine să tămăduiască necazurile, şi cunoaşte mai bine ce licori trebuie să le

dea. La naiba, dacă palinca dumitale nu-i la fel de arzătoare ca şi o palmă, nu vei vinde nici un strop.

— Palincă ? grăi Jan. Eu vînd pîine !

— Aici avem ! Uite, pîinea necoaptă şi nă- pîrlită, cu urme de gîndaci, fără sare pe coajă şi fără ancora cu care o mănînc cel mai bine.

Spunînd toată ocara, flăcăul taie pîinea lui Marhoul.

-— Nu-i aşa de rea crăpelniţa asta şi pute a slănină, spuse între două înghiţituri.

— Taie o pîine în bucăţi şi vinde-mi un sfert, grăi alt bărbat, nu este bine să ai prea multe provizii.

Marhoul începu să taie ; muncitorii îl înconjurară şi fiecare luă din pîine fără ca Jan să ştie cine anume.

— Staţi ! Nu vă pot da pîine fără bani.

— Bineînţeles, răspunseră ei, vom plăti, dar păsuieşte-ne pînă sîmbătă.

Căruţul era de-aeuma gol.

— Aveţi douăzeci şi opt de pîini, spuse Jan. Cînd am pornit de-acasă, au fost patruzeci, am vîndut tot. Patruzeci de pîini ! Dacă aş vinde aşa în fiecare zi, le-aş putea face mai grele.

•—- Dumneata le cîntăreşti ?

— Cîntăresc făina, răspunse brutarul.

Este o poruncă care spune : „Să nu furi !“

Dacă Jan şi-ar fi păzit marfa, cu siguranţă că această bandă nu ar fi plătit nici jumătate din pîine, cu siguranţă că i-ar fi furat-o, dar aşa, Jan şi-a lăsat prăvălioara pe mîna lor. Deoarece s-a încredinţat cu toată averea lui mîini- lor lor hoţeşti şi nu le-a spus nimic altceva decît că are nevoie de bani, tovarăşii, ca şi cum ar fi ghicit negustoria lui neobişnuită, i-au plătit tot, rămînîndu-i datori numai pentru două pîini. In timp ce mîncau, Marhoul se aşează pe căruţul gol şi-j ascultă.

T4

— Cred, spuse cineva, că n-o să-ţi dea voie să ajungi la noi cu dinii, la kilometrul paisprezece avem o cantină şi cantina aceasta este a contramaistr ului.

— Poh, grăiră alţii, este o cocină şi sîntem sătui de cîrnaţii contramaistrului şi de slănina de mistreţ cu

pîine, pe care cuptorul de gheaţă încremenind-o abia de i-a dat o culoare gălbuie, şi care înăuntru e necoaptă de poţi s-o întinzi ca pe o brînză şi miroase a mucegai. De ce n-ar putea nenea ăsta să vîndă pîine care, deşi este o porcărie ca tot ce este de vînzare, totuşi, după cît se pare e din aluat şi nu din lături.

— Ei, mai vino pe la noi şi dacă faci rost de ţuiculiţă dulce, caltaboşi şi cîrnaţi cu slănină, adu de toate !

Jan îşi hrănea cîinii ; Don dădea din coadă înghiţind boţul de pîine, iar Bosko îşi înghiţea şi ea porţia ei.

— Oh, caltaboşi, spuse brutarul, de unde să-i iau !

— In nici un caz din pădure, de nicăieri decît din cămară, ai desigur acasă porc şi pur- cică gonită şi cincizeci de săptămîni pe an vă ungeţi gurile cu grăsime !

— Dacă aş avea o cocină de porci, răspunse rîzînd, v-aş invita de Crăciun la tăiatul porcului.

— Ia nu te mai plînge atîta ; speculanţii ca tine de sărbători îşi înfundă nasurile în farfurii şi nu-i mai vedem pînă după Anul Nou.

— Sînt brutar la moara din Nadelhoty, spuse Jan, veniţi la noi, la acea moară blestemată care stă nemişcată şi sugrumă pîrîul Paris, tot aşa precum sugrumă timpul ceasul care stă.

— La dracu, măi slăbănogule, strigară la el, nu cumva eşti morar ?

A fost deci nevoit să le povestească şi ei l-au întrerupt atunci.

— Ţi-ai băut pînă la fund paharul fericirii, dar îţi mai rămîn destule mijloace. Moara, chiar dacă e dărăpănată, nu este o baracă de pe drum, nici o bandă ce se tîrăşte pe la şantierele de construcţii de drumuri şi căii ferate.

Intre timp a trecut şi pauza de jumătate de oră

şi muncitorii îşi luară sapele şi roabele.

Jan se aşează în căruţ, iar cîinii o porniră la vale.

Acasă Jan a pus galben lîngă galben şi bănuţ lîngă bănuţ, în cercuri concentrice.

— Nu sînt destui ? îi spuse Josefinei. Am vîndut pîinea aproape fără greutate, nu am fost nevoit să strig aşa cum strigă cel ce vinde castraveţi sau vînzătorul de var, căci la şantierul de la iazul din Mrac am vîndut douăzeci şi opt de bucăţi. Douăzeci şi opt de pîini în- tr-un singur loc !

Văzînd mirarea soţiei, Jan se grăbi să se fălească şi începu să spună multe neadevăruri despre muncitorii de la drumuri. Dar oricum ar fi fost, fie că aceşti bărbaţi erau năzuroşi, fie că erau mîncăcioşi, Jan se putea bizui pe ei că vor fi cei care vor mînca zilnic din pîinea lui. Şi treburile brutarului se schimbară şi se părea că va trăi fără să cerşească. Josefina nu putea realiza această fericire neaşteptată fi- indu-i teamă că într-o zi cu soare va dispare şi nu se va mai întoarce ; cele cîteva luni de mizerie au învăţat-o să nu se încreadă şi în fiecare zi aştepta cu îngrijorare întoarcerea lui Jan. Dar iarăşi şi iarăşi căruţul era gol şi Mar- houl îi mai aducea un pumn de bani.

Cum poate întîmplarea şi inconştienţa să întoarcă soarta ! Oare nu era ursit ca să locuim în oraş, în casa care de două generaţii aparţinea Marhoulilor ? Oare erau chiar grave greşelile lui Jan ? Nu cumva au fost doar simple neglijenţe nenorocite şi meschine ce i-au lipsit de vechiul trai şi vechea linişte ?

— Ah, zicea Josefina, mă tem să spun da sau nu acum, să cîntăresc fiecare pas şi fiecare gest. Suflarea gîndului care zboară spre castel îl va lovi poate în faţă pe administrator, iar el ne va goni din casă. Totul pe lume este clădit de soartă, iar stîlpii ei sînt atît de firavi. Nu pot fi cu destulă băgare de

seamă în alegere; nu pot socoti cu destulă grijă nici cheltuielile, nici banii pe care îi aduce Jan.

Cu fiecare zi Josefina se schimba îndepăr- tîndu-se de Jan, în timp ce el rămînea aşa cum fusese.

Căzu zăpada ; lucrările la şosea fură întrerupte, iar brutarului îi rămîneau de fiecare dată treizeci de pîini.

— N-o mai scoatem la capăt, spuse, muncitorii pleacă, iar cei care au rămas împrăştiaţi pe la carierele de piatră şi pînă va trece zăpada vor sparge piatră ; şi pîinea noastră nu cred că o vor putea cumpăra pentru că se îndatorează prin satele pe care le străbat.

Acum nu mai putea să înhame cîinii la căruţ. Jan întocmi o sanie, dar Don şi Bosko se afundau în troiene, căci zăpada moale se surpa sub' labele lor gingaşe. Nu rămăsese decît ca Jan să tîrască el singur încărcătura şi o pornea cu noaptea-n cap şi se întorcea tot noaptea ; ajungea pînă la satele cele mai îndepărtate şi-şi striga marfa sa ca şi vînzătorul de castraveţi şi ca vînzătorul de var. îngheţa şi mai trăgea din nou cîte un rachiu. Aşa au trecut zece zile. In cele din urmă Josefina socoti cîştigul şi spuse :

— Jane, meseria asta nu aduce cîştig. Coci pîine de două ori pe săptămînă, este puţină şi totuşi nu se vinde. Dacă ar trebui să cumperi toate lemnele, nici nu le-ai putea plăti din cîştigul tău.

Jan tăcea. La vorbele ei . faţa lui păli pier- zîndu-şi strălucirea, şi apoi se aprinse din nou.

— Pentru Dumnezeu, grăi, dacă nici această brutărie nu este bună, atunci ce e bun ? Mîine mă voi scula la patru şi am să ajung cu pîinea pînă la Benesov ; de ce crezi că oamenii n-ar cumpăra şi pîine ţărănească ?

Pîinea mea, pîinea mea, repetă Jan, şi vîntul ce-şi aducea adierea de pe tărîmurile fericirii îi umflă

pelerina de nebun. Se vedea cum vinde pîine. Iată, a vîndut în baraca din piaţă, apoi pe străzi, s-a postat şi în faţa casei sale, în partea de sud a pieţei.

— Aici sînt ! Priviţi brutarul care se întoarce în oraşul său ! Răzgîndiţi-vă, cumpăraţi pîine, nimic nu-i mai de preţ ca ea, acorda- ţi-mi din nou încrederea voastră, grăbiţi-vă s-o ajutaţi pe Josefina şi pe fiul nostru, şi duceţi-ne la izbîndă. Vreau să mă întorc. Niciodată nu am hrănit mînia împotriva voastră, nici împotriva acelui nemernic care locuieşte în locul meu. Nu am vrut să spun că administratorul Cizek este hoţ, şi ştiu că fiecare dintre voi are o fărîmă de bunătate în sufletul lui. Ah, vechiul cuptor e mai bun decît cel pe care-1 am, daţi-mi-1 înapoi, căci n-a încetat să fie al meu. Ieşeam în faţa porţii, cu ochii orbiţi de strălucirea cuptorului şi totuşi vă recunoşteam, pe voi toţi, pe voi ai căror paşi se încrucişau prin piaţă şi pe străzi ; vă vedeam fiindcă vă cunosc şi-mi dau seama că şi acum vă tîrîţi în papuci în jurul mesei şi parcă vă aud vorbind : Ieşi în stradă, Jan Marhoul vinde pîine, ieşi şi cumpără o pîine şi nişte cornuri cu chimen.

Dimineaţa se sculă şi înhămîndu-se începu să tragă sania spre oraş ; în spatele lui sania aluneca dintr-o parte în alta ca într-un blestem. Cînd ajunse, nu-şi mai căută prietenii ca altădată. Ziua era geroasă, iar Benesovul clănţănea din dinţi.

Toată această călătorie a fost cît se poate de zadarnică şi de nechibzuită. Cui din oraş i-ar fi putut vinde Jan pîine ? Poate ar mai fi împărţit cîte o pîine prin birturi şi poate s-ar mai fi găsit cîte o femeie sărmană care ar mai fi luat vreo pîine, dar ca toate să aibă acest sfîrşit brutarul ar fi trebuit să meargă din casă în casă. Dar Jan a străbătut doar cele patru străzi şi s-a oprit în piaţă. Mîinile îi înţepeniseră, nu mai raţiona şi totuşi îşi dădea seama de balansul unui

cîntar oarecare care hotărăşte destinul. Frigul şi chinul îl îmbătaseră iar lumea rămînea în pragul conştiinţei sale.

Zăbovi o clipă în faţa fîntînii îngheţate, apoi se îndreptă spre casă ; în urma lui scîrţîia sania.

Se întoarse acasă mai nenorocit decît altădată. Zilele geroase se aşezau în straturi una peste alta şi odată cu ele creştea şi mizeria. Marhoulii nu mai aveau nici cartofi, nici făină. Mîncau pîinea lor veche şi supă din pîine.

Decembrie, ianuarie, februarie, trei luni se revărsară ca o noapte fără dimineaţă. încet, fără răbufnituri înspăimîntătoare, fără bubuituri, fără semne cereşti şi cobit de cucuvaie, mai jos, tot mai jos cădea această catastrofă. Josefina muncea, Jan muncea şi el, dar ce credeţi că înseamnă să furi în pădure ? Prin ocolurile silvice ale ducelui nu creşteau nici palmieri, nici arbori de pîine. Uneori se prindea cîte un iepure care ţipa în laţ şi Jan îl lua, alteori vindeau ţăranilor din Nadelhoty ultimele piese de mobilier ca să mănînce. Era o iarnă bîntuită de foamete ; în noapte cerul începea să ningă, timpul ningea şi el; iar vagabonzii infirmi îngheţau în mijlocul cîmpiei.

în noapte de iarnă strigătul lor e o chemare zadarnică.

— Şi chiar de-ar fi zi de iunie, spuse Jo- sefina, şi dacă toată piaţa ar avea ochi să vadă foamea noastră, am striga în zadar ; singura scăpare ar fi ca odată cu noi toţi săracii să urle.

— Da, răspunse Jan, dar săracii sînt muţi la fel ca şi tine şi ca mine şi ca Rudda. La urma urmelor dacă ai împărţi tuturor săracilor cîte un ducat, ce s-ar întîmpla ? Am avut banii lui Deyl şi banii lui Rudda. Şi unde sînt ? Bogăţia este forţa de a stăpîni banii, iar însemnul

acestei forţe este banul însuşi.

Intre timp se apropia vremea de plată a chiriei şi Marhoul se sculă ca să meargă la castel. Făcea acelaşi drum ca şi cu şase luni înainte, dar în locul speranţelor de care era animat atunci, acum sufletul lui era plin de îndoieli. De cîteva ori se abătu din drum şi cînd, în sfîrşit, a păşit pe poarta castelului, picioarele lui erau grele precum îi era şi inima.

Administratorul moşiei aflase cum o duce chiriaşul din moara distrusă, ştia despre reparaţiile făcute şi despre prostul mers al cîşti- gurilor, dar totuşi nu se îndoia de plata chiriei.

Cînd Marhoul intră, administratorul tocmai discuta cu funcţionarii şi zărindu-1 pe Jan, îl trimise să plătească la economul castelului.

— Nu am adus banii, spuse el, nu-i am.

Administratorul îşi ridică ochii şi privirea lui se îndrepta către Jan ca cei pierduţi întru întîmpinarea celor păcătoşi.

— Cum?

— Nu am bani, răspunse Jan cu un glas care nu tremura.

Atunci zelul slujitorului boieresc scăpără din nou din priviri, iar din gura lui Marhoul se auzi pentru a treia oară : „Nu am bani“.

— Am reparat moara dumneavoastră şi dacă aş avea posibilitatea să fac rost de curele de transmisie şi de piese de schimb pentru cele care nu pot fi reparate, ar fi posibil să dau drumul apei în jgheab.

— Toate acestea nu mă privesc, nu te-am angajat pentru această treabă.

Jan spuse :

■— Cînd v-am cerut moara din Nadelhoty, aţi fost îngăduitor, domnule.

■— Da, răspunse, şi dumneata ai abuzat de

îngăduinţa aceasta. Acum au trecut cele şase luni. Plăteşte !

— Dar dacă nu pot, ce-o să faceţi ? grăi Jan.

Administratorul era în încurcătură. Hotărî-toarea clipă a sorţii lui Jan se ridica de pe buzele lui ca şi ciocanul cînd e la zenitul nicovalei.

— Dacă moara ar fi a mea, poate aş şovăi să te alung în mijlocul iernii, dar sînt administratorul moşiei ducelui. Plăteşte, atît cît datorezi. Nu plăteşti, vei fi evacuat prin judecată, de către autorităţi, spuse el în cele din urmă.

Acum nu-i mai rămînea decît să-l mai lovească pe Jan peste faţă şi să-l alunge, dar administratorul nu era atît de consecvent, îşi îngropă ritul în mormanul de hîrtii şi se apucă de scris.

— Asta e tot, spuse.

Marhoul răspunse :

— Nu am unde să mă duc şi voi aştepta pînă se vor petrece cele spuse de dumneavoastră.

Se întoarse prin zăpadă şi pantofii lui lăsau conturul a două urme amărîte. Trebuia să umble ; mergea şi toată atenţia lui era îndreptată spre urmele ghetelor cîrpite.

Pădurea era albă, şi lanul era alb. Corbii ’_zburau spre hambare iar soarele îngheţase undeva, jos, deasupra orizontului.

In sfîrşit era acasă şi începu să povestească. Josefina se îngrozi.

— Ar fi zadarnic să ne rugăm, spuse, ad-ministratorul ducelui este mult prea grijuliu cu slujba sa, iar casieria ducală cere suma.

— Asta înseamnă hotărîre judecătorească de evacuare.

— Da, răspunse, ne vom muta din Nadel- hoty, aşa cum ne-am mutat din Benesov.

— Cu atît mai rău, Jane ! Oare n-ai putut să-l rogi,

ca să ne mai păsuiască ?

— Nu era vorba de rugăminţi, şi aş fi putut spune orice, era nevoie însă numai de bani.

— Atunci, grăi Josefina, de ce nu l-ai lovit ?

Dar Jan se gîndi că era prea devreme ca să dispere. Sînt încă acasă gîndi el, va fi noapte, iar ziua de mîine va veni fără ca ceva să se fi schimbat. Ziua fatală încă nu a sosit. Atunci cînd stafia se aşază în capul mesei şi mănîncă cu noi şi doarme alături de noi, nu mai este atît de înspăimîntătoare. Jan devenise tăinuitorul sărăciei ; ea îşi pusese mîinile-i
scheletice pe pieptul lui ; mînca cu Jan Josef din aceeaşi farfurie. Lipsită de sînge, înveşt- mîntată în banalitate, ea priveşte din colţul ei cenuşiu şi cine o vede nu-şi pierde răsuflarea de groază. Este aici. Se vaită, şuieră, horcăie, şi săracilor aceste glasuri le sînt de-acum cunoscute. Executorul judecătoresc va veni din nou, iar Marhoulii îşi vor căra catrafusele lor mai departe. Sărăcia va păşi în urma căruciorului lor şi va croncăni. Astfel arată casa şi drumurile săracilor. Josefina ar putea plînge zi şi noapte, dar are multă treabă la bucătărie şi zilnic trebuie să facă cîte o minune pentru prînz.

— Mîncaţi, spune ea, punînd supa pe masă. O supă sărată şi fierbinte ; totuşi de o sută de ori mai bună decît lacrimile.

Alungată de noapte, fiecare zi se tîrăşte după altă zi şi de la administrator nu mai soseşte nici o veste.

Abia după o lună sosi.

Atunci morarul Nemec din Bousov sosi la Nadelhoty cu o pereche de cai şî văzînd moara, îi spuse lui Jan :

— O închiriez, dar nu sînt atît de nesăbuit ca să mă leg să plătesc banii care ţi-au fost stabiliţi dumitale. Deşi moara este oarecum reparată, nu face mulţi bani

; totuşi vreau să încerc. In ceea ce vă priveşte, poate ne vom înţelege ; nu am de gînd să mă mut în pustietate ; aici va fi calfă Durdil, şi dacă vrei, poţi rămîne şi dumneata.

— Foarte bucuros, zise Jan.

Morarul din. Bousov era un îngîmfat; una din spinările care poartă în pantalonii de piele chimirul burduşit de sutare şi care se zgîrceşte la un bănuţ. Firele de păr din capul său se ridicau din creştet şi atîrnau pînă la mintean, iar gura murdară scotea sunete de trompetă. Siguranţa lui se revărsa trîmbiţîndu-şi voinţa prin toate colţurile.

— Rămîi aici, îi ordonă lui Jan şi colindă de unul singur prin toată moara.

— Veţi locui într-o încăpere, cealaltă odaie va fi a calfei.

— Bine, răspunse Jan, dar spuneţi-mi cum şi în ce condiţii trebuie să muncesc pentru dumneavoastră.

— Veţi coace pîine ! Vă voi trimite făină şi dumneata ai să livrezi la fiecare două zile cîte patruzeci de pîini de o anumită greutate ; în ceea ce priveşte combustibilul, o să mă mai gîndesc şi o să iau o hotărîre.

Treaba era stabilită ; pe baza celor discutate Marhoul devenise calfa morarului, fără să aibă altă plată în afară de odaie, şi de dreptul de a coace din făina lui Nemec cîteva pîini pentru sine. Dar Jan nu putea să nu primească o asemenea ofertă.

— Grădina şi cei cîţiva pomi ce se află dincolo de jgheabul morii sînt ai mei, doar dacă îi vrei contra unei chirii.

— Pomii ăştia pădureţi ? întrebă Jan, nu mă sinchisesc de ei.

— Dacă te îngrijeşti numai de ceea ce îţi aduce folos, înseamnă că nu eşti făcut pentru moara mea, spuse bărbosul.

— Intr-adevăr, domnule, nu-mi doresc nimic şi nu mă îngrijesc de nimic, decît ca să cîştig cel puţin cincizeci de galbeni. Am muncit prea multă vreme în moară pe degeaba şi m-am şi schilodit un pic. Cred că nu aţi fi închiriat moara din Nadelhoty acum un an, cînd aceste grinzi care erau putrede trebuiau să susţină învelişul, atîta timp cînd prin acoperişuri curgea, iar în pad putrezea duşumeaua.

— Gata, zise morarul, nu eşti obligat cu nimic şi poţi pleca dacă vrei. Insă această livadă, gardul, zidul şi toată curtea nu trebuie să rămînă în starea asta nenorocită în care se află acum. Cumpăneşte şi hotărăşte cum crezi că-i mai bine, să rămîi sau să pleci? Ei, Mar- houle, în primăvară pune mîna pe mistrie şi pe fierăstrău şi apucă-te de treabă ; cînd va veni timpul, o să-ţi amintesc de asta ca şi de pomi.

Spunînd acestea, morarul îşi puse mîna grea pe umărul lui Jan ; Marhoul tăcea. Se trezi în el, pe neaşteptate un fel de revoltă şi-i veni să rostească cuvinte care ameninţau această înţelegere abia întocmită ; dar atunci veni Josefina şi Jan nu zise nimic. Aşa s-a desfăşurat încheierea contractului nenorocit dintre Jan şi morarul Némec. Bărbosul se scutură mulţumit de buna reuşită, se urcă în brişcă, după ce mai înainte îi atrase atenţia şi Josefinei asupra pretenţiilor sale.

— Mînă ! strigă el şi cei doi cai o porniră la goană.

Jan, privind în urma lui, spuse :

— Iată acest hrăpăreţ de morar care ar trebui să locuiască în focul iadului, dispare ca şi cum ar intra în cerul de zăpadă.

Cu această zi luă sfîrşit perioada mizeră şi jalnică a închirierii de către Marhoul a morii pentru care lui Jan i-a mers renumele de datornic inconştient. Şapte luni sterpe se asemănau celor şapte vaci din visul faraonului. Ce va fi mai departe ? In ciuda ascensiunii

nespălatului morar, Jan nutrea cu emoţie noi speranţe.

Nu după mult timp sosi la moară şi calfa de morar ; nu dădu prea multă atenţie nici satului Nadelhoty, nici lui Jan şi începu să-şi aranjeze în odăiţa sa tot ce-i aparţinea. Un pat de campanie, o boccea de perne, un dulap şi o ladă de gunoi, pe care o păzea cu cea mai mare grijă. Jan tot povestea ; însă acest om nu scotea o vorbă, îşi trăgea lada în care se zărea un talmeş-balmeş de catrafuse, dînd din 'cap la fiecare vorbă a lui Jan. Era un om cam de patruzeci de ani, sfrijit, iar umbra bolii ca- re-i atinge pe muncitorii din breasla lui îi însemnase faţa. în sfîrşit Jan aduse ultimul cufăr cu vechituri şi noul sosit, după ce se aşeză pe pat în mijlocul odăii, se puse pe vorbă.

— N-o să-ţi fiu piedică, Marhoule, nu caut decît loc pentru lucrurile mele. Sînt bolnav, spuse el.

— Ah, grăi Jan, nu există boală care la timpul său să nu se poată vindeca. La ce să te gîndeşti ? Lumea şi Nadelhoty sînt mult prea frumoase ca să fii trist.

— Pah, răspunse, noi cei pe care moartea i-a prins în ghearele ei şi ai căror plămîni i-a ferfeniţit pînă la ultima bucăţică, nu mai sîn- tem nişte bravi. Am văzut sărmani ridicîn- du-se plini de speranţe chiar de pe patul de moarte, însă eu sînt un bolnav înţelept.

— Cutai oare, de-abia ai sosit, de-abia te-ai atins de moara care te aşteaptă, abia ai cuprins cu privirile ţinutul nostru şi îl şi afuriseşti ? Oare e un mormînt ? Şi dumneata nu eşti oare viu în mijlocul lucrurilor dumitale atît de felurite ? Umilinţa dumitale nu este decît un duh rău înfricoşător, care va fugi la o sută de mile cînd vei sta faţă în faţă cu el. Aş dori să fiu un flăcău vînjos ca să pot pune în mişcare această hodoroagă, huruitul ei ţi-ar da mai multă siguranţă decît orice cuvînt al meu.

— Nu am venit prea de departe, răspunse

bolnavul, ca să nu ştiu despre Nadelhoty aproape tot atît cît ştii şi dumneata, meştere : te cunosc şi pe dumneata din auzite.

— Da, încuviinţă Jan, acum, de cîteva luni, de cînd îngheaţă, avem o viaţă chinuită, dar mai înainte am vîndut destulă pîine şi nu am dus lipsă de nimic.

— Ştiu că acum morarul va vinde pîinea dumitale în aceleaşi locuri[1], spuse calfa.

Jan se ridică şi ca şi cum ar fi căpătat din- tr-o dată puteri noi întrebă aşteptînd un răspuns :

— Unde ?

— Pe şoseaua de la Mrac.

— M-am gîndit eu la asta, spuse Jan ; prin urmare vrea să mă lipsească de orice cîştig.

Va vinde pîinea din cuptorul meu clienţilor mei, şi la urmă, mă va obliga să merg cu clinii şi să o împart ca pe vremea cînd era a mea.

— Morarul din Bousov, grăi calfa, nu este degeaba socotit un avar şi jumătate.

De la acea întîlnire cu bărbosul Nemec, Jan deveni oarecum mai înţelept, cunoscuse lăcomia, avariţia şi cruzimea acestei haimanale care nu era nimic altceva decît un ghemotoc de intestine şi o gură de tablă pe care creşteau mustăţi.

— Nemec, pungaş şi zgîrciob, e o excepţie printre ceilalţi, căci nicăieri în altă parte nu au lacăte la belşugul hambarelor, cînd săracul vine cu trăistuţa după plată. Morarul din Bousov e în afara societăţii, şi ar face bine să nu mă alunge cu răul, ca aşteptarea mea să nu se prefacă în mînie. Sînt sărac, dar ştiu ce sînt şi de nu va voi să-mi plătească o leafă, îi voi întoarce repede tot ce-mi dă. Am văzut mînioşi şi zgîrciţi, cu feţele înverzite de patimă de nu mai semănau cu oamenii; şi hrăpăreţul ăsta îşi spune morar !

Lui Jan i se părea că oamenii hrăpăreţi nu sînt oameni, dar lumea asta, o pădure întinsă şi deasă, e

plină de aceste monstruoase excepţii. Atîta timp cît Jan fusese meşter brutar nu-i cunoscuse pe aceşti ucigaşi, căci nu lucrase cu contract.

— Jane, zise Josefina, mi se pare că te-ai schimbat, niciodată nu ai cerut nimănui nici măcar ceea ce-ţi datorau, iar acum ceri mai mult decît ţi s-a promis.

-— Nimeni nu mi-a datorat mai mult ca morarul şi niciodată nu am pierdut mai mult ca acum, răspunse el.

Timp de cinci ani rămase Jan în Nadelhoty ca brutar al lui Nemec, timp de cinci ani trena acest conflict şi de cinci ani creştea conştiinţa nedreptăţii.

Dincolo de uşa lingă care era tras dulapul, calfa bolnavă se văita nopţi întregi. Ah, patul tuberculosului, băltoacă de transpiraţie groaznică, groapă doar cu greu acoperită, care în fiecare clipă ameninţi să te deschizi pînă în străfundurile mormîntului. Insă bolnavul Dur- dil se scula totuşi din spaimele sale şi se apuca de munca istovitoare. Atunci sosea Jan şi lucra cu el. Lui îi revenea să care saci, să toarne grăunţe, să pornească şi să oprească moara.

— Jane, spunea, dacă n-ai fi cu mine, morarul nostru de mult m-ar fi alungat ; tu faci mai mult de jumătate din muncile ce mi se cuvin.

Jan rîdea. Moara bate, cuptorul arde şi dea- supra pădurilor din Nadelhoty zilele se scurg repede ca focul, ca norii şi ca gerul. In lumina acestui timp, Jan era fericit. înălţimile nu se ridicau şi nici prăpastia sub picioarele lui nu se deschidea, rămînea în locul său sim- ţindu-se aproape însănătoşit din nebunia lui. Stăteau patru la masă : Josefina, calfa, Durdil şi Jan Josef. Mîncau supă şi tot ce se poate prepara din făină, mînca şi bolnavul şi în jurul castronului era forfotă. Aşa se ospătau pe săturate ca cei care

cunoscuseră foamea,

Jan Josef avea de-acum unsprezece ani, devenise un tinerel dintre acei care asemenea îngerilor aruncă din tolbele fericirii săgeţi în tot ce poate cuprinde privirea lor. O carte de citire zdrenţuită, nişte caiete negrăit de murdare, legate cu o curea, atîrnau în cui din care se iţea tocul cu peniţa desfăcută ca şi cum veşnicia ar fi păşit spre porţile triumfale. Jan Josef era mai mult văcar, apoi vizitiu şi ucenic de morar şi nu-i rămînea nici o clipă timp să se joace puţin cu tocul şi să pregătească mîzgăliturile de învăţăcel. Se scula la cinci şi abia izbutea să se îmbrace, mina capra ca să pască pînă la şapte. Adesea mîna şi vaca băl- ţată, cea cu ugerul mare, dar o gonea departe de păşunea bună şi mai aproape de satul Na- delhoty ca să se întîlnească cu ceilalţi băieţi. Era bătăuş şi pica în ceata de băieţi puşi pe harţă, ca apoi să se ia la trîntă, să se ia la întrecere şi să se aleagă bătut. în timp ce băieţii se îndeletniceau cu toate astea, caprele trădate se căţărau pe pămîntul arid călcîndu-1 cu mînie. Şi atunci capul isteţ le oferea îmbucătură fără să se mişte măcar din loc. Luînd frînghia băiatul apleca cîte un arin tînăr şi-l lega astfel încît capra să poată mînca chiar din coroana copacului. Rupeau arinişul în timp ce pădurarii în căsuţele lor se fuduleau cu toiagul, iar învăţătorul îşi ascuţea pana de scris, în cele din urmă pedeapsa, chiar dacă era şchiopătată ajungea la el.

Iată ! Arcul trezit trage, iar capra, săgeată ageră, este azvîrlită în spaţiu ! Jeluiţi-vă ape ale pîrîului Paris, cutremuraţi-vă ciobani !

Agăţată, înălţîndu-se doar o palmă deasupra pămîntului, părea că piere în ştreangul său. Căpriţa behăi slab şi dînd drumul la apă din băşica înspăimîntată, începu să urce spre cer în poziţie perpendiculară şi cu sărituri puternice.

Dar Jan Josef o zări şi urlă arătînd cu degetul spre

locul unde atîrna.

Hei, au reuşit s-o salveze, dar ca şi cum această întîmplare n-ar fi fost destul de groaznică, îndoiau mai departe arinii şi legau de ei caprele.

Băieţilor nu li se pare nimic inviolabil şi distrug copăcei tineri cu o cruzime demnă de mîinile însîngerate ale unui hingher. Jefuiesc cuiburile, sucesc gîturile puilor, chinuiesc muştele şi caprele comunei, nepăsîndu-le de nota zero la purtare, care sclipeşte pe fiecare certificat de sfîrşit de an, şi le aminteşte de strălucirea suliţelor ce scînteiază după o luptă bună. Jan Josef era unul din aceşti derbedei. Dracul îl întrecuse de mult pe îngeraşul care pritoceşte marea lingă tăvălugul uriaş. Acum se bălăceşte în nămolul apelor sau construieşte o morişcă pe jgheabul nou ; acum îl vezi că alungă o veveriţă, minţindu-i pe ceilalţi băieţi cum că ar fi îmblînzită, altădată acest păcătos comite sacrilegiul de a-şi face nevoile în locuri deschise. Dumnezeu ştie de cîte ori l-a ars cu cureaua bătrînul Jan, dar băiatul mereu, mereu se întoarce negru ca smoala, ud leoarcă şi aiurit. Este ora şapte şi îşi înfulecă micul dejun şi o întinde la şcoală, strîngînd la pieptul neînfricat o carte de citire înfiorătoare şi un caiet şi mai îngrozitor. Bineînţeles că soseşte adesea tîrziu şi trebuie să stea la colţul ruşinii ca toţi somnoroşii. îndeplineşte această pocăinţă în aşa fel, încît cei care-1 văd se învineţesc din cauza rîsului înfundat. Domnul învăţător, un bunicuţ ale cărui maxilare fără dinţi tremură ritmic, îi iubeşte pe fiecare din aceşti ucigaşi de cintezoi, iar cînd necesitatea o cere le trage cîte douăzeci şi cinci de nuiele peste pantalonii întinşi. Atunci colinele şi pădurile din Nadelhoty cînd văd această cruntă dreptate tresar. Dar iată că soseşte şi ora socotitului ; cu degetul sprijinit de fruntea ţuguiată, sare şi se avîntă pe spinările tinerei băgîndu-le cu sila în

capetele sălbatice ba una ba alta din ştiinţa sa. Puştii din primele bănci fac pe ei de spaimă văzînd un număr şi trei zerouri umflîndu-se unul după altul, dar Jan Josef le citeşte, adună, scade, împarte şi înmulţeşte toate semnele ce înseamnă aritmetică. In timp ce puştimea cască gura şi-i ajută pe codaşi, în loc să copieze *i* şi *e* ferecate cu o mare forţă pe tablă, sectorul lui Jan Josef surprinde adevărul aritmetic 9 X 9 — 81.

învăţătorule, cel mai bătrîn prieten al acestor şaized şi cinci de copii, dacă ţi-ai vedea clasa după treizeci de ani.

Fetiţele cu codiţele ţepene sînt deja femei în mare parte sărmane, iar înţelepciunea ta merge alături de ele. Mulţumită învăţăturii tale citesc scrisorile primite de la băiatul lor şi amintindu-şi greu, ca şi calul de povară de libertatea sa, vor repeta ceea ce le-ai spus despre îndepărtata stea care răsare în acea clipă

fericită cînd, în sfîrşit, îşi ţin în braţe copilul. Iar aceşti derbedei, aceşti omorîtori de cintezoi şi piţigoi, au devenit bărbaţi paşnici şi trişti ca toţi muncitorii.

Dar iată că răsună vioara învăţătorului şi clasa începe să vuiască. *Dincolo de moară, în vale pasc gîştele.* Cîntă desigur despre moara din Nadelhoty, căci pe aceasta o cunosc, iar toate celelalte sînt departe şi nicidecum atît de frumoase.

La prînz băieţii şi fetele se bulucesc afară din clasă, dar Jan Josef şi alţi cîţiva şcolari care locuiesc departe, n-ar ajunge acasă şi înapoi într-o singură oră între două lecţii. Rămîn deci în clasă şi fac negoţ cu pîinile în care sînt scobite găuri umplute cu untură.

La ora trei merg acasă şi strigătul lor străpunge pădurile şi cerul.

Jan Josef nu avea niciodată nici un creiţar şi totuşi calfa îi dădea în fiecare duminică un bănuţ de şase creiţari. Băiatul folosea aceşti bani la fel ca şi bătrînul său tată.

El, care se lupta şi pentru o îmbucătură, fără ca să i se cuvină, de fiecare dată, cu inima binevoitoare, bravă şi fără regrete pierdea cei cîţiva creiţari ai săi neştiind cum, căci îi împărţea, îi împrumuta şi îi cheltuia fără rost.

De şapte ani se afla Jan la moara din Nadelhoty ; nu mai visa atît de năstruşnic, cu toate că nu devenise mai înţelept, doar că acum ştia că morarul Nemec îi pretindea să-i ofere pe degeaba munca lui, unde mai pui că i-a luat şi pîinea. Acest gînd îi răscolea mînia. Dacă Jan i-ar fi întors morarului ceea ce acesta îi dădea, morarul ar fi întins-o din Nadelhoty cu buzunarele lipite ; dar Jan muncea cu conştiinciozitate şi muncea de două ori, şi chiar cu mai multă trudă şi în locul calfei.

De la fiecare copt lui Jan îi rămîneau cîte cinci pîini mari, acestea erau ale lui ; le putea vinde. Din

această plată Jan Josef ducea două pîini' cînd mergea la şcoală şi în fiecare sîm- bătă lua banii pe ele. Două pîini le vindea Jan, iar a cincea o mîncau. De două sau de trei ori pe an se întîmpla ca Jan să economisească ceva făină şi să coacă zece pîini, atunci le vindea cu căruţul tras de cîini şi cînd se întorcea scotea din căruţ o basma pentru Josefina, cîte un fleac pentru Jan Josef şi o sticlă de palincă pe care obişnuiau s-o bea în cămăruţa lui Durdil, chemînd bucuria, care, fie cum o fi, rămînea pe fundul sticlei.

Dar Josefina nu se mai lăsa consolată de cîştigurile neaşteptate, căci vechea speranţă se năruise. Nu mai credea nici în Jan, nici în întîmplări.

CARTEA A TREIA

O DAIŢA LUI DURDIL avea o singură fereastră ; pe aici pătrundea înfricoşătoarea noapte a tuberculosului şi dimineaţa care-şi anunţa sosirea prin cîntec de cocoş. Bolnavul frînt de spinare se ridica din cîlţii patului căscînd ochii la ea ore întregi. Uneori era nea- gră, alteori vedea că e cu străluciri de stele. Focul febrei fumega din trupul bolnav şi scîn- teia în lumina imaginilor şi abia spre dimineaţă îl trezea pe cel adormit din somn.

Se scula, apuca lopata de morar şi o ţinea, precum se ţine în disperare de un pai cel ce se îneacă.

Speranţa ftizicilor îl ocolise şi el dispera auzind şuierul clipelor asemănătoare unor săgeţi otrăvite. Sticla de ţuică îi dă puţină forţă şi ceva forţă află şi în vorba lui Jan, cînd acesta începu să vorbească despre un viitor îndepărtat. Durdil primea aceste hostii, dar ele se risipeau ca şi milosteniile. Se poate crede în

multe nepotriviri şi frumuseţi, dar trupul este trup.

Scoală-te ! Ia-ţi patul tău şi umblă ! Cine a proferat această îngrozitoare blasfemie ? Am repetat sufletului meu toate poruncile, dar nu s-a înălţat. El nu este de fapt nimic mai mult decît răsuflarea plămânilor mei. Ah ! Patul mă poartă şi trece cu mine în împărăţia morţilor.

Marhoul venea la bolnav şi spunea :

— Frantisek, adu-ţi aminte de cîte o primăvară. Ce-i cu tine ? Oare nu mai eşti ce-ai fost ?

Jan era preotul lui Frantisek, iar Josefina era doctorul lui. Aranja lucruşoarele calfei, curăţindu-le de murdăria de zeci de ani ; îi usca sudoarea şi-i spăla scuipăturile pe care le az- vîrlea în batiste. Şi aşa sosea dimineaţa cu uşurarea ei ; Jan aducea cel mult clipe de răscolire.

Ce prietenii putea să mai lege un bărbat condamnat la moarte ? Le mulţumea lui Jan şi Josefinei, şi se gîndeau la testamentele celor morţi, deşi nu avea nimic altceva decît nişte zdrenţe pe care le adunase, lulele, piese de la nişte maşinării, spirtiere, unsori, frînghii, cutii fără capac, felinare vechi, ceva porţelan spart şi monede, bătute cîndva, în cinstea sfinţirii podului, din care mai păstrase vreo zece. îşi păzea aceste vechituri, tîrîndu-le după el de la o moară la alta, şi nici în ruptul capului nu putea accepta ideea că nu aveau valoare. Poate că pe ele se mai păstrau reflexele glorioase ale anilor fericiţi.

Galera, acea corabie a sclavilor este înspăimântătoare, dar silueta ei oglindită în marea cea adîncă precum şi chipul ei pe care-1 zăreşti pe mal înainte de a pioni în larg, o fac să pară măreaţă. Şi privirea celui care trage să moară a străbătut o cale de treizeci de ani ! Ocnele unde a muncit din greu, unde a dormit şi s-a hrănit, păreau frumoase privite de la această depărtare, iar coroana soarelui stră-

lucea deasupra lor.

Această iarnă era ca ţărmul hotărîtor. Nimicnicia care se tîrîse pe urmele lui Frantisek Durdil vreme de patruzeci de ani, la Nadel- hoty se va ascunde în linişte şi se va afunda în pîntecul coşciugului.

într-o dimineaţă bolnavul nu s-a mai putut scula. Marhoulii mîncaseră ; ulcica lui Frantisek acoperită cu un căpăcel mai stătea pe plită. Cînd se făcu şase şi el tot nu apăruse, doamna Marhoul îi spuse lui Jan :

— Uită-te în odăiţă, calfa probabil că nu se simte bine.

— Ei, răspunse, ieri era mai vesel decît altădată ; îi duc eu mîncarea.

Intră şi deschise larg uşile şi cu zgomot,, ca şi cum ar fi dus un hîrdău de vin la un ospăţ de nuntă. Dar se linişti imediat. Ieşi pe vîr- furi şi chemă femeia la patul lui Frantisek.

— Moare, glăsui el în timp ce punea mina pe braţul ei; lasă plapuma şi nu-1 stingheri, e pe cale să-şi dea duhul.

Patul muribundului, trăsură înfricoşătoare, intra pe porţile morţii fără îndoioşare. Văzură scurgîndu-i-se privirea topită a lui Frantisek, care nu mai avea destulă putere ca să se ridice. Jan se aşează pe marginea patului şi prinse mîna muribundului în palma sa. Dar cînd a început să-i vorbească nu i-au mai venit în minte nici un fel de cuvinte mari.

In cenuşiul spaţiu al morţii se ridica o mare de insecte ; bîzîiau ; afară vîjîia vîntul rece, iar la răsărit, oceanul ceresc, străpuns de lumină se distingea în acea clipă, orizontul.

Numele unui oarecare sat, despre care mortul povestise, revenea mereu în mintea lui Jan şi-l tot repeta.

— Ridică-te, spuse încet Josefina, sau mai bine să îngenunchem, căci a murit.

Il spălară, îl îmbrăcară iar sub cap îi puseră perna lui Jan Josef.

Aici zace un muncitor şi nici măcar florile, nu se revarsă asupra lui ; ba nici măcar stelele. Nu a avut nici măcar o ultimă dorinţă şi nu a lăsat moştenire nici un adevăr.

Munca lui este de mult vîndută. Poate că nici nu a trăit; este necunoscut, nimănui nu-i pasă de el. Singurul care se îngrijeşte de sicriu e Jan.

Oare ce armată de morţi ar trebui să iacă, cu ce bubuitură ar trebui să răsune această prăbuşire a trupurilor spre a fi auzită ? întins pe paie, neavînd nimic în mină decît un capăt de zdreanţă mai horcăie de cîteva ori.

Cîrpaciul din Nadelhoty îşi lasă lucrul şi deschide capela ca să tragă clopotul, să vestească moartea. Clopoţelul tuşeşte, apoi se tîn- guie ; cine merge, îşi opreşte pasul său, şi cine munceşte, îşi trece unealta dintr-o mînă în- tr-alta şi încetează munca pentru o clipă. A murit un sărac. Nu a avut nimic ; nu a avut nimic. Satul se revarsă de vaiete şi geme în jurul morii.

In timpul acesta Jan s-a ocupat de formalităţile de deces şi a pregăit tot ce se leagă de înmormîntare. în ziua aceea moara din Nadelhoty a stat şi, deşi era miercuri, zi în care Jan trebuia să coacă pîine proaspătă, cuptorul a rămas încremenit. Josefina, zăbovind lingă mort, nu se putu stăpîni ca să nu plîngă. Aprinse luminări. Odaia mortului a fost spălată şi lucruşoarele aranjate pe masă ; acum puteau trece cele trei zile pînă cînd trupul mortului avea să intre în împărăţia subpămîn- teană. Zilele-au trecut şi Jan bătu capacul sicriului ; nimeni nu-1 sărută pe cel mort, nimeni nu încercă să-l smulgă de pe patul lui şi nimeni nu veni să-l învie cu tînguiri şi plinset. Cîteva rude, obosite de drumul pe care-1 străbătuseră ca să

ajungă la inmormîntare se îngrămădeau la picioarele coşciugului.

— Deci e mort ! Am mers destul de departe ca să vedem asta, aşa şi este. Vestea dumneavoastră a fost adevărată.

— Cum a murit ? întrebă o femeie cu copil, care fără îndoială plînsese în prima zi, dar acum îi secaseră toate lacrimile.

Jan povestea ; Josefina fierbea cafea pentru că şi în zilele de doliu trebuia să se mănînce.

In sfîrşit, patru bărbaţi ridicară sicriul şi convoiul se urni. Cei ce duceau coşciugul păşeau anevoios împiedicîndu-se, iar ceilalţi se tîrau de parcă ar fi fost schilozi.

Aici este mormîntul deschis, veniţi, veniţi.

Mormîntul atrăgea sicriul împreună cu acea mină de oaspeţi îndoliaţi, care se aplecară deasupra lui cu ameţeală şi cu fior în spate.

Groapa sau scobitura, nimic mai mult decît cîţiva pumni de pămînt săpat, ţi-a înghiţit spaima. Dormi, dormi ! Morile tale sînt departe, lucrurile tale sînt părăsite, şi tu ai fost salvat din însingurarea ta neîntreruptă, ai fost salvat de comuniunea morţii. Intră în acea mulţime, şcoală !

Preotul bolboroseşte rugăciunea pentru morţi şi se opreşte, cînd vîntul văitîndu-se mai patetic se ridică deasupra cimitirului.

Jan cu Josefina şi cu Jan Josef ieşiră pe poarta îngustă a cimitirului ; cîmpia şi pădurile din Nadelhoty, vechiul şi cunoscutul ţinut se întindea de jur împrejur. Bătu ora trei şi Marhoulii se grăbiră spre casă. Frantisec Dur- dil era înmormîntat, l-au plîns însă nu-şi puteau lăsa treburile nefăcute mai mult de trei zile.

Intorcîndu-se acasă, Jan mătură cuptorul şi cînd îl aprinse, aşeză pîinea la flăcără domoală şi începu să

coacă. Faţa lui ardea, iar mîna încinsă ţinea coada lopeţii ; se grăbea. Trebuia să aţîţe focul încă pe ziuă ca să ardă două cuptoare, iar dimineaţa să poată ieşi cu pîinea. Scormonea grătarul şi tocmai începuse să aranjeze coşurile cînd, deodată, tocmai pe la mijlocul lucrului, intră morarul Nemec.

— Hei, brutarule, strigă la Jan, punîndu-şi piciorul său mare pe laviţă precum hoţul care se furişează în neant, şi dînd la o parte şorţul, se aşează.

— Brutarule, grăi el, aş vrea să vorbesc cu tine despre unele lucruri ; acum cînd Durdil e mort, cine va măcina în moara mea dacă nu tu ? Ştiu, că aţi furat pe din două griul pe care vi l-am încredinţat, şi ştiu că din ce era al meu aţi mîncat şi aţi hrănit porcii, şi totuşi vin la tine cu propunerea ca tu să rămîi pe locul tău. Dacă te-ai amestecat în meseria calfei, acum îngrijeşte-te de moară singur ; e destul de mică ca s-o scoţi la capăt. De vei mînca numai tu din această iesle, va lipsi mai puţin. Ei, Jane, ne-am înţeles ?

— înţeles, răspunse smulgîndu-^şi şorţul ! înţeles ? Ce e de înţeles în ceea ce spuneţi ? Că trebuie să lucrez pentru doi muncitori, cînd plata mea este mai mică decît solda ostaşului ? Spuneţi că v-am luat griul şi făina, oare nu le-aţi cîntărit pe amîndouă destul de cămă- tăreşte ?

— Ei, răspunse morarul, problema asta s-o considerăm încheiată. Ce-ai luat e al tău. Nu vreau să te prigonesc pentru o baniţă de secară pe care ai furat-o ; aşa se întîmplă în toate morile şi eu trebuie să prevăd şi aceste pierderi. Dar acum vreau ca să macini singur, căci e mai bine să ai un singur hoţ în loc de doi ; şi ca să nu te betegeşti, pentru că între noi fie spus, cu toată sărăcia nu te-ai descotorosit de vechea trîndăvie, îţi trimit la moară şi un ucenic.

— Ah, prinse din nou cuvîntul Marhoul, pe care

obrăznicia morarului îl aţîţa precum vîn- tul înteţeşte flacăra. Ah, cine sînteţi de vreţi să-mi porunciţi ? Cine nu vă ştie ? Cine nu vă cunoaşte ? Sînteţi un hoţoman şi un cămătar care mînuieşte sacii, nicidecum oamenii, nicidecum oamenii !

Nemec, dîndu-şi seama că Jan este zgîlţîit de turbare, nu se mai putu stăpîni şi începu să zbiere :

— Ce tot vorbeşti ? Ai uitat că te-am ridicat din mizerie şi te-am hrănit ?

— Da, vorbesc eu, brutarul pe care aproape l-ai înghiţit, ca un căpcăun.

După o clipă de tăcere morarul răsuflă din greu şi vorbi :

— Pot să prind taurul de coarne şi şarpele de cap. Adună-ţi boarfele şi întinde-o ! Şi să nu mai. spui o vorbă, păduchiosule, că pe Dumnezeul meu, te trăsnesc.

Atunci Jan se întoarse spre el cu lopata ridicată deasupra capului şi strigă :

— In clipa asta vei pleca tu, şi eu am să rămîn.

Dacă unul din ei ar fi făcut un pas înainte, dacă ar fi mişcat măcar mina, ar fi căzut unul peste altul şi s-ar fi tăvălit în praful brutăriei. Acum se aşternu un moment de tăcere, dar deasupra lor ardea în vîlvătăi mînia în- sîngerată, şi mult timp mai horcăi în gîtle- jul morarului.

Ieşi din clădire şi după o clipă se văzu cum se grăbeşte, îmboldindu-şi burta sa spre Bou- sov. In timpul acesta moara stătea pe locul ei şi Jan, înfundat în brutăria lui Nemec unde respira flacăra cuptorului, ameninţa cu pumnul strîns. Acum nu mai semăna cu brutarul ce era plin de făină şi care afişa voioşie şi căuta cu grijă cuvintele ca să-ţi spună ceea ce urechea sa primea cu bucurie. Liniştează-te Jane Josef ! Şi voi Bosko şi Don, astîmpăra- ţi-vă !

Posomorit loveşte cu coada lopeţii arse în grămada de buşteni, asemenea potcovarului posomorit ce stă lîngă forja sa.

— Oare sînt atît de nenorocit, încît nu pot să-mi spun părerea ? Oare m-am vîndut pentru cinci pîini ? Voi fi viu, cu preţul unei munci atît de grele, chiar dacă ar fi să muncesc şi la cazanele iadului.

Atunci veni Josefina şi punîndu-şi palma rece pe mînia lui, îi spuse :

— Tot ce spui, Jane, este puţin. Cînd se vor deschide uşile acestei mori încotro vom pleca oare ? Mînia ţine doar o singură clipă pe cînd acoperişul şi hrana înseamnă timp, Erichonul nu se va prăbuşi de strigăt,

— Lucrul e hotărît, spuse Jan, nu vom mai rămîne în Nadelhoty. A venit din nou timpul, Josefino, ca să ne luăm calabalîcul şi să ne mutăm.

— Nu regret locul ăsta, răspunse ea, dar în altă parte nu va fi mai bine. Sîntem săraci şi ne este dat să slujim în toate locurile, căci acest Nemec, despre care vorbeşti că ar fi doar unul, ne aşteaptă pretutindeni. Ştiu că este o veche duşmănie între stăpîn şi muncitori, între bogaţi şi săraci, iar să slujeşti înseamnă să fii în acelaşi timp jefuit şi necinstit.

— Aceste lucruri te stîrnesc şi te aţîţă să urăşti lumea, spuse Jan după o clipă de tăcere, ridicînd ochii cărora le lipseau genele. Oare nu-i de ajuns un singur răufăcător şi omorîtor de oameni ? Am fost meşter şi au lucrat cu mine patru muncitori. Ei bine, ştiu că greşeşti.

— Nicidecum, Jane, răspunse Josefina şi privindu-i ochii răscoliţi, simţi cu disperare că totul e zdrobit de acest om bun aţîţat. Stătea aici sprijinit de marginea covăţii de brutar, şi nu mai rămăsese nimic din

vechiul Jan care păşea în pantaloni de pînză prin piaţă şi cînta în circiuma „Hlinanka“. Era sur ca cenuşa deşi luna aceasta împlinise doar treizeci şi şase de ani.

— Cred, spuse, că în afara- cîtorva hrăpăreţi, sînt pe lume şi oameni şi vreau să lucrez cu ei; ai uitat Josefino, de muncitorii de la şosea, de Rudda şi de Deyl şi de toţi cei care m-au ajutat pînă acum.

Josefina, învrăjbindu-se din cauza dragostei de oameni atît de încăpăţînate a bărbatului
său, zise :

■— N-ai decît să crezi în adevărurile tale năluceşti, în prostiile care nu sînt altceva decît apă chioară. Oamenii tăi buni nu-ţi vor da nici un strop de apă şi nu i-ar da nici lui Deyl, nici celorlalţi, despre care ai vorbit. Dar ştiu că nici gurile îngerilor nu te-ar face să înţelegi clar, ei bine, stai proţăpit în faţa uşii şi mai aşteaptă ; poate se va întîmpla o minune, nicidecum să-i crezi pe aceşti jecmănitori. Doar ai trudit zi şi noapte, abia te lungeai şi trebuia să te scoli şi eu eram aceea care te trezea. In cinci ani, Jane, ai îmbătrînit, iar dacă noul meşter va fi la fel de milos ca şi Nemec, vei muri înainte ca Jan Josef să meargă la recrutare.

— Toate astea, vorbi Jan, le spunem deasupra mormîntului ce nu s-a răcit încă ; poate că nu m-aş fi purtat aşa de violent cu morarul, dacă n-ar fi venit tocmai în ziua îngropării lui Frantisek şi poate nici ţie nu ţi-ar fi trecut prin gînd să spui ceea ce spui. De altfel, dimineaţa este mai înţeleaptă decît seara.

— Viu, răspunse, dar gîndeşte-te la ce îmi vei spune dimineaţa.

Josefina ieşi din firidă şi porni pe culoar pe lîngă camera mortului şi intră în bucătărie. Mirosul prînzului se rostogolea în spaţiul celor cîţiva metri cubi ai încăperii ca fumul jertfelor. Oare nu l-au pregătit cum le-a stat în puteri, oare nu a fost după datină, şi oas-

peţii îndoliaţi oare nu se asemănau cu adunarea ce se întrunise pentru a conduce pe ultimul drum pe un mort bogat ? Josefina puse în lighean rămăşiţele ospăţului, mult prea modest, ca să-l poată numi astfel, li era ruşine pentru puţinul ăsta pe care-1 oferise. Nici femeia cu copilul şi nici unchiul lui Frantisek nu primiseră carne, pentru că un mîncău, prea puţin impresionat le înhăţase porţiile lor. Ah, multă renunţare a fost la această masă de doliu şi totuşi, cu greu, îi mai rămăsese un os nenorocit şi pentru Jan Josef. Multă înduioşare a fost la acest ospăţ al sărmanilor ; aprins de foame el a trebuit să se înalţe spre cer ca norul de fum al jertfei. In atmosfera săracă aureola Josefinei nu putea să înfrumuseţeze lucrurile, ea nu putea să strălucească pe vase şi prin urmare nu putea să le schimbe ca în viziunile lui Jan. El a participat într-adevăr la ospăţul închinat lui Frantisek, dar Josefina, cea care pregătise prînzul, a rămas doar slujnica ce va da socoteală de acest lucru neobişnuit şi la urmă va duce resturile şi lăturile clinilor. Dacă ceilalţi şi-au adus aminte de cel mort, ea i-a săturat pe cei vii. Cinci galbeni a costat această minune şi fiecare galben nu s-a înmulţit ca pîinea şi peştele, cu care făcătorul de minuni a săturat mulţimea.

A strîns vasele şi mai înainte de a fi gata s-a întors Jan Josef.

— Unde ai fost ? l-a întrebat. Băiatul, în- spăimîntat de grozăviile înmormîntării şi avînd ochii holbaţi, îi răspunse că a stat afară.

— Nu mai eşti mic, ca să alergi în jurul morii, tai frunza la cîini în curte, tai frunza la cîini în casă, şi tatăl tău se îngrijeşte ce va fi mai departe ; cît de bucuros ar fi dacă ar afla ce meserie îţi alegi. Ai aproape paisprezece ani.

Şi îl privi pe băieţelul ce s-a udat cu zăpadă.

Pantalonii vechi ai lui Jan, numai petice, se umflau pe picioarele lui ca vela marinarului, iar faţa umflată de plîns privea la hăinuţa ruptă. Acest copil semăna cu părinţii săi ; arcurile sprîncenelor stufoase se apropiau de tristeţea Josefinei şi din umbra lor răbufnea veşnica răvăşire a lui Jan.

— Vreau să fiu brutar, răspunse, vreau să fiu brutar, aşa cum este tata, şi vreau să învăţ acasă această meserie.

— Vei fi muncitor, gîndi Josefina, căci te-ai născut muncitor, tot aşa cum prinţul moştenitor se naşte prinţ.

După o clipă de tăcere şi-a aşezat oalele la locul lor s-a întors către băiat şi stingherită, îl îmbrăţişă doar pe jumătate şi îi spuse :

— Du-te, puiule, şi spune-i lui Jan că îţi place meseria lui.

— Aşa ! îi răspunse Jan. Acum cînd şi Josefina a devenit brutăriţă, vom fi trei, tu, ea şi eu. Aşază-te lîngă cuptor, dar nu aici. Oare nu-ţi mai cunoşti locul ?

Lumina ajungea pînă la picioarele lui Jan ; stătea tăcut, în timp ce sufletul lui cobora după Frantisek în ţinutul tăcerii înspăimântătoare. Şi ca şi cum l-ar fi îndemnat glasul morţii, vorbi împotriva obiceiului său, bătîn- du-şi joc de pîine şi de foame.

— Lasă asta. Lasă meseriile astea sărăcăcioase înainte de a le îndrăgi. Dacă te-ai sprijini de toiagul de vagabond şi dacă ai purta prin sate traista de cerşetor în loc de pîine, ai ajunge la aceeaşi ţintă, căci fiecare drum se scufundă în lăcaşul morţii. Sfîrşitul este însemnat cu două lemne. Privind la acest semn şi fiind conştient de harul îngrozitor în care ţi se pregăteşte culcuşul de noapte, te vei înfricoşa mai puţin.

Jan îşi întoarse de la foc privirea însînge- rată şi văzînd că băieţelul adormise, îl luă şi-l duse în pat;

uitase tot ce spusese. Cînd se în- noptă şi se pregătea de culcare Jan îşi lepădă straiele meseriei şi zise Josefinei :

— Azi, Jan Josef mi-a spus că ar vrea să fie brutar, dar eu, Josefino, nu sînt de acord, crede-mă, nu sînt. M-aş ruşina să-l las în anan- ghina asta în care mă aflu eu.

— Ce vrei să faci ? îl întrebă ea. Atunci Jan în elanul credinţei sale smintite răspunse :

— Vreau ca el să-şi cîştige pîinea altfel; nu va fi muncitor la brutărie, nici meşter, nici morar. Va merge la şcoala latinească. Va intra la colegiu !

Inima lui Jan începu să crească şi năpădită de glasuri se deschise într-un cuvînt mare.

— Va fi un domn.

— Ştiu ce va fi, şi nu mă întreba, spuse Jo- sefina. Va fi muncitor, asta-i tot.

— Şi eu îţi spun că Jan Josef va studia la şcoala latinească şi se va face ce-o să-i placă lui.

— Şi eu vreau să meargă la şcoală, la urma urmelor este obligat să facă asta pînă la pai- sprezece ani ; însă eu nu cred în speranţele tale.

Jan nu răspunse ; se afla din nou în beţia amăgitoare a visării, şi cînd ridică capul pe care şi-l acoperise cu mîna, se uită la Josefina cu ochii orbiţi de acea strălucire.

Atunci Josefina se ridică şi apropiindu-se de el, grăi clar şi hotărît ca şi cum şi-ar fi gravat cuvintele în bronz :

— Va fi salahor.

— Tocmai asta e ceea ce mă îngrozeşte, răs- punse el ; dar nu va fi ; învăţătorul spune că poate studia la fel de bine ca oricare altul.

— Ei, bine, să încercăm această fericire în- doielnică, dacă tu crezi în ea.

Afară zăpada scînteia ; şi cînd au stins lampa, raza moartă a lunii i-a învăluit pe cei ce dormeau.

Aceasta este prima noapte în cimitir a lui Frantisek. Dacă cel puţin pe zid ar croncăni vreun corb şi dacă ar răsuna capela de strigătul morţilor. Nici. un glas nu se ridică, iar gerul coboară din nemărginirea stelelor. O, cîmpii nemişcate, furtuni ale timpului şi dogoarea nemărginită a spaţiului. Odată un copil orfan a scurmat cu disperare păimîntul dar mormîntul era gol şi cerul era gol.

Dar să măsurăm aceste grozăvii după un ceas mai mic, meşterit de un ceasornicar cam aiurit care a ţintuit acolo adevăruri relative.

La ora şase spaţiul se dezumflă şi timpul se năruie în ore de lucru. In jurul muncitorilor va fi atelierul şi Benesovul şi Nadelhoty. Stelele pier şi morţii pier, pentru că au răsunat ciocanele ; şi moara bate din nou şi aluatul de pîine se dospeşte, ca să mîncăm.

Noaptea a trecut, este ziuă. Jan s-a sculat, s-a îmbrăcat şi încărcînd pîinea spuse Jo- sefinei :

— Merg pînă la Benesov şi o să întreb de lucru, poate n-o să mă întorc cu mîna goală.

— Du-te, dar dacă vine morarul, ce să-i spun ?

— Spune-i, răspunse el, să-şi caute alt salahor, spune-i că este ultima oară cînd am plecat cu pîinea.

Apoi Jan luă curelele, pregăti -dinii şi după ce îi înhămă, porni. Ce importanţă avea, că se înfundau în zăpadă ; erau datori să meargă. Don şi Bosko trăgeau la căruţ fără să ridice capul. Podul era reparat şi sub el mustea puhoiul, mistuind gheaţa şi zăpada ; un animal, care a străbătut cîmpia în goană, lăsase pe zăpadă multe urme ; Don şi Bosko trecură pe Îîngă el fără să-l observe.

La ora şapte au ajuns în primul sat şi brutarul îşi luă rămas bun :

— N-o să mai viu pe la dumneavoastră, doamnă,

nu ne-am înţeles cu morarul şi plec din Nadelhoty.

— Aşa ! exclamă băcăniţa, lăsînd să i se vadă unicul dinte, dar eu nu pot să cumpăr orice fel de pîine, făcută aiurea de vreo calfă abia ieşită de la ucenicie ; Marhoule, spune-i

asta morarului dumitale. Dacă banii mei ii prind bine, atunci să cumpănească bine înainte de a face vreo prostie !

— Eu, doamnă, zise Jan, nu-1 mai văd pe morar.

Atunci negustoriţa îşi dădu drumul la gură, fiind de partea lui Jan, întrucît duşmanul era prea departe.

— Rămîneţi cu bine, spuse Jan, de ce n-aţi venit la înmormîntarea lui Frantisek ? N-aţi ştiut ?

— Ah, spuse ea, sînt prea bătrînă pentru ca să mă deplasez pe o asemenea vreme. Ei, Jane, dacă te vei stabili pe undeva prin apropiere, mai treci pe la noi.

Mulţumesc, răspunse Jan şi gustînd cu bucurie din bunăvoinţa acestor vorbe, grăbi mai departe de-a lungul gardurilor pline de zăpadă şi de cîte ori întîlnea cîte un cunoscut în cale mereu îi spunea :

— Plec din Nadelhoty. Astăzi este ultima oară cînd mal merg cu căruţul.

însufleţit de faptele pe care timp de cinci ani le-a făcut cu multă plăcere în Nadelhoty, Jan le surîdea cu un zîmbet nefiresc împrejurărilor, şi tuturor care îl vedeau, li se părea *că* acest băiat bătrîn a băut probabil prea multă ţuică.

Se întoarse acasă fără să se fi interesat în vreun loc de lucru şi din nou nu ştiu cum să-i răspundă Josefinei. Făcuse tot ce putuse atunci, pritocise toate vorbele din cearta avută cu morarul, astfel încît să-l atingă la măruntaie şi pe acela care nu auzea. [I]

Jan îşi întinse mădularele betejite de muncă şi chibzui din nou în gîndurile sale, asupra mutării pe oricare continent, în oricare oraş şi oricare casă.

— Părăsesc Nadelhoty, arde-l-ar focul şi împrăştia-l-ar vîntul ! Josefina, Jan Josef şi cu mine vom pleca de aici.

Jan se opri în faţa uneltelor strinse grămadă, ca şi cum ar fi fost arme de război.

— Da, cînd va găsi Nadelhoty gol, eroul de la moara din Bousov o să-şi piardă curajul, iar eu o să mă bucur. Ceea ce mi-a făcut el mie, o să i se întîmple şi lui ; şi aici va veni un om care va gospodări prost grăunţele şi făina lui, iar morarul, cîndva bogat, va fugi din cuibul său cînd averea îi va fi furată şi irosită.

După o luptă bună, pe care n-o purtase, Jan se vedea acoperit de slavă, dar visa, în timp ce barierele sărăciei îl închideau pe vecie, căci nu mai avea minte. Hoinărea în visare, căutînd tot felul de răspunsuri pe care le va da morarului, cînd acesta va veni din nou. Dar a doua zi, cînd brişcă lui Nemec s-a oprit în Nadelhoty, Jan rămase mut, şi morarul strigă :

— La o parte, Marhoule, oare nu ţi-am spus să te cari ? Ai stat prea mult în pîntecul aces» tei mori şi prea mult timp ai înfulecat din proviziile ei ; acum te azvîrl şi o să pleci. In- tinde-o ! Nu te mai aşteaptă ucenicul şi tovarăşii de la şosea ? Ei, mişcă-te, încarcă-ţi spurcatele boarfe şi pleacă cu cîinii tăi !

. Acum toate vîrtejurile şi toate potopurile de cuvinte se revărsară din gura lui Jan şi-i trînti toate răspunsurile pe care le făurise. Dar ultimul cuvînt îl are morarul.

— Iau de aici cheia, spuse scoţînd-o din broasca

uşii, şi la ora trei mă întorc, ca să-mi încui uşa. Chiar în noaptea asta va dormi aici altcineva, în timp ce tu, Marhoule, o să-ţi aşterni la răscruce.

întunericul este tabloul deznădăjduit al mizeriei inevitabile şi Jan îl văzu rostogolindu-se asupra căruciorului său. Nemec nu mai veni la ora trei ; nici Jan nu-1 mai aşteptă ; adăposti ceva mobilier în surele ţăranilor din satul Nadelhoty, iar plăpumile şi hainele le tî- rîră cu căruţul tras de cîini pe şoseaua ce duce spre Benesov. Moara rămase goală. Josefina cu Jan duceau boccelele, iar Jan Josef mîna cîinii.

— Peste cinci ani, spuse Jan, din moara din Nadelhoty nu va rămîne decît piatră ; stejarul va creşte în moară, şi clădirea va deveni o movilă împădurită. Pe aceste locuri se va ridica o colină şi acolo va fi o pădure de pustietate.

Josefina mergea tăcută. Pe marginile şoselei se îndesea noaptea ; mergeau de-a lungul şirurilor de arbori ca insectele care se tîrăsc printre firele de iarbă, iar mînia lui Jan fulgera slab ca şi licărirea licuriciului.

Ajunseră în sfîrşit. Lîngă tîrg pe malul oraşului se afla un han, prăpădit, slinos, popasul de noapte al micilor negustori. Felinarul, ferecat în mijlocul unei coroane verzi, lăsa să răzbată puţină lumină care se prelungea pînă la zid. Inscripţia era ştearsă iar uşile încuiate.

Cu toate acestea călătorii se opriră în faţa hanului şi Jan bătu în poartă. Aşteptară, în timp ce liniştea se întorcea la locul ei.

— Cred că nu-i mai mult de opt, zise Jan.

— E tîrziu, răspunse Josefina, şi atunci îi cuprinse frica şi începură să bată, pînă cînd înăuntrul casei parcă se mişcă ceva.

— Hei, hangiule !

— Ei, răspunse un glas dinăuntru ! Ce este ?

— Vrem să dormim la dumneavoastră.

Hangiul veni înaintea lor, ridicînd deasupra capului un felinar anemic.

— Ah, spuse, tu eşti, Marhoule ?

Jan deshămă cîinii şi trase căruţul în curte.

— In acest han, zise el intrînd în birt, vom dormi ca acasă. Josefina pregătea paturile.

— Aveţi plăpumile voastre şi nu aveţi nevoie de nimic decît de saltele, şi, poate nu-i prea mult dacă vă cer pentru dormit şaizeci de creiţari. Unde ducem cîinii, Marhoule ?

— Afară e ger, răspunse Jan, oare n-ar putea rămîne în încăpere, domnule ?

— Aici sînteţi singuri. Fie, prin urmare pot să rămînă, încuviinţă el.

Josefina înfăţă patul de cerşetor şi se culcară. Dimineaţa neştiind încotro să se îndrepte, Jan, îl căută pe Rudda.

— Ne-am întors, spuse, şi sîntem- la hanul „Na spitale“. Prima noapte am dormit bine, dar nu putem rămîne mult timp în locul acela.

Nasul sifonarului se mişcă şi dirija capul. Spuse:

— La ce te-ai gîndit, Jane, cînd ai părăsit Nadelhoty ? Mi-am dorit să te întorci, dar nicidecum astfel. Cîţi bani ai ? întrebă după n clipă şi Jan răspunse :

— Trei galbeni.

— Ei, economiseşte aceşti bani, ai grijă de ei şi ţine-i strîns. Spunînd aceasta sifonarul ieşi din vizuina sa.

S-a întors cu trei galbeni şi cu o foame de cinci ani. Nu are nici de lucru, nici adăpost unde să doarmă, iar eu sînt prea sărac ca să pot face ceva

pentru el. Sîntem săraci, gîndi, iar mînia sa nu depăşi acest cuvînt.

Mergînd prin oraş, Rudda întrebă de locuinţe libere ; şi la amiază, păşind în ulicioara numită „Glodul“ găsi o încăpere care i se păru potrivită. Băgă mina adînc în buzunarul pantalonilor care-i fîlfîiau, plăti chiria pe un trimestru şi o închirie pentru Marhoul. Cele două monede economisite în atîţia ani, averea si- fonarului, păstrată pentru zile negre de boală şi foamete, se duseră, şi, desigur, nu i-a dat din tot sufletul.

— Eşti incorigibil, îi spuse lui Jan, şi zău nu rentează să fii încăpăţînat în prostie. Spune-mi, Jane, ce o să faci dacă înţr-o săptă- mînă nu vei găsi de lucru ?

— Voi găsi, răspunse Marhoul, voi găsi şi-mi voi plăti datoria. Insă în faţa Josefinei, Rudda nu făcu prea mult tărăboi.

— Lăsaţi hanul ăsta, zise, grăbiţi-vă, căci vă aşteaptă o locuinţă de o sută de ori mai primitoare decît hardughia din Nadelhoty.

Josefina îşi strînse plăpumile într-o boccea şi le încărcară. Erau gata. Bosko se încordă şi căruţul scîrţîi. Drumul nu mai trecea printre

arbori, ci era un urcuş plin de poticneli spre deluşorul oraşului pînă la creştetul lui de unde o lua la vale pînă în străduţa numită „Glodul“, la casa cu patru ferestre.

— Sînteţi acasă, le spuse sifonam,1 şi Mar- houlii intrară.

Prisma vidului răsună ca suspinul unui schilod.

— Sîntem acasă, repetă Jan ! Aici va sta masa, patul şi dulapul; locuinţa aceasta este mai bună decît toate celelalte.

— Nici pe departe nu-i aşa, spuse Rudda ca să poţi fi mulţumit. Ai locuit în casă proprie şi probabil vrei să te întorci !

— Ne vom întoarce, repetă Jan, neştiind ce spune.

Josefina desfăcu boccelele şi zise :

— Cînd ne-am mutat la Nadelhoty, ne-ai dat o căţea, ei, n-ai vrea s-o iei înapoi ? Nu ştiu ce-o să facem cu doi cîini.

— O iau, răspunse Rudda, dar Jan înspăi- mîntat că o va da pe Bosko, spuse :

— Pentru Dumnezeu, doar nu sîntem atît de săraci ca să scăpăm şi de cîini, în oraş se poate cîştiga şi desigur că vom supravieţui cu toţii.

Şi cîinii au rămas.

La ora patru Marhoulii aprinseră lampa şi puseră cina pe o masă împrumutată ; între timp speranţele scăzuseră. A doua zi Jan îl căută pe Rudda, pentru a-1 ajuta să afle de lucru pe la brutari. Această acţiune a fost nesăbuită de la început şi a rămas şi mai nesăbuită pentru că amîndoi bărbaţii în afară de circiuma lui Koterak, nu s-au mai abătut de- cît pe la brutarul Pânek.

Sifonarul zdrenţuit făcuse în faţa cîrciumii o figură jalnică ; dar cînd au intrat în circiumă şi mintea, nici

acum cuminţită a lui Jan îşi ridică stăvilarele rîsului, Rudda şi-a uitat dojana.

— Uite, zise Jan ridicînd sticla, aşa cum argintul este încărcat la topitorie şi aurul în cuptor, tot aşa îl vom lua pe Koterâk în gurile noastre şi vom hotărî soarta lui. Nu te temi ? Faptele tale rele miros a Vechiul Testament.

Ah, bătrînul cămătar, bărbos şi zbîrlit, cine îl va ocroti şi cine nu-1 va osîndi ?

Faţa îngustă a evreului, pe care se ridica nasul ce semăna cu un cosor, stătea aplecat deasupra casei de bani. Nu spune nimic, la fel ca şi luna. Apoi rachiul se transformă în noapte şi secera lunii alunecă alături de această noapte ca să-i secere pe beţivi. Aţi venit asemenea viscolului să risipiţi întunericul acestui ţinut, dar însufleţirea voastră va fi înghiţită de noapte. Koterâk nu zimbeşte, nici nu se mînie. Beţi, pivniţele lui sînt adinei, şi adîncă este casa lui de bani.

— Destul, spuse Rudda. N-am ieşit să-ţi căutăm de lucru?! Vrei să rămîi aici pînă seara ?

Brutarul răspunse.

— Vreau să merg, dar nu pot, pentru că eşti mai vesel decît te ştiu de obicei ; s-alu- necăm, înălţîndu-ne ca două fire de praf în- tr-un pahar plin.

Evreul aprinse lumina, umbrele lor mari proiectate pe pămînt se alungiră şi se frînseră atingînd zidul.

— Bine. De-acum se înserează, Koterâk, dă-ne la amîndoi puţin vin şi notează tot. Plecăm.

Strada din Benesov o lua cu doi paşi înaintea celor doi beţi, cînd treceau pe sub felinare se scutura asupră-le o ploicică de strălucire, iar caldarîmul cocoşat le punea piedică.

Hei ! Hei ! trîmbiţează şi strigă la început de noapte un nebun falnic, stăpînul beţiei iar glasul lui este împrăştiat în toată ţara şi este auzit pretutindeni. Hei, soseşte noaptea cu veselia,

uitarea şi cheful !

— Să ne întoarcem, zise Jan auzind glasurile sale.

Sifonarul încuviinţă, dar drumul drept îi silea să păşească drept, şi cei doi bărbaţi nu-şi putură schimba nici măcar direcţia. La capătul uliţei lui Koterâk era brutăria lui Pânek : se opriră în faţa ei ; şi cînd brutarul nu le ieşi în întîmpinare, intrară, trăgînd cu zgomot uşa.

— Meştere, strigă Jan la burduhanul în papuci care se întorsese de la covata sa ; vino în întâmpinarea noastră şi nu fi inimă de piatră, gura ta este cumpătată, însă noi am băut vin. Ho, ho, brutarule ! De ce te superi, şi eu am avut tichia plină de făină şi spatele alb.

— Plecaţi, plecaţi din brutărie ! replică Pânek. Luaţi-o din loc cu beţia voastră.

— Cum ? întrebă Rudda apropiindu-se de el. Dacă o întind, tu vei fi cel ce va fi purtat pe sus. La toţi dracii ! Trufia ta este atît de mare încît nu poţi răspunde ? N-am uitat încă zilele acelea cînd jucai cărţi cu banii lui Mar- houl.

— Jocul, spuse Marhoul, este distrugător, dar nu am venit nici să spunem batjocură, nici blestem, am vrut să te rog, meştere, dacă nu ai de lucru pentru mine în brutărie.

— Tot ceea ce am auzit, spuse meşterul brutar nu a fost rugăminte.

— Desigur, zise Rudda, ai înţeles bine.

Şi în acea clipă mînia ambilor bărbaţi scăzu şi păşiră repede spre învoială.

— De ce bateţi la uşile brutăriilor cînd sîn- teţi beţi ? De ce nu staţi acasă ? Dacă nu v-aş cunoaşte, ce aş putea face altceva decît să vă poftesc afară ?

— Ei, oare nu ai fost niciodată beat ? Nu ţi s-a întîmplat să zaci duminica încă de la nouă pe masa lui Koterâk doborît şi rîgîind ?

— Pah, să lăsăm aceste flecăreli, spuse Pâ- nek, dacă tu, Jane, vrei intr-adevăr să lucrezi cu mine, îi

dau drumul muncitorului meu. Da sau nu ?

— Doar. te-am rugat, răspunse Jan Marhoul.

Omul bogat face nedreptăţi şi se îndărătniceşte, cel sărac suportă strîmbătatea tacînd, dar Rudda nu este un sărac prea supus, iar pe Marhoul vinul l-a dezlănţuit cam mult ; cu toate acestea dacă i-ar fi răspuns lui Pânek altfel decît i-a răspuns, Jan Marhoul ar fi rămas fără lucru. In chestiunea aceasta beţia i-a fost de folos lui Jan. Una din cele două calfe ale lui Pânek va fi concediat şi Jan va fi acela care îl lasă fără de lucru. Focul nu

se stinge cu foc, nici strîmbătatea prin strîmbătate, iar Jan Marhoul, devenind cu acest preţ ajutor de brutar, nu s-a bucurat prea mult.

CARTEA A PATRA

ULIŢA „GLODUL“ este plină de hîrtoape şi duce de la o casă la alta ; La un capăt al ei zace o grămadă de moloz, iar la celălalt capăt o saca cu un butoi spart. Uliţa îngustă, adîncă, strîmbă şi plină de hîrtoape, unde căruţa se împotmoleşte pînă la osie, nu ar părea înspăi- mîntătoare dacă ar duce pînă la spînzurătoa- rea îmbogăţiţilor, însă oroarea asta de stradă este îngrădită de slava orăşenească. Colegiul fraţilor călugări şi casa impunătoare a negustorului de cai se înalţă la ambele poale ale acestei ulicioare plină de boală şi teamă ca mîna lui Dumnezeu ridicată pentru binecuvîn- tare şi mîna poliţistului pentru impunerea ’ ordinei. înăuntrul acestei porţiuni de oraş, ici şi colo, se ridică prin glasul cîte unuia mîhni- rea, şi visul gălăgios îşi ia zborul, doar atunci cînd sărmanii îşi povestesc despre Judecata de Apoi ; altminteri scîndurile gardurilor urlă de pamflete şi afişe libidinoase. Dacă nu puteţi evita „Glodul“, acoperiţi-vă feţele, voi fete de la oraş !

Cîteodată primarul trebuie să sară peste celebra saca şi peste gropile groaznicei uliţe ; atunci merge de-a lungul streaşinilor ferecat de umanitarism. Păcat că mijloacele* primarului sînt sărace ! Dar lui Jan Josef îi plăcură marginile nevoiaşe ale

Benesovului ; după trei luni zbiera toate hidoşeniile orăşeneşti şi era primit în haita uliţei. Vara trecu repede în larmă şi Jan Josef primi de la tatăl său cartea de gramatică a limbii latine. Trebuia să se supună examenului de admitere în clasa întîi gimnazială.

— Este primit, spuse Jan, arătînd Josefinei lista profesorului.

— învăţătura, zise Josefina, nu-i este dată oricui la îndemînă, dar sînt bucuroasă că vei munci Jan Josef căci acum nu ai venit acasă numai să mănînci şi să dormi.

In cărţile de exerciţii latineşti ale clasei întîi sînt cuvintele de bază şi pe ele se vor sprijini cei opt ani de învăţătură.

— *Amo, amas, amare !* spuse Jan Josef, iar profesorul păros, care de veacuri ţopăie printre bănci, deşi nu ştie nimic despre problemele iubirii, laudă acest verb.

— Sînt profesor de limbă cehă, zice părosul cînd, după ce s-a sunat, se schimbă şi fră- mîntînd altă gramatică, glăsuieşte :

— „Ah. Este o expresie naturală a unei emoţii mari a gîndirii, în special a durerii, bucuriei, mirării, regretului. Ah, nenorocire ! Cu cazurile : cu nominativul : Ah, eu sărman om. Cu genitivul : Ah, durerii mele. Ah, a mea tristeţe. Cu dativul : Ah, ziua mea o dăruiesc ţării mele. Cu vocativul : Ah, fiica mea ! Ah, aceşti trandafiri !“

Jan Josef se înfioră văzînd pîlpîind focul sfîntului' duh pe limba profesorului. Ieri încă s-ar fi ruşinat, dar acum, întorcîndu-se de la şcoală pe strada sa, va scrie pe zidul grădinii cit mai frumos : Ah, aceşti trandafiri ! In prima clasă la Benesov predau şapte profesori, iar unul dintre ei, care preda geografia, era cel mai cîinos. îşi purta coada în bot acest turbat şi nemulţumit spiriduş, de-ţi venea să-i dai un pumn după ceafă. îl vezi pe acest porc ţepos, mergînd pe

picioarele strîmbe, cum musteşte în osînza sa ? Profesor Brunculik, nici cal nici măgar, ci un mâţişor, căruia, din nenorocire, i-a fost acordată puterea ca să te plesnească şi să urle la tine din beregata lui spurcată. Acesta este el ; şi iată că soseşte prietenul lui, depravatul profesor de religie Kovâr, curva ducelui. Dau în tine ca nişte călăi, aceşti porci grohăitori ; fereşte-te, Jane Josef ! Doamna Marhoul cunoştea porcăriile pe care preotul le făcea cu grădinăriţa şi-l cunoaşte şi pe peştele Brunculik.

— Mă tem să-l dau pe Jan Josef pradă lor, zise. Şi Jan răspunse :

— Ce i se poate întîmpla în colegiul fraţilor profesori ? Desigur, nimic rău.

Jan Josef rămase deci la gimnaziu. Trecu prima clasă, iar în a doua, media lui fu suficientă, şi în a treia culese doi de unu. Jan Josef nu era prost, însă în timpul lecţiilor era cu gîndul aiurea. Visa. Soarele strălucea şi atunci privind curtea plină de luţnină a şcolii.

se gindea ore întregi la ţinuturile polare. Alteori se gindea la primăvara îndepărtată, la rîurile din cărţi, la bogăţie şi la inelul fermecat. Se temea de numele său, căci, de cîte ori îl pronunţa vreun profesor, asupra lui se abătea un puhoi de ruşine. Putea să ştie tot şi nu ştia nimic. Această dublă conştiinţă făcu din el un derbedeu şi un fricos.

Marhoul este codaşul clasei. Se gindea la asta tot timpul şi mamei sale nu-i spunea adevărul. Pomul cunoaşterii îl altoia cu revoltă şi astfel prostănacul notat pe drept cu unu şi visătorul anatemizat pe drept erau unul şi acelaşi. în clasa a patra gimnazială visarea lui Jan Josef a căpătat forme palpabile şi băiatul îşi depăşi ruşinea. Cărţile pe care le înţelegea doar pe jumătate îl purtau precum corbii sicriul Albei-ca-Zăpada. Jan Josef, privind în toate direcţiile, zbura în vîntul de primăvară. Undeva departe se afla Benesovul cu colegiul şi cu

răbdătorul Floriân care, de veacuri, varsă în băltoaca oraşului apă din ciubărul său. Erau necesare multe întîmplări, tot felul de erori, lipsite de sens şi intrigi cu fetele, ca să-şi dea seama de două stări care se între- tăiau în el precum braţele crucii. Visarea care se ridică din centrul pămîntului spre zenit şi făgaşul drept al zilei obişnuite. Capul său rămăsese puţin înălţat şi profesorilor le dădu încă destul de lucru ca să i-1 plece pînă jos. Stătea încurcat la tablă, neştiind nimic despre o oarecare proeminenţă a graniţei imperiale, care, în afara capetelor de dovleac ale vameşilor, nu există nicăieri.

Brunculik îşi urla blestemele ; la urmă se repezea cu pumnul transpirat şi împuţit. Timpul se rupsese în două, iar în mijlocul acestui gol stătea Jan Josef. Pe faţa clasei apărea ca o cicatrice un fel de grimasă iar tînărul lovit îi răspundea cu o umilinţă crîn- cenă.

Sub aceste lovituri deveni tăcut, dar şi o lichea şireată şi a fost nevoie de multă muncă şi fapte ca să se scuture de relele colegiului.

Jan îi ierta mult prea uşor fiului neajunsurile sale, însă se îngrozi văzînd pustiindu-se purtarea morală a gimnazistului.

— Mergi, îi spuse, treaptă după treaptă ca şi clopotul care coboară din turnul mînăstirii. Ce dracu le faci profesorilor ? Sînt sigur că eşti un simplu prostănac, cu toate acestea, calificativul primit este tot ce voi suporta fără să te bat!

Jan Josef asculta cu o absenţă posomorită.

Băteţi-mă toţi cei ce stăpîniţi prin forţa pumnului !

Alături de virtutea onctuasă de miel a pre- mianţilor din şcoală, înfloreşte spiritul golănesc oarecum ţepos, ba mai mult, care în faţa clasei trece drept bravură. Dacă războinicul gimnaziştilor pierde într-o încăierare la circiumă un ochi şi dacă s-ar făli cu orice fel de porcărie sexuală, dacă ar fi osîndit pentru trişat la cărţi şi păcate de moarte, ar păşi pe culmea gloriei ; orice fapt contra moralităţii profesorilor valorează drept luptă dreaptă. Jan Josef strălucea în această purpură îndoielnică din motive oarecum neîntemeiate, cu toate acestea faima lui îl obligă, ici şi colo, la cîte o faptă. Persecuta cîte o feţişoară mărginită şi cu nasul în vînt şi, fără să cunoască alte îndatoriri, îi ducea flori şi iarăşi flori, pînă a plictisit-o cu povara minţii sale uşuratice.

Intra în birt şi-şi lingea ţapul său de bere, în timp ce beţivii beau altundeva ; şi totuşi oraşul arăta cu un deget înspăimîntat tocmai spre acea speluncă. Slava lui Herostra- tos era amară şi Jan Josef îşi purta cu multă greutate măreţia sa.

Bătrînul Marhoul, străbătînd întreg oraşul, în drumul său spre brutărie, putea să audă ce se vorbea despre fiul său, dar nu asculta. Odată, cînd oaspeţii lui Koterâk erau apucaţi de spiritul de înfrăţire al beţivilor şi vorbeau despre copiii lor, îl lăudară şi pe Jan Josef printre ceilalţi.

— Fie cum o fi, nu se teme, cum te-ai temut tu.

— Ii seamănă mai mult maică-si, decît mie, răspunse brutarul, primind neadevărul drept banc bun. Această admiraţie nu se ridicase ca un viscol, fireşte, dar totuşi, însemna destul ca să-l strice pe Jan Josef de tot. Il numeau leu, dar îl preţuiau mai puţin decît pe căţeaua Bosko.

Intre timp brutarul Jan îmbătrîni sub cerul schimbător al mizeriei sale. Cheltuielile pentru fiu creşteau cu fiecare zi, şi brutarul, veşnic înflăcărat, chiar şi atunci cînd îi lipsea vinul şi rachiul, găsea în această hăituială o mare plăcere. Mizeria creştea asemenea iernii ce păşeşte spre decembrie. Ultimele contururi ale speranţei se destrămară iar în mijlocul umbrelor rămăsese singură doar Josefina. Mintea tatălui era deschisă ca poarta care încalecă pragurile raiului sau iadului şi Jan Josef se asemăna cocoşului care-şi înălţa glasul deasupra acestui lăcaş găunos. Drumul gol şi pustiu al atîtor ani se legăna în sus şi în jos ca un leagăn. Jan putea fi alb sau negru, bogat şi sărac, căci duhul simplităţii sălbatice şi furioase ştergea toate deosebirile.

Noaptea era încă plină de întunecimi, iar zorii de zi abia atinseră marginea lunii. Jan lăsă lopata şi ieşi în faţa brutăriei ; crucea de pe turnul bisericii se ivea din lacul de ceaţă, asemănîndu-se cu catargul unei corăbii care soseşte în port. Benesovul era tăcut şi

sforăia în plăpumile mucegăite, în timp ce pîrîul iute al zilei se dezlănţuise. Imaginea unei mulţimi măreţe alerga deasupra grădinilor.

— Sînt aici, sînt aici, repeta Jan, gata să ridice steagul înfrîngerii sale.

Dar ciudata armată zboară departe, mai departe, lăsîndu-1 pe Jan deschis ca muntele Blanik atunci cînd au ieşit din el cavalerii.

Se întoarse în atelier, lucrul luă sfîrşit odată cu noaptea şi acum trebuia să aleagă pîinea. Cînd fu gata, bătu ora şase şi brutarul Pânek tocmai se scula. Intre cei doi bărbaţi de mult nu mai era prietenie. Pânek se îmbogăţise oarecum şi nu-i mai venea să se însoţească cu muncitorul care cîndva fusese tovarăşul său.

— Eşti gata ? întrebă el, trăgînd după sine nişte papuci care ieşeau în afară ca pintenii călăreţului.

— Da, răspunse Jan şi numără pîinea din două în două pînă la şaizeci.

Terminînd numărătoarea, stătu cîteva clipe şi zise :

— Aerisirile cuptorului sînt în stare proastă.

— Nicidecum, spuse maistrul. Sînt sigur că le-aţi închis şi astupat. Cuptorul acesta e bun, dar cel care-1 încălzeşte ar trebui să-şi cunoască meseria. Apoi luă băţul ars la un capăt şi frecă gresia cu care era căptuşită partea de sus a cuptorului* pînă cînd băţul scînteie.

— Este din nou prea încălzit, spuse el coborînd de pe prichiciul din faţa cuptorului. Mi se pare, Jane, că nu prea faci economie la lemne.

Muncitorul tăcu. Putea să spună că în această privinţă, se pricepe, pentru că el singur, construise un cuptor ce funcţionează în Nadelhoty perfect. Avea pereţii mai rezistenţi şi boltă mai groasă, ca să nu se răcească uşor ; dar Pânek considera această calitate drept greşeală.

— Ei, Marhoule, zise, nu vreau să sfîrşesc acolo, unde eşti tu acum; eu înţeleg altfel gospodărirea şi munca. Vreau să-i las fiului prăvălia pentru că nu am posibilităţi atît de grozave ca să aştept cincisprezece ani pînă va termina de studiat, ca Jan Josef al tău.

— Oare sînt mai bogat decît dumneata ? întrebă Jan.

— Poate, dar desigur ai destul ca să poţi depune cu dobîndă mare şi pentru mulţi ani pînă cînd fiul tău va deveni preot.

—întîmplă-se orice, dar ar fi mult mai rău dacă acum fiul meu ar da ajutor la cuptorul acesta.

Pânek îl privi cu o vrăjmăşie aprinsă pe muncitorul care, evident, nu avea nici un fel de înţelegere pentru sistemul său.

— Jan, spuse lăsîndu-şi ironia să cadă în vîrful papucilor săi ascuţiţi, ar trebui să-l ocă- răşti pe băiat ; ieri profesorul Brunculik po-
. vestea la hotelul „Post“ că răspunde obraznic, iar în ceea ce priveşte învăţătura, se spune că este unul din cei mai proşti. De ce nu-1 dai să înveţe brutăria, Marhoule ? Meseria asta nu-ţi pare destul de bună ?

Jan, băgînd în traistă plata sa în natură, răspunse ca şi cum i-ar fi tăiat lui Jan Josef pîinea :

— Dau tot ce pot, şi Jan Josef îmi restituie tot, încă de pe acum. Mai mult nu poate nici el şi nici eu, căci în jurul nostru lumea e prea frumoasă şi prea nemiloasă.

— Ia te uită, rosti meşterul Pânek, lovin- du-se cu palma peste burtă, te lepezi de brutărie fiind treaz, sau eşti deja beat ?

— Nici una, nici alta, dar dacă vrei să spui ceva, te ascult.

— Nimic altceva, răspunse Pânek, decît că munca în brutărie nu-i de iobag. Eşti liber şi poţi oricînd pleca.

Jan nu mai scoase nici o vorbă. Rînduiala din

brutărie i se păru dintr-o dată groaznică iar brutăria se asemăna iadului. Maşina de frămîntat cu două lopeţi, răşchirată în mijlocul odăii, cu roată între picioare, care în-
seamnă cap şi cu o osie în spate, şi covata din fier forjat pe picioruşele de porc, i se împotriveau lui Jan, iar în spatele lor îşi, făcea loc suportul cu scînduri pentru dospitul aluatului cu şase nivele, cu două rotile mari pe părţi şi două rotile mai mici în planul osiei longitudinale.

„Inovaţiile şi aceste maşini sînt duşmănoase meseriei mele“, gîndi Marhoul, şi şchiopătînd cu bastonul spre casă adăugă : „Să cadă trăsnetul pe gospodăria lui Pânek şi în sistemul Wtrner — Pfeiderer eingetragene W Schutz- marke !. Dacă aş putea m-aş lăsa păgubaş“.

Numai pe Jan Josef nu-i trecu prin cap să se supere.

Lumina clară strălucea pe frontoanele caselor ce priveau spre răsărit iar în ferestre se scufundau imaginile soarelui. Prin Benesov treceau companii numeroase de militari şi bunicuţe bătrîne cu bidoane cu lapte.

Acasă Jan povesti Josefinei discuţia avută cu Pânek.

— Da, răspunse ea, e ceva adevăr în sfaturile lui şi ar fi timpul ca să le ascultăm.

— Cum ? izbucni el mult mai iute decît în mod obişnuit. Oare intr-adevăr numai eu singur nu consider învăţătura lui Jan Josef zadarnică ?

— Tu singur, răspunse Josefina accentuînd, apoi întorcîndu-se spre plită, luă gustarea lui Jan ca să o pună pe masă.

In clipa aceea se întoarse Jan Josef, care hrănea cîinii.

— Se vorbeşte despre tine, spuse Jan aţin- tindu-1 cu o privire lungă şi tristă, că niciodată nu studiezi şi

că eşti obraznic la şcoală. Ce-i cu asta ?

Jan Josef răspunse :

— Nu înţeleg matematica, nici latina şi aş fi bucuros dacă n-ar mai trebui să merg la gimnaziu. Termin anul acesta clasa a patra şi poate aş găsi vreun loc undeva.

Jan Josef, o siluetă micuţă, slabă şi aproape jalnică, renunţa la principiile sale.

— Cum ? spuse bătrînul brutar uitîndu-se la el cu un zîmbet fix, ai vrea să fii un con- ţopist sau ceva şi mai rău ? Ai vrea să te speteşti muncind ca mine şi ca Josefina ?

— Da, răspunse Jan Josef, iar cînd mă gîn- desc la colegiu, socotesc că am dreptate. Dacă l-ai cunoaşte, tată !

— Il cunosc, spuse Jan ridicîndu-se de indignare. Il cunosc. Dacă profesorii sînt grijulii spre folosul tău, tu eşti un prost şi un leneş ! Spunînd acestea, nu mai putu rămîne în cameră şi ieşi.

Atunci vorbi Josefina cu fiul şi amîndoi căzură de acord.

— Este mult mai bine să lăsăm acest chin, o să vorbesc eu însumi cu Jan.

După o clipă l-a găsit şi mai mînios. Mustăţile i se zbîrleau pe faţa ciudat de palidă şi rafale de înfrigurare îl scuturau din cap pînă în picioare.

Nu se ştie dacă auzea, căci nu dădea nici un răspuns. Josefina se uită la el o clipă cu bănuiala că şi-a şi pierdut minţile, dar imediat îi pricepu gravitatea neobişnuită.

In acea clipă pe lîngă tufărişul neîngrijit al gardului care trebuia să împodobească căsuţa, trecură doi bărbaţi, Deyl şi Rudda.

— Bună dimineaţa, spuse cantonierul pe care anii încă nu-1 schilodiseră.

— Mergem să tratăm excursia la „Hlinanka“ căci mîine e iarăşi duminică.

— De data aceasta, rosti Jan, duminica soseşte tîrziu, sînt bolnav. Şi trecînd cu vederea toate glumele începu să vorbească despre Jan Josef.

— Toate astea, zise sifonarul, nu merită mînie. De ce vrei cu atîta încăpăţînare ca fiul tău să fie ţinta tuturor batjocoririlor din colegiu ? Dacă ştie ceva, nu se va pierde.

— La fel ca şi tine, spuse Deyl.

— Cazul meu nu e greu, răspunse Rudda, uitînd toate durerile sale, iar la serviciul din templu eu îmi sînt stăpîn.

Jan se întristă.

— Aş putea să-ţi spun ce eşti, dragul meu, rosti el ridicîndu-şi ochii congestionaţi.

Deyl al cărui suflet zăcea în întregime pe drumuri, se gîndi din nou la „Hlinanka“, dar Jan le spuse :

— Niciodată nu a existat un nebun atît de nenorocit aşa cum eşti tu. Niciodată nu a fost vreun progresist atît de ocărît printre progresişti şi rabini precum ai fost tu. Jobenul tău e de rîsul lumii şi bătrîna ta faţă e de rîsul lumii şi ea. Cînd vorbeşti urlă de veselie, drept răspuns se strîmbă la tristeţea ta şi un picior în spate este plata ta. M-ai ajutat la nevoie şi nu ţi-am dat nimic înapoi. Poate acum să mă plătesc spunînd adevărul.

Sifonarul ascundea în sine darul nesocotinţei, care reuşea să perceapă dincolo de cuvinte. Stînd lîngă butoiul său, se gîndea cu îndărătnicie la legăturile începutului şi sfîrşitului, desenînd cu degetul un opt culcat, care înseamnă infinit. Această predispoziţie tăinuită îl făcu pe gînditor ruda lui Jan. Dar din marea care se numeşte îngrozitor nimic, se ivea insula existenţei progresiste a sifonarului. Acum la picioarele lui Jan se deschidea o groapă, desigur nu adîncă, dar în stare să înghită bruma demnităţii sale. Insă ce va fi fără ea ? Îşi va mai găsi stînca sa ? Stătea printre ceilalţi în soarele de dimineaţă, atins de vechiul adevăr. Silueta lui lungă de bufon se

prăbuşi, nemaifiind susţinută de furie.

— Du-te de te culcă, şuieră el cu glas răguşit neavînd, în turbarea sa, suflu ; du-te de te culcă, nebunule aiurit în toate simţurile. Mă doare-n cot de datoriile tale şi de prietenia ta.

Şi ridică mîna ca şi cum ar fi făcut apel la lumea largă. Cantonierul, tăcut, înfipse lopata în nisip şi nu mai rosti nici un cuvînt. Liniştea trecu în arcul clipei întocmai ca o stea. Cînd se scurse, Jan întrebă :

— Ce să fac ?

— Nu ştiu, rosti Deyl, sînt prea bătrîn ca să vă pot demonstra tîmpeniile voastre ; despre ce e vorba ? Trebuie să fie sifonarul demn ? Hm, toate paiaţele l-ar alunga din piaţă cu o batjocură şi mai cruntă. Rudda este un evreu progresist şi slujeşte în sinagogă neţinînd sîm- betele, dar este plătit pentru păcatul său. Şi de ce tu nu ai putea coace pîini de o greutate precisă, iar eu de ce nu aş putea să cîştig făcînd-o pe ţîrcovnicul ?

Cînd termină de vorbit fu din nou linişte şi în fulgerele uimirii, bătrînul Jan nu vedea nici oraşul şi nici pe prietenii săi. Era singur, mîna lui dreaptă se ridică în gol şi din nou coborî.

Rudda a plecat, ca să nu se mai întoarcă, iar Jan Josef, singura mea certitudine, a jocului meu, se pierde.

Furia dezgoli strîmbătura sfrijită, care se umple cu vedenii şi cu toate furtunile, cîte sînt pe povîrnişurile munţilor. Ha ! mica îndoială de acum îl va smulge şi-l va sfîşia pe marele nebun, dacă în broască nu va fi vîrîtă cheia.

Această zi e mare şi nu va dispare, căci în această zi începe moartea lui Jan.

Ei, povestire jalnică, ia-o înainte cU pas repede.

CARTEA A CINCEA

EVOLUŢIA LUCRURILOR se întunecă iar pereţii albiţi se acoperiră de culoarea bătrî- neţii. O seară oarecare, nepotrivit de frumoasă ; s-a stins încet şi norii de foc de la apus stăteau în planul orizontului ca un lanţ muntos. Oraşul se culcă în praf, se scutură puţin şi se şterge de trotuarul îngust, se drăgosteşte fără urmări ; va bea, va chefui şi se va veseli. Sifonarul închise prăvălioara sa, cantonierul şade pe prag şi două gînduri compătimitoare cad ca doi porumbei în coroana casei lui Marhoul.

— Dormi ? rosti soţia către Jan şi acesta neîntorcînd capul, răspunse :

— Cum aş putea să dorm ?

Şi din nou liniştea din jurul patului se aşează în straturi, pînă cînd, în calmul întunericului, răsună afară scheunatul cîinelui. Noaptea păşeşte cu amuţirea morţii. Odată, ca un potop ce se revarsă, va invada Tâborul[1], acest loc va fi arat asemenea unui pămînt desţelenit, iar săracii vor ajunge la preţ. Dar încă de departe tună slava adunării poporului iar tu eşti pierdut. O Ierusalime ! E încă noapte şi după ea nu va răsări ziua mulţimilor.

Intunericurile crăpate la mijloc se clătinară şi undeva a cîntat de douăsprezece, poate bufniţa. Luna creştea, şuvoiul apelor curgea în cîmpii, iar la capătul lunii se izbeau zgomotos două mări.

Cînd se făcu ora trei din fundul prăpastiei se ridică soarele şi se ivi o nouă zi.

— Ei, rosti Marhoul, mi se pare că sînt şi acum în Nadelhoty, daţi-mi tolba şi înhămaţi cîinii, că mă duc la şoseaua din Mrac să vînd pîine !

— Şoseaua din Mrac e de mult construită, iar în

---

1 Tâbor, azi oraş în Cehia, întemeiat în timpul războaielor husite (1420) de sărăcimea revoluţionară, oraş bazat pe principiul proprietăţii comune şi centrul mişcării revoluţionare husite în timpul lui Jan Zizka (1360—1424) (n’.t.)

Nadelhoty se îmbogăţeşte Frantisek Nemec, spuse Josefina.

— îmi amintesc, mi-a poruncit să duc pîine muncitorilor şi la două zile vindeam patruzeci de pîini. Dar tîrgul acela era tîrgul meu.

Josefina încuviinţă. Era mult prea devreme, dar Jan Josef se sculase şi căutîndu-şi cărţile se apucă să înveţe la geografie.

— Băiatule, rosti Jan întorcîndu-şi faţa spre el, ieri ai spus unele lucruri foarte adevărate, mai spune-le o dată !

Jan Josef se înroşi şi răspunse repede :

— Iartă-mă dacă am spus o prostie, am să învăţ cu mai multă sîrguinţă şi am să ajung pînă în clasa a opta.

— Desigur, rosti brutarul părăsind discuţia încă de la început. După o clipă plecă capul şi adormi.

— Rămîi aici, îi spuse mama lui Jan Josef, şi lăsînd paturile nefăcute şi vasele nespălate ; plecă după doctor.

Manualul băiatului se închise şi el stătu acolo, nepercepînd nimic decît zvonul anilor, care ţîşneau din cameră pe fereastra pe jumătate deschisă. Atunci bolnavul se mişcă şi palma aspră se întoarse spre fiu ca floarea spre soare. Lopata şi melesteul îi însemnaseră mîna cu greutatea lor, astfel că degetele se închiseră unul după altul şi palma semăna cu o scoică din care perlele fuseseră furate. Era o clipă aproape fericită, căci Jan Josef se apropiase de tată fără să mai fie nevoit să-i răspundă.

Intorcîndu-se, Josefina făcu curat în cameră şi aşteptară doctorul. Intră în cameră cu bastonul în mînă, puţin stîngaci cu toate că nu arăta a prevestitor de rele.

— Ridică-te, rosti, aplecîndu-se deasupra lui Marhoul. Jan răspunse cu un zîmbet şi încercă să-l asculte. Doctorul îşi lepădă mănuşile de aţă şi

punîndu-şi ochelarii examină cu o faţă atentă toate simptomele ca să se poată pronunţa. Acest om nu se va mai însănătoşi.

— Mintea mea, grăi Jan, parcă nu mă mai serveşte şi ieri m-am înspăimântat de nesocotinţa mea.

— Auzi voci ? Te umilesc îşi bat joc de dumneata ?

— Nu, domnule, îl aud numai pe cel ce vorbeşte cu mine, şi aceştia sînt prietenii cărora le răspund.

— Ei, poate te temi prea mult !

— Nu mă tem, nici nu mă chinui, dar mi se pare că de la o vreme lumea e bîntuită de nesiguranţă.

Doctorul simţi primejdia bolii care fără îndoială îi trezise interesul şi după o clipă, făcînd o mişcare ca şi cum ar cădea spuse :

— Ai ameţeală ?

Şi Jan, amintindu-şi cît de des trebuie să se prindă de uşa blestemată cînd se ridica de la cuptor, răspunse :

— De mult, domnule.

Doctorul îl îndemnă pe Marhoul să se scoale şi să stea nemişcat, cu ochii închişi, şi Jan, avînd încă încredere în picioarele sale, iu doborît de boală, iar genunchii lui se frînseră intr-un unghi groaznic.

— Ah, suspină doctorul, sînt gata cu consultul.

Ieşind din casă, se opri lingă o tulpină de merişor şi brăzdînd cu bastonul său pămîntul, îi spuse Josefinei :

— Doamnă, soţul dumitale este foarte bolnav. Este vorba de o inflamaţie acută a mădu- vei spinării care a cuprins-o în tot diametrul şi ajunge pînă la o înălţime considerabilă. Nu cred că nu se va mai însănătoşi, dar boala va dura mult şi nu va dispare fără să lase urme. In maladie vor apărea anumite greutăţi ; n-ar fi mai bine să-l încredinţaţi unui spital ?

— Nicidecum, răspunse Josefina cu cea mai mare

hotărîre, dacă nu e nevoie de operaţie îl voi îngriji singură pe bolnav.

Doctorul plecă luîndu-şi banii, iar Josefina se întoarse la patul bolnavului.

— Ei, Jane, rosti ea în timp ce-i aranja perna tot aşa cum i-o aranjase cîndva şi lui Durdil. Situaţia nu-i chiar aşa de rea.

— Desigur, răspunse, nici nu am dureri, o să mă scol şi o să mă duc din nou la lucru.

Intre timp lîngă cuptorul lui Pânek a apărut Tobiâs, un muncitor voinic, care cîndva lucrase cu Jan. Brutarul îl angajase a treia zi spunînd cu nesaţul pătimaş al stăpînului abia ridicat:

— La dracu, ce are de gînd Marhoul cu derbedeul lui ? Ce face ? Trebuie să aştept o lună pînă se va întoarce, ca să pot din nou să-l hrănesc pe liceanul lui ? Nu mă mai pot uita la Marhoul fără să nu-mi amintesc de trufia lui. Un muncitor ca Jan nu-i o raritate. Noaptea întreagă auzeam hohotele lui de rîs, iar dimineaţa, venind în brutărie, vedeam cuptoarele răcite şi pîinea crudă.

Aceste vorbe erau o expresie slabă a urii nimicitoare, pe care Jan, lovind coarnele maistrului cu umilinţă, o aţîţa pînă la turbare. Brutarul Pânek ar fi putut vorbi cu mult mai adevărat dacă ar fi spus :

— Lasă-1 pe Marhoul să flămînzească, n-are decît să adauge la mizeriile lui şi pieirea lui Jan Josef, iar înainte de a-şi da sfîrşitul să zacă cu trupul găurit pe pragul meu ca să-i dau drept binecuvîntare o felie de pîine.

Tobiâs, auzind vorbăria mojicilor şi îmbogăţiţilor, s-a stăpînit mult ca să-şi pună frîu limbii, iar meşterul îngîmfat şi mîndru de succesul său, ieşi din brutărie.

Aluatul amestecat în jocul focului, cuptoarele cu cărbuni care încă mai sfîrîie în spaţiile de jos, nu înseamnă totul. Munca, ce pentru tine era exaltare şi slavă, tu veşni- cule muncitor fără plată, este

pierdută.

— Mi se pare, rosti Josefina, că slăbiciunea ta va dura mai mult, de ce să te grăbeşti ? Odihneşte-te.

— Da, răspunse, simţind zvîcnituri şi tremur în picioarele moarte. Boala se grăbea. Cine nu cunoaşte dogoarea durerii, cine nu cunoaşte mînia ei ? Acel care suferă nu mai e om, ci o stîncă de vaiete, un trunchi de suferinţe, o grămadă de muşchi împînziţi de nervi care aduc cele mai îngrozitoare dureri.

Dacă toate firele şi sîrmele civilizaţiei s-ar stîrni de glasul armatei învinse, de chemarea înecaţilor Lusitaniei[1] şi de strigătul servitoarei care a înghiţit soluţie de acid sulfuric, această furtună de suferinţe ar mugi. Zeul, nebun de mult, a fugit din cerurile pustii, retortele fumegînde ale chinuiţilor sînt goale, a pierit înţelepciunea conducătorilor lumii şi domneşte mica absurditate. Din senin a căzut această avalanşă de suferinţe, precum morişca de vînt a unui copil luată de uragan, nici o grabă nu a fost destul de iute, nici o viteză atît de înnebunitoare.

Sabia de flăcări a durerilor a străpuns trupul lui Jan şi s-a ridicat în timp. Abia între două fulgere ale durerii Jan Marhoul a putut să strige, uitînd de tot, în afară de pat care era mai îngrozitor decît patul lui Procust.

— De m-aş duce. Blestemat fie acest sfîrşit, nedemn nici de un diavol !

Micimea sau la fel de nemărginita mărime a pricinilor tîmpe şi nebuneşti care alcătuieşte lanţul disperării, a pricinilor cu totul neomeneşti, care probabil de aceea a fost denumită providenţă divină, au umplut trupul bolnav de scîrnăvia lor. Aici zac două picioare care cîndva puteau umbla, rămîi cu

---

I Lusitania — vapor englez care în timpul primului război mondial (1915) a fost scufundat, fără avertisment de către un submarin german. Au pierit atunci cam 1200 de persoane (n.t.)

bine, tu, cea mai minunată meserie, tu, Nadelhoty cu moara ta, tu, drum din piaţă !

Primul, al doilea şi al treilea acces se asemănau. Flăcări care îşi fac loc şi se înghesuie în biata inimă. Soţia şi fiul stăteau lîngă patul lui Jan. Gîndul că această oră este ultima, îi azvîrlea în genunchi dar nu i-a aplecat. Josefina parcurgînd evenimentele ultimelor zile suspină un cuvînt care însemna lacrimi.

— Ah, privirea îndrăgostită trece pe lîngă noi, gura zîmbitoare este fără zîmbet, braţul este cuibul mişcărilor involuntare şi a agitaţiei imperceptibile. Unde eşti, repeta Josefina şi deodată ca şi cum în mijlocul celei mai adînci amărăciuni ar fi izbucnit o goarnă :

— Bani ! Pîine !

— Stai aici lîngă tatăl tău, rosti ea plecînd. Nu era nevoie să socotească prea mult, căci numărul nu era mare. Luă cinci galbeni şi se întoarse spre patul ce se transformase în altar. In pumnul care strîngea aceşti bani, era vistieria bolii, dusă pînă la capăt.

— Nu vom prinzi nici azi, nici mîine, mănîncă pîine.

Şi băiatul, atent la ceea ce Josefina nu văzuse, crezînd că vrea să cumpere vin, adusese o sticlă, de care făcuse rost încă de ieri.

— Am avut ceva bani, rosti evident ca o scuză.

Dar Josefina se făcu că nu observă această faptă, fie ea cum ar fi fost.

Se lăsa seara. Jan asculta liniştea care dormea între pereţi ca şi cum acolo nu ar fi răsunat niciodată rîsul şi glasul veseliei. Această linişte este o imagine a morţii. De- parte, deasupra oraşului se tînguie vîntul de miazănoapte şi nimic nu se mişcă ; doar fe-reastra deschisă ca o limbă de cîntar. In clipa aceea sifonarul Rudda stătea în faţa casei lui Jan, neştiind ce să facă. Să intre sau să se întoarcă ? Ceea ce

auzise era liniştirea vieţii. Şi întinse mîna de bufon cît se poate de tragic şi ea coborî. Nu avea curaj să intre în ghetele gălăgioase, nu ar fi scos nici un sunet din gît- lejul care altădată hîrîia şi nu îndrăznea să scape de reproşurile ce-şi făcea. Acest actor care-ţi rupea inima ascunzînd plînsetul în unghiul cotului merse acasă.

De la început era clar că Jan va muri, iar grijuliul doctor, urmărind schimbările sensibilităţii paraliziei, atrofierea muşchilor şi simp- tomele degenerării care se iviseră la sfîrşit, văzu clar tabloul sărmanei văduve şi putu să prevadă. Locul de deasupra sacrumului înroşit de cinci zile, se transformă într-o rană care se căsca şi decubitusul înainta. Intr-o săptă- mînă se înmulţiseră simptomele maladiei care sporea şi care-1 transforma pe Jan cel viu într-o grămadă informă ce trezea dezgust. Intestinele bolnavului se goleau involuntar, iar urina picura fără încetare.

— Rămăsese această ultimă umilinţă, rosti Jan, refuzînd mîncarea şi, pe neaşteptate, izbucni în plîns.

Muntele suferinţei este înalt, cine poate să-l urmărească pe muribund, în afară de Josefina ? Cine atinge rănile sale fără să se cutremure ? Jan Josef rămase fără lacrimi şi zace la poalele acestui munte şi nu putuse să facă nimic altceva decît să aducă vinul. Clipă a uitării, fă-1 să doarmă, coboară, lasă-te jos, să se rupă marea suferinţă în două părţi, intră, steluţă mică şi pîlpîitoare a liniştii ! O, aţi înnebuni, voi capete prea chinuite.

Zilele curg şi după ele urmează nopţi ; prima, a doua şi a treia. Ce se mai poate întîmpla altceva, decît să mori ? Ai fost totuşi muncitor, să-ţi fie dată această cinstire, dar unde este plata ta ? Jan Josef, nefericitul elev cu unu pe linie, acum a adormit. Dacă ai putea să te scoli, te-ai scula şi văzînd

învăţătura lui, i-ai băga-o cu atenţie sub cap ca în vise să se înţe- lepţească, căci ai crezut în basme. Ce i-ai spune Josefinei ?

Niciodată nu a ţîşnit un cuvînt mai puternic ca acum, dar tu îl reţii şi nu vorbeşti. Stă aici şi tu îi răspunzi pentru toţi anii cu un zîmbet înţelept.

în faţa uşii se află un snop de paie şi Jose- fina, de cîte ori iese, face din el măturici de brutărie. Cine cumpără plăteşte cîte cinci bani, căci e nevoie să mori sub îngrijire medicală şi sătul. De asemenea Jan Josef nu merge la şcoală, dar timp de cinci ore lucrează lingă legătura de paie.

Eşti minţit, Jane Marhoul !

Geniul morţii trîmbiţînd într-un instrument strîmb, se sperie de opera sa şi cununa transpiraţiei de gheaţă de pe tîmplele lui Jan se usucă. Galopul bolii se opri ca şi cum nu ar fi ţinut pasul cu femeia, bărbatul şi copilul, care alergau în cursă. Hei, steagul înfrîn- gerii, călcat în picioare şi care se zvîrcolea în praf, oare nu se mai ridică ?

— Cum, zise Jan Marhoul, încercînd să uite ameţelile sale, a fost numai o înşelare, tot ceea ce s-a întîmplat ieri, şi tot ceea ce s-a întîmplat din ziua discuţiei cu Rudda. Să nu mai fie supărat, să vie la mine mai înainte de a mă ridica să-l caut eu. Timp de opt zile m-am luptat cu slăbiciunea, dar amăgirea a căzut. Nu sînt atît de bolnav, cum vă închipuiţi voi şi doctorul vostru. O să mă scol din patul meu şi într-o duminică o să ieşim la „Hlinanka“, unde se cîntă. O, pămîntule, ora- şule, mă întorc dintr-un lung drum. Nadelhoty există şi acum ; casa noastră din piaţă nu a fost dărîmată şi nu a dispărut nici unul din punctele cardinale. Ei, de ce te mîhneşti, Jo- sefino ?

— Lucrurile stau aşa, răspunse ea, înecîn- du-se de eroism, nu vor trece nici zece zile şi te vei scula. Dar te aşteaptă destulă treabă, Jane, nu avem lemne tăiate şi toată curtea s-a pustiit de cînd eşti

bolnav. Odihneşte-te, afară va fi nevoie de tine.

Acum putu vorbi Jan cu Deyl. Sosi cu vechiul şorţ, pe care de mult îl decolorase soarele drumurilor şi praful.

— Ei, spuse înteţind nădejdea sa într-o lumină cit mai strălucitoare ; cit de mult o să dureze vacanţa asta, Jane ? Pánek este nerăbdător, iar noi cu cîntecul nostru, fără tine, n-o mai scoatem la capăt.

— Ah, şopti Jan ca şi cum în acea clipă l-ar fi pătruns o lumină îngrozitoare, tocmai crezusem în minciuna ta, dar nu mă mai întorc. Ascultă bine ce spun, Deyl. Mai înainte să treacă o săptămînă, voi muri.

— Ce, răspunse, ascunzînd sănătatea sa prin- tr-un neadevăr neruşinat. Ce să mai zic eu de şaptezeci de ani, scormonitor de drumuri, străbătut de boli pînă în măduva oaselor ?

— Să-i daţi cantonierului bastonul meu şi ochelarii, spuse Jan, făcîndu-şi testamentul; lui Rudda îi trimit nouă cărţi care mi-au mai rămas.

Deyl se ridică în toată mărimea sa şi mîinile se încrucişară deasupra darurilor pe care le strînse la piept. Crezînd în clarviziunea lui Jan nu putu spune decît : Rămas bun !

Acum la începutul serii răsări luna care se înălţa ; lună care era tabloul durerii ce creştea. Doctorul se înspăimînta văzînd coloana de mercur urcînd pînă la patruzeci de grade temperatură, căci acest punct este semnul fantomelor şi văzînd albind de acum linţoliul în jurul coapselor lui Jan, spuse :

— Bolnavul se grăbeşte spre limanul său.

— Mergînd, aud cum cîntă cocoşii prin gospodării, dar cine păşeşte în faţa mea ? Fran- tisek Durdil.

Temperatura lui Jan era ultima bătălie. Focarul de infecţie din măduvă se înmuie schim- bîndu-i culoarea, iar valurile de sînge otrăvit dezlănţuiră în el ultimele forţe.

Josefina stînd între fereastră şi patul bolnavului primi ultimul salut. Aceste cuvinte, cu toate că nu au căzut cu zgomot, erau îngrozitoare şi totuşi au fost învinse de o nouă grozăvie. Faţa lui Jan devenise liniştită ; în roşeaţa temperaturii ochii îi străluceau şi gura de-acum tăcută zîmbea întru întîmpinarea morţii. Şi, deodată, un spasm crîncen i-a sfîşiat faţa precum copita diavolului şi gheara tigrului. Această mască de nebun nu tremură de groază ci hohoteşte înfiorător. Vreme de cinci ore furtuna a devastat bietul trup trecînd de la coapse în sus şi întorcîndu-se mereu. Cînd se împliniră şase ore, în culmea crizei, Jan, istovit şi răpus, îşi dădu duhul.

A luat sfîrşit căderea morţii şi alunecarea groazei. Doar grimasa îşi aţinteşte privirea din patul prăbuşit.

Răsună clopotul. In Benesov a răsunat pentru ultima oară numele lui Jan, un mare suspin înconjură capela dmitirului iar toaca glasurilor nu încetă prin odăi. Trei zile vor plînge cetăţenii acestui oraş rîios ca să-şi merite porecla de oameni buni. De mult li se plătise bocitorilor, deci să se vaite şi să-şi sufle nasurile.

Maistrul brutar, morarul din Nadelhoty, administratorul şi cîţiva taţi, cărora le atîrnă din buzunar o batistă spălăcită vor privi în adîncu- rile sicriului la faţa ta îngrozitoare.

Tîrziu se tîrăşte spre patul mortului evreul necredincios.

— Credeţi într-adevăr că e mort ? şopti cu un glas înăbuşit. Nu a adormit ? Nur se odih

neşte ? De unde siguranţa că această inimă nu se va însufleţi ?

— De aici, rosti Josefina atingînd cadavrul cu mina la fel de rece.

Acest cuvînt îi deschiseră porţile plînsului şi putu să plîngă.

Povestea lui Jan Marhoul a luat sfîrşit. A murit şi a treia zi a fost îngropat.

Lector: OLGA JORA
Tehnoredactor: ELENA BABY
Tiraj 20. 130 ex. broşate. Bun de tipar 03. 01. 1977. Coli tipar 4,625.

Tiparul executat sub comanda
nr. 844 la
întreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918“
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
București,
Republica Socialistă România